

ÚJ FORRÁS 2022.11

Fernando Pessoa: Összes angol nyelvű haikui 3

Fittler Áron: *A Gendzsi tíz kötetben* (esszé) 6

Gendzsi tíz kötetben (A Császárfás Csarnok) 9

Sári László: Keleti levelek (A szerelmes dalai lámáról) 17

Magányos Basó (Villányi G. András fordítása és kommentárja) 24

Kelényi Béla versei 34

Galántai Zoltán: A zen kertjében (versciklus) 36

Kakuk Tamás: Japánkert (vers) 37

Papp Máté (Lányi András: *Karátson Gábor*) 38

Jász Attila: A kép ötödik sarkát (vers) 45

Györe Balázs: kafu (vers) 46

Villányi G. András versei 47

Uri Asaf kisprózái 49

Taizs Gergő: Eseményhorizont (vers) 53

Patak Márta: Simon, a boldog pap (próza) 54

Holczer Dávid versei 60

Nagy Kriszta Léna: A kerítés túloldala (próza) 62

Szűcs Anna Emília: más vidékre (vers) 68

Berka Attila: Akkor és *mostt* (próza) 70

Bóna László: A Hemingway-titok (2. rész) 74

Nikola Popović: A rózsadombi Vörös-hajú (próza) 90

Miklavž Komelj versei 95

A borítón és a lapzárókon a Gendzsi tíz kötetes regény illusztrációi

Asaf, Uri költő, író, festő (Bp.), Berka Attila író (Bp.), Bóna László író (Bp.), Fehér Illés fordító (Szabadka), Fittler Áron irodalomtörténész (Kiotó), Galántai Zoltán, fizikus, költő, író (Bp.), Györe Balász költő, író (Bp.), Holczer Dávid költő (Bp.), Jász Attila kultúrmisszionárius (Gerecse), Kakuk Tamás költő (Tatabánya), Kelényi Béla tibetológus, költő (Bp.), Lukács Zsolt fordító (Ljubljana), Komelj, Miklavž költő (Ljubljana), Nagy Kriszta Léna író (Bp.), Papp Máté kritikus, szerkesztő (Kecskemét), Patak Márta író (Leányfalu), Pessoa, Fernando portugál költő (1888–1935), Popović, Nikola író (Szarajevó), Sári László író, tibetológus (Gyúró), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Szűcs Anna Emília költő (Bp.), Taizs Gergő költő (Bp.), Villányi G. András költő, fordító (Bp.)

1
Folyó kanyarja
Túl a fákon. Itt éppen
Béke van. Ott mindig.

2
Fakul a vágott
Rózsa. A vágatlan is.
Egyazon naptól.

3
Holdfényes csöndben
Kanyaruló víz csobog.
Fák mögül hallom.

4
Szirom csukódik.
Hegy mögé bukott a nap.
Sötét lesz. Siess!

5
Halkuló léptek.
Eső kopog. Ha eláll,
Tücsök ciripel.

6
Lejtős gyümölcsöst,
Utat végéről látsz be.
Addig csak remélsz.

7
Noha magának
Virágzik a cseresznye,
Pirossal álmodsz.

8
Más háza, de nézd,
Oromzata mögött mily
Zöld a rizsvetés!

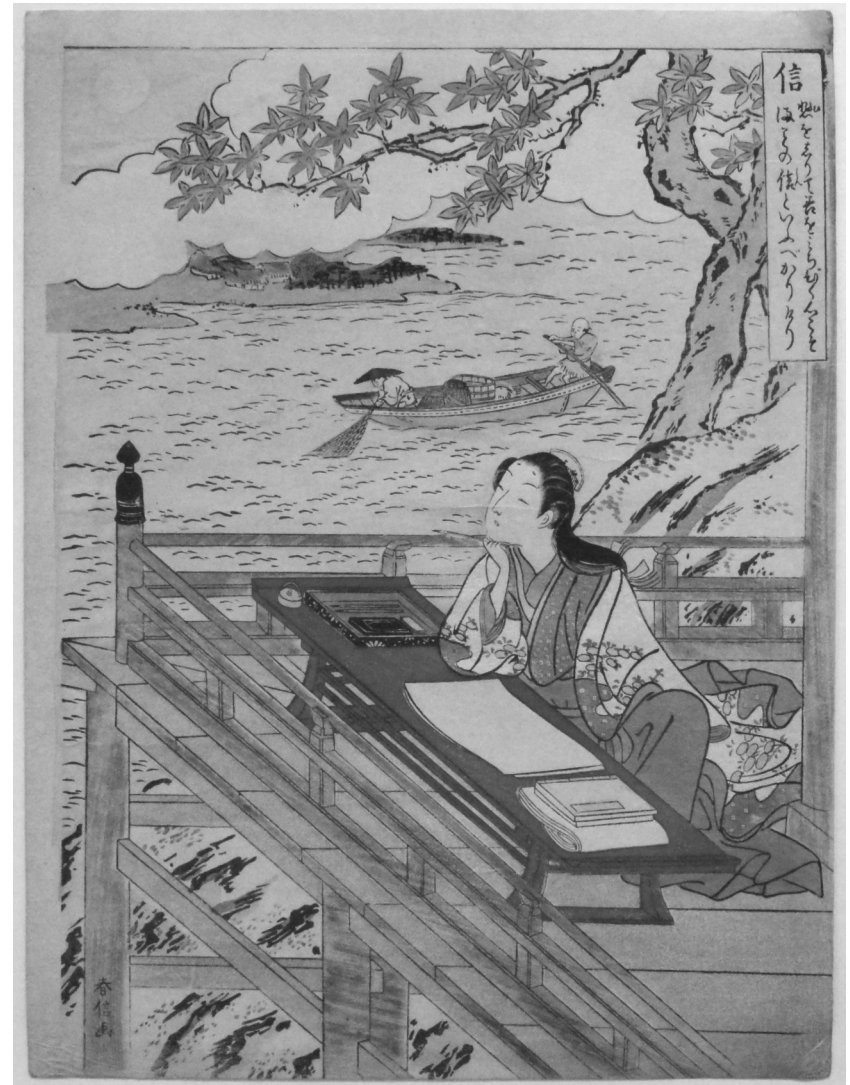
Fernando Pessoa 3
ÖSSZES ANGOL
NYELVŰ HAIKUI

- 9
A gyermek földben.
Isten másért felhőtlen.
Köztük fű zöldell.
- 4
10
Ha jó a tavasz,
Keress meg és találj rám,
Hol béke honol.
- 11
Messzi kertek lágy
illata száll orrodhoz,
És álmodba jut.
- 12
Ki elégedett,
Kinek több kell. A folyó
Elfut mellettük.
- 13
Eldugott hely ez.
Hold süt víz felett. Minden
Út messze vezet.
- 14
Hárs! Füvebb a fű
Körötted, hol koronád
És csönded honol.
- 15
Madár, felhő száll.
A föld állhatatos. Mi –
Esendők vagyunk.
- 16
Elbújt a tenger
A megtért hajók mögé.
Tele az öböl.

Szilágyi Mihály fordításai

A világlíra egyik óriása, a portugál Fernando Pessoa (1888–1935) olvasmányai alapján korán elkezdett kísérletezni a különféle versformákkal. Már diákkorában kikerült a tolla alól elégia, epitáf, óda, rondó és szonett is. Mindezek angolul, mivel Dél-Afrika brit gyarmati részén, Durbanban, angol tannyelvű iskolákban végezte tanulmányait. Mielőtt 1905-ben végleg visszatért szülőhazájába, már az időmértékes verselésben is járatos volt. Amikor aztán 1914-től hangot ad három legfontosabb másik énjének (Alberto Caeiro, Álvaro de Campos és Ricardo Reis), újabb formákkal bővül az eszköztára, angolul is. 1915–1920 táján találkozott a haiku ősi japán műfajával. 2016-ban tizenhat angol nyelvű haiku kézírata került elő terjedelmes hagyatékából. A fenti az első magyar fordításuk. (Sz. M.)

5

A *Gendzsi tíz kötetben* (Dzsúdzsó Gendzsi, 十帖源氏) a világhírű 11. század eleji japán nagyregény, a *Gendzsi regénye* 17. században keletkezett tartalmi összefoglalója. A *Gendzsi regénye* (*Gendzsi monogatari*, 源氏物語) talán nem

6 Fittler Áron

A GENDZSI TÍZ KÖTETBEN

Hamvas Béla, Philipp Berta, Bp., Európa, 1963, ill. Muraszaki udvarhölgy: *Gendzsi szerelmei I-III.*, ford. Gy. Horváth László, Bp., Európa, 2009.) Az elbeszélés egy rendkívül művelt udvarhölgy, Muraszaki Sikibu (紫式部) munkája, aki az akkori császár felesége, Sói császárné (csúgú Sói, 中宮彰子) mellett szolgált. A fiktív, a korabeli eseményekhez és személyekhez mégis sok szállal kötődő történet főszereplője a Császárfás Csarnok császára (Kiri-cubo tei, 桐壺帝) néven emlegetett császár fia, az arisztokratává lefokozott Gendzsi herceg, aki kivételes szépségével, modorával és sokoldalú tehetségével vívta ki környezete elismerését és szeretetét. Az ötvennégy kötetes (fejezetes) regény negyvenegy kötetében az ő élettörténetét követhetjük végig: szerelmi kapcsolatait, politikai karrierjét, az őt körülvevő világhoz való viszonyulásának változását, miközben megismerhetjük a 10–11. századi japán udvari arisztokrácia mindennapjait, szertartásait és érzésvilágát. Az utolsó tizenhárom kötet Gendzsi herceg utódainak történetét meséli el.

Muraszaki Sikibu műve már saját korában különösen nagy elismerésre tett szert, ez pedig az évek és évszázadok során csak növekedett: a 12. századtól kezdve például a korban magas irodalomnak számító vaka-költészet művelői is alapműként tekintettek a *Gendzsi regényére*, és sokat merítettek annak kifejezésvilágából, jeleneteiből és tájázásából. Ugyanakkor készült az első, a regény egyes jeleneteit ábrázoló festészeti alkotás, valamint sorra születtek kritikai-értelmező munkák. Nem sokkal keletkezése után az általános műveltség részét képezte, később pedig a költők és irodalomtudósok is oktatták tanítványaiknak. Az ilyen előadások alkalmával a történet könnyebb megismerését segítették a tartalmi összefoglalók, melyek egyik képviselője a *Gendzsi tíz kötetben*. Nevét onnan kapta, hogy tíz füzet formájú könyvben foglalja össze a regény ötvennégy kötetének tartalmát. Szerzője a jelentős költő, Nonogucsi Rjúho (野々口立圃, 1595–1669), megjelenését az 1648–1652 közötti időszakra teszik. A 17. századi Japánban elterjedt a fatablász nyomtatás, Rjúho munkája is ezzel az eljárással készült, nyomtatott formában terjedt. Ebben az időben, 1650-ben jelent meg a *Gendzsi regényének* metszetképekkel illusztrált nyomtatott változata, a *Képes Gendzsi* (*Eiri*

Gendzsi, 絵入源氏), az első ilyen kiadvány azonban nagy valószínűséggel a *Gendzsi tíz kötetben*.

Nonogucsi Rjúho a korában népszerű haikai-költészet (俳諧) és a renga (連歌), azaz láncvers művelője, ezenkívül jártas volt a vaka-költészetben és festőként is tevékenykedett. Jelen munkája metszetképeit is ő készítette. A *Gendzsi tíz kötetben* megírásának egyik fő célja feltehetően az volt, ami a legtöbb korabeli Gendzsi-összefoglalóé: a regényben szereplő vakák segítségével elmélyíteni a költők jártasságát a vaka-költészet kifejezésvilágában. A fennmaradt példányok között találni olyanokat, melyek sorközi és marginális jegyzeteket tartalmaznak. Ezek feltehetően Rjúho tanítványainak jegyzetei, melyek a költő Gendzsi-előadásai során keletkeztek, azaz minden bizonnyal maga is oktatta Muraszaki regényét. Noha a mai felfogás szerint egy prózai mű tartalmi összefoglalójának célja a történet summázata, a 16–17. századi Japánban sokkal nagyobb figyelmet fordítottak a mű szereplői által komponált költeményekre. A *Gendzsi tíz kötetben* esetében ez különösen szembetűnő, ugyanis amíg a regény prózai részét és az abban olvasható történeteket jelentősen lerövidítette, addig a műben található 795 vaka mindegyikét meghagyta, és a prózai részek is azon jeleneteket mutatják be részletesebben, melyekben verseket költöttek a szereplők. Az utolsó kötet végén ugyanakkor Rjúho családfákat közöl, ezek segítségével pedig az olvasó megismerheti a szereplők egymáshoz való viszonyát.

A *Gendzsi tíz kötetben* a vakákon kívül a történetet összefoglaló prózai szöveg esetében is nagyban támaszkodik a regény szövegére, nem túlzás azt mondani, hogy annak rövidített változata. Szó szerint idézi tehát Muraszaki művét, többnyire csak a tartalmi ugrások esetében tér el némileg attól. Például a jelen számban közölt *A Császárfás Csarnok* című kötet kezdő mondata is szó szerint a Muraszaki-regény kezdő sorait vette át. Több esetben azonban a regényben egymástól távolabb eső mondatok egyes részeit kapcsolja össze, ezáltal előfordul, hogy az eredeti mondat tartalma megváltozik. Ezekben az esetekben jegyzetben tettünk említést az eltérésről. Muraszaki művének több szövegváltozata maradt fenn kéziratos másolatok formájában, a későbbi nyomtatott kiadások pedig ezen különböző szövegváltozatok alapján készültek, több esetben az eltéréseket is feltüntetik. A *Gendzsi tíz kötetben* több ritka szövegváltozatot tartalmaz.

A kimaradt vagy csak röviden említett történetrészletek megismerését némileg segítik az illusztrációk. A klasszikus irodalomban régi hagyomány volt, hogy egy művet képekkel együtt olvasnak, illetve terjesztenek, a *Képes Gendzsi*, a *Gendzsi tíz kötetben* és a *Gendzsi regényének* többi illusztrált nyomtatott kiadása is ezt a tradíciót folytatja. Rjúho munkája ugyanakkor a

bonyolult kapcsolati szálakkal átszőtt cselekmény helyett sokkal inkább a vakákra fókuszál, mintegy azokon keresztül mutatja be a szereplők lelki világát és a történeteket. A fenti sajátosságokat is figyelembe véve feltételezhető, hogy a szerző elsősorban költőknek szánta összefoglalóját.

8 Ebben a számban a regény első kötete (fejezete), *A Császárfás Csarnok* összefoglalója olvasható. Ebben a részben ismerhetjük meg a főhős apját, a Császárfás Csarnok császárat, anyját, a Császárfás Csarnok hölgyét (Kiricubo no koi, 桐壺の更衣), majd Gendzsi herceg születését és élettörténete, illetve szelleme fejlődésének elindulását. A *Gendzsi tíz kötetben* elején lévő előszóban a *Gendzsi regénye* keletkezési körülményeivel kapcsolatos, 14. század óta ismert legendát olvashatjuk. Noha valós alapja nincs, érdekes dokumentum Muraszaki regényének akkori befogadásával kapcsolatban.

MEGJEGYZÉS

A fordítás a Japán Nemzeti Irodalomkutató Intézet (Kokubungaku Kenkū Sirjókan, 国文学研究資料館) digitális adatbázisának Hacukari-gyűjteményében (Hacukari Bunko, 初雁文庫) található, 1661-ben kiadott változat alapján készült. Az illusztrációk ugyanebből a kiadványból származnak. (<https://kotenseki.nijl.ac.jp/biblio/200003385/viewer/1>)

A fordításban gömbölyű zárójelben feltüntetett szavak a forrásszöveg sorközi, illetve kicsivel szedett jegyzetei, szögletes zárójelbe a forrásban nem szereplő, de a megértés szempontjából szükségesnek tartott kiegészítéseket tettük.

FONTOSABB FELHASZNÁLT IRODALOM

Abe Akio – Akijama Ken – Imai Gen'e – Szuzuki Hideo: Sinpen nihon kotenbungaku zensū 20. *Gendzsi monogatari 1.* (阿部秋生 秋山虔 今井源衛 鈴木日出男 新編日本古典文学全集20『源氏物語』1). Tokió, Sógakkan, 1994.

Gendzsi monogatari 1. A szöveget gondozta és jegyzetekkel ellátta: Janai Sigesi – Murofusi Sinszuke – Óasza Júdzsi – Szuzuki Hideo – Fudzsi Szadakazu – Imanisi Júicsiró (柳井滋・室伏信助・大朝雄二・鈴木日出男・藤井貞和・今西祐一郎校注『源氏物語』一). Tokió, Ivanami Soten, 2017.

Simizu Fukuko: *Dzsúdzsō Gendzsi no honbun to kaku hanpon – Vaka no ibun to kaisaku no mondai* (清水婦久子「『十帖源氏』の本文と各種版本 和歌の異文と解釈の問題」). In.: Itó Tecuja szerk.: *Kaigai Heian bungaku kenkū dzsánaru 6.* (伊藤鉄也編『海外平安文学研究ジャーナル 6.0』Tokió, Itó Tecuja, 2017, 11–28.

Sirai Josio – Nakao Jukari szerk., a szöveget gondozta az Ogi Nabesima Bunko Kenkūikai: *Szaga Daigaku Fuzoku Tosokan Ogi Nabesima Bunko zō Dzsúdzsō Gendzsi. Rjúho dzsihicu kakiirebon. Honkoku to kaiszecu* (白石良夫・中尾友香梨編 小城鍋島文庫研究会校訂『佐賀大学附属図書館小城鍋島文庫蔵十帖源氏立圖自筆書入本』【翻刻と解説】). Tokió, Kaszama Soin, 2018.

[Előszó]

A Ragyogó Gendzsi regénye úgy keletkezett, hogy amikor Murakami császár tizedik lánya, a nagy kamo-i főpapnő¹ megkérdezte Icsidzsó visszavonult császár feleségétől, Dzsótó visszavonult anyacsászárnétól,² van-e valami érdekes könyve, utóbbi magához hívatta Sikibut, és megparancsolta neki:

– Írj valami újat!

Sikibu elzárándokolt Isijamába,³ egy ideig ott maradt, és imádkozott, hogy valami eszébe jusson. Ekkor a nyolcadik hónap tizenötödikei hold a tó⁴ vizén tükröződött, ennek hatására pedig fellebegett előtte egy regényjelet, és a Szuma kötetel⁵ elkezdte az írást.

A kötetek száma a Tendai-irányzat hatvan könyvét⁶ veszi alapul, címüket a négy igazságról⁷ szóló tanítás egy részlete alapján kapták: „minden létezik, minden üres, minden létezik és minden üres, semmi sem létezik és semmi sem üres”. Egyrészt a regény szövegében, másrészt a versekben, harmadrészt a szövegben és a versekben, negyedrész a szövegben és a versekben sem szereplő szó a címek alapja.

Először Tó no Sikibunak hívták [a szerzőt], de mivel a regény egy részében Muraszaki úrhölgyet írta le a legkitűnőbbben, Muraszaki Sikibunak nevezték át. A szóbeszéd szerint ő Kannon megtestesülése. A Danna templom szerzetese átadta neki az egy lélek három szemlélet tanát.⁸

[Muraszaki Sikibu családfája]

Kaneszuke, a gáti közélettanácsos⁹

↓
Koremasza (Inaba kormányzója)

↓
Tametoki (Ecsizen kormányzója)

↓
lány (Muraszaki Sikibu)

↓
anyja Tamenobu (Szeccu kormányzója)

↓
lánya, Katako

[A Császárfás Csarnok]

Valamelyik őfelsége idején, amikor sok-sok magasabb és alacsonyabb rangú szerető¹⁰ szolgált a császár mellett, volt köztük egy, akit – bár nem származott túl rangos családból – őfelsége különösen szeretett. (A „Valamelyik őfelsége idején” megjegyzés Daigo császár őfelségének korát¹¹ jelöli. Az „őfelsége különösen szeretett” megjegyzés a Császárfás Csarnok hölgyére¹² vonatkozik.)

[A császárnéi lakrész épületeinek elnevezései]

Körtéfás Csarnok (Sójó Csarnok), Császárfás Csarnok (Sigei Csarnok), Lilaakác Csarnok (Higjó Csarnok), Szilvafás Csarnok (Gjoka Csarnok), A Villám-súlytotta Fa Csarnoka (Súhó Csarnok)¹³

Mivel őfelsége ezt a Császárfás Csarnokban lakó alacsonyabb rangú szeretőt annyira szeretete, a Császárfás Csarnok császáranak is hívják.

A sok szerető gyűlölte a hölgyet, akinek ezért éjjel-nappal egy percig sem volt nyugta az udvari szolgálat közben, és talán mert megszállta a sok gyűlölet, állapota egyre súlyosabb lett (súlyos betegséget jelent), mind több időt töltött otthon magányosan, gyámoltalanul, így a császár őfelsége nagyon aggódott miatta, így a bíráló vélemények ellenére képtelen volt visszafogni érzéseit.

– Kínában is egy ilyen eset miatt fordult feje tetejére a világ, igen veszélyes! – nyugtalanokdtak folyton az alattvalók, és még Jang Guifei¹⁴ példáját is felhozták.

Ennek az alacsonyabb rangú szeretőnek az apja korábban meghalt, anyja régi vágású asszony volt, nem is maradt alul a nagy tiszteletnek örvendő hölgyekhez képest, amint azonban valamire szüksége lett volna, gyámoltalanul pártfogók nélkül maradt.

Talán mert már előző életükben is erős kötelék fűzte őket egymáshoz,¹⁵ egy gyönyörű, drágakőhöz hasonló szépségű kis hercegnek adtak életet. (Őt hívták Ragyogó úrfinak.) Az elsőszülött herceg viszont a jobb felőli miniszter lánya, egy magasabb rangú szerető fia volt, akit nagy gonddal neveltek, hiszen nem fért kétség hozzá, hogy fényes jövő áll előtte, szépségben azonban nyomába sem ért a Ragyogó úrfinak. Születése után a császár kitüntetett figyelmet szentelt neki, az elsőszülött herceg édesanyja ezért már-már attól félt, netán őt teszi meg trónörökösé. Mondani sem kell, mennyire elkezerítette a többi hölgyet az, hogy a császár folyton elment lakosztályuk előtt, ahányszor csak meglátogatta legkedvesebb szerelmét. Amikor pedig a hölgy járult a császár színe elé, különféle álnok csapdát állítottak neki mindenütt, az épületek közti hidakon és folyosókon, sokszor még kíséroiinek ruhája is

kárát látta. Gyakran előfordult, hogy bezárták annak a belső folyosónak az ajtaját, amit nem tudott volna elkerülni, és együttesen okoztak neki kínos és gyötrelmes perceket. A császár őfelsége nagyon sajnálta szerelmét, ezért a Kórjó Csarnokban¹⁶ lakó másik alacsonyabb rangú szeretőjét máshova költöztette, és az lett az új lakosztálya. Az elköltöztetett hölgy persze 11 ettől még nagyobb haragra gerjedt, ki sem lehetett engesztelni.

Amikor a kis herceg hároméves lett, megtartották a hakama-felvétel¹⁷ szertartását, ugyanakkora pompával mint az elsőszülött herceget. Megjelenése és személyisége különleges, ritka jelenség volt, így rá nem is tudtak irigyek lenni.

Az év nyarán anyja, a császár szeretője (ti. az alacsonyabb rangú szerető) gyengélkedett, ezért haza szeretett volna térni, őfelsége azonban már megszokta, hogy örökösen betegeskedik, most sem adott neki engedélyt erre. Igen ám, de állapota napról napra súlyosabb lett, s egyre jobban elhagyta ereje, anyja ezért sírva könyörgött, mire végül hazatérhetett, a kis herceget viszont a Palotában hagyta. Amint őfelsége elnézte, hogy e bájós hölgy arca egészen beesett, és már-már úgy tűnt, bármikor elillanhat e tünékeny földi létből, mindenfélét ígért neki múlttal és jövővel kapcsolatban, ám a hölgy képtelen volt válaszolni: szemei elernyedtek, és úgy látszott, nem is tud magáról. Korábban megeskette, hogy egyikük sem indul el hamarabb a végső úton, most pedig így szólt:

– Nem hagyatsz itt engem! – ezt pedig a hölgy is fájdalmasnak érezte [és ezt a verset költötte].

*Végső búcsúzás:
válaszút előtt állok,
e bánatomban,
amelyen menni vágyom,
bizony, az élet útja!*

Őfelsége kiadta a parancsot, hogy készítsék elő a kézikocsit,¹⁸ majd a hölgy távozott. A császár őfelségének nagyon fájta a szíve emiatt. Egyszer sem volt ideje visszatérni a hírvivőnek, nem sokkal éjfél után a hölgy el is távozott az élők sorából. Mikor őfelsége meghallotta, teljesen összezavarodott és magán kívül volt. A kis herceget még most is maga mellett szeretete volna tudni, ám az ilyesmi¹⁹ példa nélkülinek számított, így hát kénytelen volt elvitetni őt az Udvarból. A gyermek nem tudta mire vélni az egészet, igaz, furcsának találta, hogy mindenki keservesen sír körülötte, és a császár őfelségének is szüntelenül folynak a könnyei.

Eljött az ideje, így a néhai Császárfás Csarnok hölgyét az Otagi nevű helyen elhamvasztották.

– Bár egyazon füstként... – sírt az édesanyja forró könnyeket hullajtva, amint bekönyörögte magát a búcsúztatáson részt vevő udvarhölgy koscsijába. Később hírnök érkezett hozzá az Udvarból, aki tudatta, hogy a hölgy megkapta a harmadik rendfokozatot.²⁰

12 A császár őfelsége akárhányszor látta az elsőszülött herceget, minduntalan a másodsülött herceg jutott eszébe. Udvarhölgyeket és dajkákat küldött hozzá, hogy hírt adjanak hogylétéről.

Egy nagy vihar utáni nap hűvös alkonyán aztán elküldte Jukei no Mjóbú egy levéllel.²¹ Őfelsége írásában ez a vers állt:

*Palota-réten
harmatot összefűjja:
szél morajában
kicsiny lednektőre, oh,
aggódón goldolok most!²²*

Mjóbú találkozott az alacsonyabb rangú szerető anyjával [és ezt a verset költötte].

*Csengettyűtücskök.
Mint ők, minden erőmmel
sírok, hiába:
éj se, kedvem se virrad,
könnyem hull, mintha ráznák!*

Az idős hölgy válasza:

*Oly nagyon sűrűn
zendül a tücsöklárma
vaden kertemben,
hova harmatod hullik,
lakója fellegeknek!*

Mondván nem olyan alkalom ez, amikor valami ajándékot kellene adni, mindössze az alacsonyabb rangú szerető ruháit küldte el őfelségének, amikben aludt, és amikben mindennapjait töltötte, illetve frizura készítő eszközeit. Őfelségének késő éjjel sem jött álom a szemére. Csak nézte a kis belső kert virágait, majd hívatott négy-öt udvarhölgyet, hogy legyen kivel társalognia.

Az idős hölgy válaszában ez a vers állt.

*Ki vad szelektől
megóvta: dús, árnyas lomb.
Mióta elszáradt,
kicsiny lednek miatt, oh,
szívem olyan nyugtalan!*

13

Jukei no Mjóbú beszámolt mindenről, amit az idős hölgy elmesélt, többek között a kis hercegről, amikor pedig megmutatta, amiket küldött neki, őfelsége ezt a verset költötte.

*Bárcsak volna egy
látnok, ki felkutatná,
hogy megtudhassam,
legalább hírek útján,
merre lehet most lelke!*

Az elsőszülött herceg édesanyja, Kokiden már régóta nem járt a császár lakosztályában lévő szobájában, egy szép holdas estén pedig mulatságot (zenés mulatság) rendezett. Az alattvalók mind kellemetlenül érezték magukat.

A császár őfelsége az idős hölgyre gondolt [és ezt a verset küldte].

*Felhők felett²³ is
könnyek homályába vész
ősz holdvilág.
Sással kietlen kertben
hogy is lakhat ragyogón?²⁴*

Telt-múlt az idő, míg végül a kis herceget az Udvarba hozták. Gyönyörű kisfiúvá cseperedett, őfelségét igencsak elfogta a félelem.²⁵ A következő év tavaszán eldőlt, hogy az elsőszülött herceg lesz a trónörökös, ennek ellenére őfelsége őt akarta megtenni, noha tudta, a közvélemény aligha fogadná el, le is tett szándékáról, még arcán sem lászottak gondolatai.

Az idős hölgy közben – talán mert sehogyan sem tudott megvigasztalódni – meghalt. Őfelségét aztán emiatt töltötte el a szomorúság.

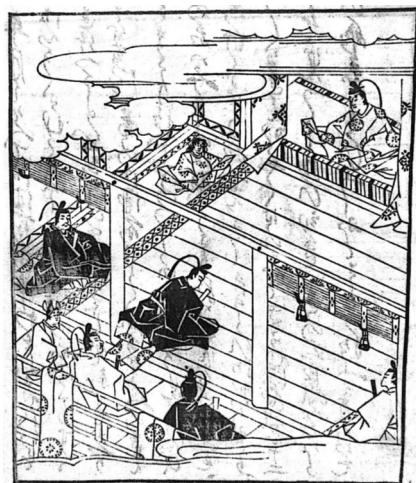
Amikor a kis herceg hétéves lett, tanulmányai megkezdéseként kínai szöveget olvasott. Mondani sem kell, mennyire jeleskedett a tudományban, de még citera- és fuvolajátéka is az egekig zengett. Akkoriban történt, hogy egy koreai jós tette tiszteletét az Udvarban, aki elámult az ifjú tehetségétől és szépségétől, így hát elnevezte Ragyogó úrfinak, és elhalmozta ajándékokkal. Őfelsége igen sajnálta, hogy egyszerű alattvalóvá kell őt lefokoznia, de tudta, hogy ez lesz a legjobb, így adta neki a Gendzsi nevet.²⁶

Évek múltán sem tudta elfelejteni kedvesét, vigasztalhatatlan volt elvesztése miatt. Naisi no Szuke²⁷ aztán hírül adta, hogy az előző császár negyedik leánya igen takaros teremtés. (Őt nevezték a Lilaakácos Csarnok hölgyének.²⁸)

Igencsak hasonlított néhai kedvesére, ráadásul rangja is magasabb volt, nem meglepő tehát, hogy őfelsége beleszeretett. Mivel Gendzsi úrfi el sem mozdult a császár mellől, a Lilaakácos Csarnokba is gyakran átlátogatott. A Ragyogó úrfi mellett őfelsége őt szerette legjobban, az emberek ezért a Fénylő nap hercegnőjének hívták.

Gendzsi úrfit tizenkét évesen felnőtte avatták, és annak a miniszternek egy hercegnőtől született leányát fektették mellé, aki ráadta a fejdísz.²⁹ (Ő volt a Szent füvek hölgye.³⁰)

Őfelsége [ezt a verset költötte]:

*Eme gyermeki
első copfjába vajon
hosszú időkig
tartó frigy kötelékét
befonnád-e mostan?*

A bal felőli miniszter így válaszolt.

*Hogyha szándékos
erős e kötelékre,
s pántlikájának
mély gyöngykölesszine sem
fakul az évek során.*

A Bal Felőli Istállótól³¹ a bal felőli miniszter ünnepélyesen átvette a lovat, amelyre ráültették a Császári Titkárság³² sólymát. A hercegek és udvari nemesek rangjuknak megfelelően kapták meg ajándékaikat³³ a lépcső előtt. Aznap éjjel Gendzsi úrfi a miniszter úr házában aludt (Gendzsi tizenkét, a Szent füvek hölgye tizenhat éves volt). A miniszter fiához, a Császári Titkárság vezetője és alsó rangú parancsnokhoz³⁴ a jobb felőli miniszter őméltósága negyedik lányát adták. Gendzsi úrfit minduntalan az Udvarba hívták, így nem tölthetett sok időt a miniszter házában. Különleges jelenségnek tartotta a Lilaakácos Csarnok hölgyét, és arra gondolt, milyen jó lett volna egy ilyen lányt feleségül venni, meg arra, hogy nem találni hozzá fogható teremtést.

A miniszter őméltóságának leánya nem is tudta megdobogtatni szívét. Amint idősebb lett, a Lilaakácos Csarnok hölgye már nem engedte be magához a bambuszfüggönyön át, mint azelőtt, csak mulatságok alkalmával hallhatták egymás citera- és fuvolajátékát, és halkán hallhatta néha-néha a hölgy hangját. Ezzel vigasztalódott, s akkor érezte csak jól magát, ha az Udvarban lehetett.

15

Fittler Áron fordítása

Jegyzetek

- Szensi hercegnő (Szensi naisinnó (選子内親王), 964–1035). A kamói főpapnő (szaiin, 齋院) a császári család és a sintó vallás istenei közötti közvetítő szerepet töltötte be, Heiankő Kamó szentélyében teljesített vallási szolgálatot. Erre a tisztségre a császári család egy hajadon nőtagját választották. Megbízata általában egy császár uralkodásának idejére szült. Szensi azonban csaknem egész életében, 57 éven át szolgált kamói főpapnőként, ezért hívták a nagy kamói főpapnőnek (ószaian, 大齋院). Vallási szolgálatai mellett jelentős irodalmi szalont szervezett.
- Dzsótómon'in (上東門院), Sósí császárné (Csúgú Sósí (中宮彰子), 988–1074), aki mellett Muraszaki Sikibu, a *Gendzsi regényének* szerzője szolgált.
- A buddhista Isijama templom (Isijamadera, 石山寺). Az akkori fővárostól, Heiankőjótól (a mai Kiotó) nagyjából húsz kilométerre keletre található. A könyörületesség bódhiszattvája, Avalokitesvara (jap.: Kannon, 観音) kegyhelye, a korban rendkívül népszerű zarándokhely volt.
- A Biva-tó (Bivako, 琵琶湖), Japán legnagyobb tava. Az Isijama templom e mellett található.
- A regény jelenleg ismert formájában a tizenkettedik kötet (fejezet).
- A Tendai-irányzat (Tendai-sú, 天台宗) a japán buddhizmus egyik jelentős, Kínából származó ezoterikus irányzata, a Heian-kori arisztokraták körében leginkább elterjedt buddhista tanítás. Ennek tanítása hatvan, kínai Tendai-szerzetesek által írt könyvön (harminc szútrán és azok harminc magyarázatán) alapul.
- Japánul sitai (四諦), szanszkritül catur-arya-satya. 1. az evilági lét szenvedés, 2. a szenvedés okai a hívságok és a vágyak, 3. a nirvánába jutás feltétele a hívságok és a vágyak legyőzése, 4. a nirvánába jutáshoz vezető út a nyolc helyes cselekedet.
- Japánul issin szangan (一心三觀). A Tendai-irányzat apavető szemlélete, azaz az üresség (a világon minden üres, valódi formával nem rendelkezik), ideiglenesség (a világon minden ideiglenes), központi szemlélet (az üresség és az ideiglenesség nem szétválasztható), illetve ezen három szemléletnek az egyszerre történő észlelése.
- Muraszaki Sikibu dédapja a neves vaka-költő, Fudzsiwara no Kaneszuke (藤原兼輔) volt. Háza a Kamó-folyó gátján állt, ezért nevezték a gáti középtanácsosnak (cucumi csúnagon, 堤中納言).
- Njógo (女御) és kói (更衣). Császári szeretői rangok.
- 897–930.
- Kiricubo no kói (桐壺更衣), Gendzsi herceg anyja.
- A császári palota, azon belül is a császárnéi lakrész épületei. Ezekben laktak a császárnék és a császári szeretők, valamint udvartartásuk. Mindegyik csarnok előkertjében egy, a nevének megfelelő fa állt.
- 楊貴妃. A Tang-kori (VIII. század) Hszuan Cung császár (玄宗皇帝) felesége, akit annyira szeretett, hogy emiatt zavargások törtek ki.
- Ti. a császárt és a Császárfás Csarnok hölgyét. Az előző élet említése a buddhista lélekvándorlás eszméjén alapuló gondolat. A folytonos újjászületések közben az előző életben megélt sorsok, illetve véghezvitt cselekedetek hatással vannak az egyén jelenlegi életbeli sorsára. Úgy tartották továbbá, hogy a hitvesi kapcsolat két életen át tart.

¹⁶ Kórijóden (後涼殿). A császár lakosztálya, a Szeirjó Csarnok (Szeirjóden, 清涼殿) mellett lévő épület, ahol többnyire a magasabb rangú szeretők laktak.

¹⁷ Hakamagi (袴着). Ekkor vették fel először a hakama nevű, nadrágszerű ruhadarabot.

¹⁸ Teguruma (手車). Kézrel húzott kocsi.

¹⁹ Ti. az, hogy gyász idején valaki a császár elé járuljon.

16 Ez eggyel magasabb császári szeretői rangot, vagyis magasabb rangú császári szeretői (nyógo) státuszt jelentett.

²⁰ 靱負命婦. A jukei a Palotaőrség katonája. Feltehetően az udvarhölgy valamelyik férfi rokona ezt a tisztséget viselte. A mjóbu udvarhölgyi rang, a Heian-korban a császári palotában szolgáló középrangú udvarhölgyeket illették ezzel a megnevezéssel. A történet szerint az elhunyt szerető, a Császárfás Csarnok hölgyének anyját látogatta meg.

²² Ismeretlen költő versét idézi a *Régi és új dalok gyűjteményéből*.

*Palota-réten
vén tövön kicsiny lednek:
sok harmat súlyát
nem bírja, szelet várja.
Így várlak én is téged.*

(*Szerelmes dalok negyedik kötete*, 694.)

A Palota-rét (Mijagino, 宮城野) Japán északi részén, a mai Mijagi prefektúrában található. A klasszikus japán vaka-költészetben meghatározó tájeleme a lednek (bokorhere) és a harmat. A császár jelen versében a császári udvarra is utal. A lednek vagy bokorhere (lat.: Lespedeza, jap.: hagi (萩)) kora-ósszel nyíló lila virágú cserje, amely Japánban különösen kedvelt: az őszi hét virágának egyike, így nélkülözhetetlen kelléke az őszi vakáknak.

²³ A császári udvar metforája.

²⁴ A holdvilág egyszerre jelképezi a császárt és a kis herceget (Gendzsit), a vers utolsó két sorában pedig arra utal a császár, hogy jobb lenne, ha magához vehetné az udvarba.

²⁵ A regényben itt az is szerepel a leírásban, hogy a kis herceg „már-már nem is evilági jelenség volt”, ezért ijedhetett meg a császár.

²⁶ 源氏, vagyis Minamoto (源) nemzetség. A nemessé lefokozott császári hercegek gyakran kapták ezt a vezetéknévet.

²⁷ 内侍典侍. A császár mellett szolgáló udvarhölgy.

²⁸ Fudzsicubo (藤壺).

²⁹ A korabeli szokások szerint a fiúkat tizenkét-tizenhárom évesen avatták felnőtté. Ez a szertartás a genpuku (元服), amely alkalmával az addigi hajviseletüket felnőtt viseletre, ruházatukat felnőtt ruhára cserélik, egy ezzel megbízott férfi pedig rájuk adja a kanmuri (冠) nevű fejdísz. Gendzsi esetében az akkori bal felőli minisztert (szadaidzsín, 左大臣) kérték fel erre. Az, hogy a lányát mellé fektették, arra a szokásra utal, hogy a császári származású fiúk felnőtté válásuk éjszakáján egy arisztokrata lánnyal alszanak, aki a feleségük lesz.

³⁰ Aoi no ue (葵上). Nevét a Szent füvek (Hamvas Béla: Aoi, Gy. Horváth László: A mályvarózsa) című kötet (fejezet) után kapta. Ebben a kötetben hal meg a hölgy, Gendzsivel közös fia, Júgiri születése után.

³¹ Hidari no Cukasz vagy Hidari no Merjó (左馬寮).

³² Kuródodokoro (藏人所).

³³ Többnyire ruhákat szokott ilyenkor ajándékozni a császár.

³⁴ Kuródo no sósó (藏人少将). A Tó no csúdzsóként (頭中将) ismert szereplő. A tó a kuródo no tó (藏人頭), vagyis a Császári Titkárság vezetője szóból származik, a csúdzsó (中将), azaz középrangú parancsnok a későbbi beosztása.

*„Tested ízes húsú barack,
vágyad sohasem apadó.
Hogy járjak hát a Tanítás
vágyakat tagadó útján?”*

Sári László 17

KELETI LEVELEK 8.

A szerelmes dalai lámáról

Ezeket a sorokat a háromszáz évvel ezelőtt élt tibeti főpap, Cangjang Gjaco írta, aki nemcsak kiváló költő volt, hanem Tibet uralkodója is. A dalai láma címet viselte, aki a Hó Országában minden világi és egyházi hatalom egyszemélyes birtokosaként uralkodott. A dalai lámák sorában ő volt a hatodik, valójában isten, a könyörületesség bodhiszattvájának földi megtestesülése. Főpapi nevének rövidített, magyarra fordított változata szép, beszélő név, így hangzik: *Tudást Őrző Tiszta Tenger*.

A 6. dalai láma minden tekintetben kivételes életet élt. Napközben istenkirályi trónján, ezer szobás téli palotájában az ország ügyeit intézte, éjjel pedig az ivók, fogadók, nyilvánosházak álruhás látogatójaként szerelmes költeményeit szavalta az éjszaka lányainak. Ha uralkodói teendői engedték, napközben is álruhát öltött, és a tibeti főváros, Lhasza utcáin, piacain forgolódott.

Ismerték, kedvelték mindenfelé, csak épp azt nem tudták róla, hogy ő Tibet uralkodója. Az emberek úgy érezték, az ifjú költő versei az ő nyelvükön, az ő életükről szólnak, együtt énekeltek, mulattak vele. Hamarosan országszerte népszerűek lettek szerelmi élményeit is őszintén feltáró dalai, amelyeket saját gitárkísérettel nagy sikerrel adott elő a mulatókban. De még ekkor sem gyanította senki, hogy a fiatalember egy istenség földi testetöltése, maga a dalai láma.

Emberi lényként tanult buddhista szerzetes volt, ugyanakkor az izgató földi lét iránt is leküzdhetetlen kíváncsiságot érző ifjú. Leggyakrabban lakóhelye, a Potala palota közelében álló *A Sárkányhoz* címzett fogadóban tett látogatásokat, egy alkalommal onnan hazatérve lepleződött le kettős élete.

Egy téli hajnalon palotája lakói felfedezték a fogadóból egyenesen a Potala titkos, hátsó bejáratához vezető lábnyomait a hóban. Erről is beszámolt később, nem is egy versében:

*Amit felőlem puszognak,
színigaz, megvallom titkon.
Sebes lépteim nyomai
lányok házába vezetnek.*

*

*Te szakállas sárga kutya,
ki embernél okosabb vagy!
Éji utam el ne áruld,
s azt se: hajnalban tértem meg!*

*

*Szeretőt keresni mentem,
lehullott a hó hajnalra.
Nevem, fent a palotámban:
Tudást Őrző Tiszta Tenger.*

*

*Ha Lhászában lent csavargok,
ott úgy hívnak: vidám legény.
Titkom minek rejtegessem?
A hó rávall lépteimre.*

Az állam és az egyház vezetői azonban nem csináltak országos ügyet a dalai lámá titkos látogatásaiából. Okosan tették, a botrány sokat ártott volna az ország helyzetének. A kialakuló belső viszályban tovább erősödött volna a már úgyszólván Lhászában önkényeskedő ojrát mongol kán befolyása. A tibetiek nagyvonalúan megbocsátották a dalai lámának a csalást, az álruhás kirándulásokat és profán költészetét.

A mongol kán azonban nem volt ilyen türelmes, elnéző. Pedig a fiatal dalai láma az egész ország elfoglalására készülő mongol vezért is többször magával vitte éjszakai mulatozásaira. Cangjang Gjaco barátságot színlelt a kánnal, érezte jól magát, lehetőleg maradjon minél tovább nyugton a veszélyes ellenség. Aki sokáig valóban nem tudta eldönteni, vendég-e vagy hódító Tibetben. Érdemes-e megszereznie a hatalmat az ország fölött, és vajon meg tudja-e majd tartani? Vannak ennek a hatalmas országnak egyáltalán természeti kincsei? Vannak felhalmozott javai, amelyekért érdemes harcba bocsátkoznia, kockázatot vállalnia? A mongol seregek türelmetlenül várták vezérük döntését.

Ebben a helyzetben Cangjang Gjaco ügyesen választotta a barátság álarcát. Csak foglalja el magát a kán kellemes dorbézolásokkal, ő személyesen ügyel a „vendég” szórakoztatására. Ám a kán nem fért a bőrébe, nem elégedett meg a barátsággal, a „vendégeskedés” örömeivel. Egyre többet követelt Tibettől, s az ellenszegülőket, akik nem hódoltak be neki, elfogatta. Ez lett a sorsa az ifjú dalai lámának is.

Amikor a mongol vezér úgy hallotta, hogy katonái segítségről tárgyal a kínaiakkal, azonnal fogságba ejtette, s egy távoli vidéken őriztette. A dalai lámának egyszer még sikerült megszöknie a kán fogságából, másodjára azonban már nem. A mongolok valószínűleg véget vetettek életének. A fiatal tibeti uralkodó többé nem került elő, sem élve, sem holtan. 19

A legendák azt mesélik, hogy még hosszan és jólétben élt a kínai császár udvarában, aki megszöktette őt a mongolok fogságából. A tibetiek máig nagy becsben tartják uralkodójuk emlékét, ismerik és éneklük verseit. Mindössze huszonhárom esztendő volt. Rövid élete kíváncsi kalandozás volt a földi világban, amelyről mindent tudni akart.

Verseiből jól kiolvasható, hogy Cangjang Gjaco komolyan vette az emberek törekvéseit, komolyan érdekelték őt a földi boldogulás esélyei. Nem korhely, örömet habzsoló fiatalember volt, sokkal inkább az élet árnyoldalait fürkészte. Mindenekelőtt azt a kérdést tette fel magának, amit a buddhista bölcsélet is firtat: mi az oka az emberek boldogtalanságának, gyakori csalódásainak, szenvedéseinek? Mi az oka a boldogulók elégedetlenségének, nyugalmuk, békéjük gyors elmúlásának, miért szállnak küzdelembe újabb és újabb örömekért?

A legégetőbb kérdésre kereste a választ: vajon élvezhető-e az élet az elmúlás, a halál örökös fenyegetésének árnyékában? Nem keseríti-e meg legszebb pillanatainkat is a tudat, hogy a szépség is mulandó, az örömek is mulandóak? Valóban megnyugvást hoz-e a mindig újratamadó vágy betöltése, a földi örömek könnyebbé teszik-e az életet, könnyebbé teszik-e a halált?

Nem mindennapi, hogy e súlyos kérdéseket éppen egy kocsmát, bordélyokat járó fiatalember teszi föl magának, ráadásul versben, s mindig okosan, elmélyülten. De szerencsére ismerhetjük jól ennek az ifjúnak a költészetét, s a verseit olvasva azt kell határozottan állítanunk, hogy ez az ifjú tibeti költő, filozófus is egyben.

*Holdarcát selyemkendővel
feded; lágyan rásimítod.
A Halál Ura, ím ítél.
Fájdalom tövise éget.*

*

*A tested hússzirmú virág,
temető kertjében nyíló.
Lelked szélfúttá madártoll,
a halál szűk ösvényén száll.*

Ezeket a négysoros strófákat olvasván, lehetetlen arra gondolni, hogy az ilyenféle gondolatok és képek egy felületes, könnyű élvezeteket kereső ifjú fejében születtek. Ezekből a verssorokból rengeteg érzés, őszinte vallomás, féltés, szorongás, sőt mérhetetlen fájdalom szólal meg.

20 Cangjang Gjaco mindenáron tudni akarja, hogy mindaz a szépség, ami a világban található, vajon mire való? Ha a test gyorsan elhulló, hússzirmú virág, s a lélek is majd rajta kívül, a halálban leli meg otthonát. Aki ilyennek látja a világot, érzékeny, megváltást kereső ember. Talán tényleg valamiféle istenség földi testet öltése – gondolhatták róla a buddhista hívek. Ő maga egyébként őszintén hitte ezt. Ezért nem értette soha, hogy mi gyötri őt oly gyakran e földi testben.

*A lelkem égi származék,
nem érinti a földi lét.
Szenvedése tűnő felhő,
az elborult ég látomás.*

Szerencséjére Cangjang Gjaco tudta, hogy a buddhista bölcselet azt tanítja, hogy senkit ne csüggedjen az elmúlás gondolata miatt, hanem csak számoljon vele. Vegye tudomásul, hogy minden létező múlásra születik, s ha ezzel számol, nem csalódik majd akkor sem, amikor az elmúlás vele is megtörténik.

De azt se várja senki – figyelmeztetnek a buddhisták –, hogy a létező világ valamennyi ismert jellemzője, amelyet az ember maga körül felfedezett, vele marad egész életére. A világ legapróbb részei is szüntelenül és örökké változnak. Ezért tanácsolják a bölcsék, hogy a jelenségektől mindenki tartson józan távolságot. A jótól is, a rossztól is, hogy a változások okozta csalódásoktól megkímélje magát. De lehetséges-e józan, megfontolt távolságot tartani a valóságtól? A gyorsan változó élethelyzetekben hogyan kell megfontoltan dönteni?

A 6. dalai lámának ehhez is nyújtott segítséget a buddhista tanítás. Az a gondolat segítette őt, amit egy 11. századi tibeti remeteköltő, Milarepa fogalmazott meg: „Minden, mi létező, képzeletben létezik csak.” Ami azt jelenti, hogy az örökké változó világ jelenségei, éppen folyamatos változásai miatt: megragadhatatlanok. Ne is próbálkozzunk vele, mert mire bármit megragadnánk, már semmi sem az, aminek első pillantásra látszott. Így ír erről ismét csak négy rövid sorban a 6. dalai láma:

*E világnak minden dolga
vízben tükröződő kép csak.
Lásd s tudd: e tűnő rajzolat
sohasem lehet valóság.*

Vagyis káprázat minden, következőképp nem bölcs dolog szorosan kötődni a jelenségekhez. De a távolságtartás már mindenkinek saját érzelmi, szellemi alkata, saját adottságai szerint valósul meg. Ehhez már nem adhat tanácsot semmiféle tanítás, itt már nem létezik használható útmutatás. Annyi az út, ahányan vagyunk.

21

Egyetlen vallás, egyetlen „életfilozófia” sem nyújthat többet elveknél, irányoknál. Rajtunk is kell, hogy múltjon valami. Ha lenne mindenkire számára megfelelő boldogulási recept, csak közzé kellene tenni, és egy csapásra boldoggá válna az egész világ. Ám ilyen recept nincs – ismerte fel az ifjú 6. dalai láma is. Csakis a maga módján boldogulhat mindenki.

Ráadásul a tűnődő ember soha nem találhat magának teljes megnyugvást. Erre a következtetésre jutott az emberi természetet vizsgálva az ifjú Cangjang Gjaco. Ám bárki türelmessé válhat önmagához és a világhoz, ha megéri az ember és az emberen kívüli világ természetét. Ezzel a türelemmel azután egyensúlyozhat a tűnődés és a gyakorlat, a bizonyosság és a bizonytalanság, az örömteli és a fájdalmas, a szép és a rút, a jó és a rossz, a kíváncsiság és a félelem érzései között.

Így döntött, Cangjang Gjaco, ő sem tehetett mást. Méltó emberi magatartásnak, viselkedésnek vélte a figyelmes érzelmi egyensúlyozást. A legtöbb verse felvet egy érzést, egy gondolatot, aztán máris a visszájára fordítja, megnézi a másik oldaláról is. De már nem szenved tőle, mert tudja, hogy egyszerre létezik a világon minden, s mindennek az ellenkezője is. *És éppen ez a felismerés adja költészetének egyik legnagyobb értékét.* Ettől lesz ez a költészet egyszerre szerelmi és gondolati, s ez a négysorosokban páratlan egyszerűséggel és nyelvi pontossággal megszólaló szerelmi-gondolati líra ettől alkot olyan különleges műfaji csoportot, amelyhez hasonlót nehéz lenne találnunk a nyugati költészetben.

*Szeretből felhő támad –
áldott a felhő az égen.
Szenvedésből vad szél támad –
űzi a felhőt az égen.*

*

*A bűn pompás és bűvölő,
csillogó, színes buborék.
Mikor a Tudás eléri,
szertefoszlik a ragyogás.*

*

*Lent délen, forró ég alatt,
bőkedvű lányok közt élnék
végtelen hosszan s boldogan,
ha megengedné a Halál.*

*

*A vágyódásból bűn fakad,
a bűnből hamis képzetek.
Pedig a lelkek szegények,
csupán szeretni akarnak.*

*

*Égi teremtmény, isten-lány,
szeretet nélkül szerető!
Égi táltosé járásod,
földi lépteid – botlások.*

*

*Ismerem jól gyöngé testét,
lelke röptét föl nem mérem.
Pedig porba rajzolt ábrán
mérhetem a csillagpályát.*

*

*Három Idő! Nagy Tanító!
Nap és Hold fölött trónoló!
Ki a Földön mindentudó,
csak te vagy: Múlt, Jelen s Jövő!*

*

*Ha nem gondolsz az elmúlásra,
ostoba vagy,
még ha másban okos is.*

A versek elárulják, hogy a 6. dalai láma huszonhárom éves korára már éppen eleget tudott a földi világról. Felismerte a világ valódi természetét, ahogy a buddhisták mondják. Teljesen felesleges lett volna itt maradnia, csak unatkozott volna közöttünk. Jól tette, hogy kihívta a sorsot, idelent többre nem juthatott. Búcsúja is jőzan, méltóságteljes, szűkszavú, rá jellemző:

*Tudást Őrző Tiszta Tenger
szerelemről már nem dalol.
Hallgat, miképpen mindazok,
akikről szólnak a dalok.*

Költészete arra tanít, amire az általa tanulmányozott filozófiai írások mind-egyike: akkor élsz bölcsen, ha lírai tűnődéssé változtatod magadban a lán-
golást, a szenvedélyt. Egyrészt csakis ezzel a hűvösebb józansággal lehet
bármit is megérteni, felfogni a világból, másrészt pedig csakis így ke-
rülheted el a túlzott odaadás (nevezzük szeretetnek) és a túlzott el-
utasítás (nevezzük haragnak) csapdáit. Ez ennek a tibeti ifjúnak, 23

A versei olyanok, mintha nem költői alkotó munka teremtette volna
őket. Szavuk keresetlen, hangjuk könnyed, közvetlen. Egy gyakran haszná-
latos széptani elmélet kategóriáit kölcsönözve azt mondhatnánk,
hogy a versek sokkal inkább emlékeztetnek a *természeti szép*, mintsem
a *művészi szép* esztétikai osztályára. Legkönnyebben talán tó fodrá-
hoz, lombzúgáshoz vagy madárvonuláshoz hasonlíthatjuk költésze-
tének legsajátabb jegyeit, verseinek egyszerűségét és szépségét.

(Az idézett költeményeket Sári László fordította)

24 MAGÁNYOS BASÓ

石山の石より白し秋の風
Isijama no/isi jori sirosi/aki no kadze

*Kőhegyi kövek
fakóságát túlszárnyalja:
ősz szélroham.*

*Kőhegy kövénél
fehérebb
ősz szél.*

Gondolnánk-e, hogy e haiku szerzője mindennekfelett magányának ad hangot? Az őszi szél színe a japáni hagyomány szerint fehér. Szomorúság, elmúlás és gyász szinonimája, amely érzés különösen felerősödik Basó számára az útítárs-tanítvány Szorával¹ történt szétválás után, immár magányos vándorként, arccal a gyászosan csontfehér őszi szélrohamnak.

A második, a tizenhetes szótagszámot figyelmen kívül hagyó fordítás régtől motoszkaló szándékomat reprezentálja. Ugyanis üres mítosz a 17 szótag! A japán 17 morának² alig van köze van hozzá. Nem szótagot számolnak e nyelvben, hanem – morát – azonos idő alatt kiejtett hangot. A japán kana írás tulajdonképpen a nyelv lehetséges moráinak a gyűjteménye. Például Tokió japánul Toogyo {ejtsd: tókjo}. Magyarul három szótag, japánul így számolják: to+o+ki+o, azaz 4 mora! Basó neve japánul Ba+sho+o, szemben a magyar 2 szótagjával 3 mora. Kedvenc példám a töltőtoll – *mannenhu* (ma+N+ne+N+hi+cu) szemben 4 szótaggal 6 mora ugyanis az 'N' az egyetlen mássalhangzó, ami magában 1 morának számít! Kezdetben anyanyelvi büszkeség érzése árasztott el, amikor úgy tapasztaltam, mennyire könnyű magyarítani e gyöngyöket. Később be kellett lássam, hogy nyelvünk minden ékessége mellett is 17 szótag jelentősen több szót – szándékosan kerülöm a „több tartalom” használatát – képes hordozni, mint ennyi mora. Következésképp egyfelől könnyű a szótagfordító helyzete, mert forrástöbblet áll rendelkezésére; ám élete végül mégsem lesz egyszerűbb. A miért kifejtése előtt visszatérek a „több tartalom” kérdéséhez. Azért kerültem használatát, mert bár számszaki leltárt készítve többet enged 17 magyar szótag, ám a japán

poétikai hagyomány technikai mesterfogásai bőségesen túlszárnyalhatják a ráadás ellenére jelenlévő hiányt. A teljesség igénye nélkül ilyen poétikai eszközök az *engo*, *honkadori*, *kakekotoba*, *utamakura*.³

Ezért – íme az újabb kanyar – jól jöhet a ráadás, mert körmönfontan sikerülhet olyan motívumokra utalni, amelyek szinte szükség-szerűen megjelennek a haiku kultúrájában járatos – natív – befogadó számára. Ily módon nézetem szerint esetenként hasznos élni, máskor helyesebb elutasítani a 17 szótag lehetőségét. Nota bene, mulatságosnak találtam, amikor igyekeztem 17 szótagra felfűjni a Mester rendhagyó, kevesebb mora számú haikuját.

Gary Snyder – akinek (japán) fordítói hitelességéhez (is) alig fűződhet kétség⁴ – szerint: „I don't think counting 5,7,5 syllables is necessary or desirable. To reflect the natural world, and the season, is to reflect what is.”⁵

Snyder e banálisnak tűnő szentenciával lényeges körülményre mutat rá nemcsak a haikut, hanem a klasszikus japán ember pszichéjét, sőt „spirituális szocializációját” illetően: az egyén eltéphetetlenül természeti környezetébe ágyazott. Ilyenképp a fókuszba került humán alany nem választható el az „itt és most” tágabb dimenziójától. A klasszikus kor japánja mélyen tudatában volt „hovatarozásának” a természeti foglalatban; még nem metszette magát le az élő és élettelen léttel közös köldökzsinorról; nem gondolta, hirdette, amit a nyugati ember – csaknem ideológiai háttérétől függetlenül –, hogy meghódította, uralma alá hajtotta a természetet. Ekként, ha szubjektuma a verse gyűjtőpontjába kerül, inkább indirekt történik: nem arról mesél, hogy mi játszódik benne, hanem természeti eseményre, jelenségre történő rövid utalással a sajátjához hasonló benyomást igyekszik létrehozni a befogadóban. Ennek fő eszköze az évszakot megjelölő szó – a hagyományos haiku elengedhetetlen kelléke – a *kigo*,⁶ vagyis évszakszó, mely a verset beágyazza a befogadó környezetben jobbára hasonló érzést, hangulatot kiváltó évszak- és természeti környezetbe. Az idők folyamán sokezernyi egyezményes *kigo* keletkezett, ezeket almanachokba – *saidzsziki*⁷ – gyűjtik úgy a költők okulására, mint a versolvasók tájékozódása céljából. Hogy mindezt mennyire komolyan veszik, arra utal saját saidzszikim, amely 1685 nagyalakú, bibliapapíros lapot számlál!

A japánok büszkéek, hogy négy évszakot számlálnak, némileg kételkedő arckifejezést öltenek, ha bárki megjegyzi, hogy arrafelé is, ahol ő él. Tapasztalatom szerint a mi négyünkkel összehasonlítva náluk valójában legalább hat évszak van. (A nyár kiegészül egy esős évszakasszal – *cujú*⁸ –, az ősz pedig egy viharos, tornádóssal – *taifú*⁹.) A holdnaptár szerint ekként számlálták évszakaikat: Tavasz: Feb. 4. – Máj. 5.; Nyár: Máj. 6. – Aug. 7.; Ősz: Aug. 8. – Nov. 6.; Tél: Nov. 7. – Feb. 3.

今日よりや書付消さん笠の露 - Ősz
kjó jori ja/kakicuke keszan/kasza no cuju

26 Mától ernyőmről
könny és harmat mossa el:
Egy úton ketten.

Szokás volt, hogy a zarándok a botjára és kalapjára mottófélét ír, mint: „e földön hajléktalan bolyongó utas, kettesben Buddhával”. A vers szerint Buddha helyett Basó esetében fejfedőjén útitárs-tanítványa, Szora neve szerepelt, aki útközben megbetegedve kénytelen volt mesterétől elválni. Bár az eredeti szövegben könny nem szerepel, a japán lírában a harmat-fogalomhoz egyezményesen a könny és a mulandóság társul. Mivel Basó is a válás felett érzett csüggedésre utal, a *cuju* (harmat) mellé könnyet csempészttem.

こちら向け我も寂しき秋の暮
kocsira muke/vare mo szabisiki/aki no kure

Fordulj csak felém:
magamban vagyok én is.
Őszi alkonyat.

Uncsiku¹⁰ a pap megkérte, toldjon a róla készült portréhoz egy haikut.
„Ezt választottam: te hatvan vagy, én majd ötven. Az élet olyan volt, ahogy Csuang-ce mondja, mint az álom; a portré is álomszerű, ehhez adom most álomszavam.” (*Gendzsúanki*, 1690)¹¹

朝夜さを誰まつしまぞ方心
aszajosza o/ tare macusima dzo/ katagokoro

Hajnaltól éjjig
vágyam Ő és a Sziget:
páratlan szívem!

A versben szereplő *Macusima* („Fenyősziget”) a klasszikus időktől toposza a japán lírának. Megjelenése a szövegben vers-asszociációk, érzések, hangulatok lavináját indítja az értő befogadóban. A fordításban nemcsak azért hagytam ki, mert felénk mindössze egzotikusan hangzó, jelentést nem hordozó, ám négy szótagot elfoglaló név, hanem azért is, mert tükrözni igyekeztem egy homonimán nyugvó szójátékot. *Macu* homonimája a fenyőnek és a várakozni igének. A *tare* (mod.jap. *dare*): ki, kicsoda. Ekként Basó egyszerre

mondja ki vágyakozását a festői *Macusima* és valaki iránt, akivel a hely össze-függ emlékeiben; ám viszonzatlan sóvárgásban magára maradt, mert *kata* a felét jelenti valaminek, itt *gokoro* (*kokoro*) a szívnek. Egy szívet jelöl, a párját nélkülözőt, a magányosan epekedő páratlan-pártalant.

*Obaszute-hegynél*¹²

佛や姥ひとり泣く月の友 - Ősz
omokage ja/ uba hitori naku/ cuki no tomo

Felrémlik egy arc
vénasszony sír magában:
Holdnak a társa.

Nehéz megragadni a Basó által jelzett szituáció már-már szürreális abszurditását. Egy elhagyatott – elhagyott – öregasszony a hegytetőn, szemközt a Holddal, végső és egyetlen megmaradt társával. Japánban a Hold-meditáció hagyománya csaknem egyidejű a buddhizmus megjelenésével. El lehet képzelni, hogy a századok folyamán meditáció közben tömegek maradtak együtt – kettesben egyedül – a Holddal. Ám a közössége számára teherré vált idős asszony aligha meditál, hiszen keserű sorsát siratja. Nézetem szerint a *cuki no tomo* – *Holdnak a társa* egyformán utal a nőre és a szerzőre, ez szintaktikai megjegyzés, amin túl az elhagyott asszonnal Basó nemcsak a Hold társaként azonosul, hanem a nő tragédiájával a létezés egészének (*szamszára*) minőségére utal? Akár az elhagyott gyermek történetének sok vitát kavarázó leírására is gondolhatunk.

„Miközben a Fudzsi folyó mentén küszködtem előre, láttam egy kisgyermeket, alig három esztendőst. Szülei által nyilván elhagyatva, szívbe markolón zokogott. Bizonyára úgy vélték, hogy a gyermek képtelen átkelni az élet viharának habjain, amely oly vadul rohan, mint a sebes folyam, ekként arra kárhoztatott, hogy léte a hajnali harmatnál is rövidebb legyen. A gyerek oly törekenynek tetszett, mint az azálea virága, amely lehull az őszi szellő legenyhébb rezzenésére, és oly szájalmasnak, hogy odaadtam neki, ami kevés élelem akadt nálam.

Mi végből van e gyermek ilyen maradéktalan nyomorúságra kényszerítve? Vajon az anyja miatt, aki nem vett tudomást róla, vagy az apja miatt, aki elhagyta? Egek, úgy tűnik nekem, hogy e gyerkőc érdemtelen szenvedése mögött valami mérhetetlenül hatalmasabb és erősebb ok áll – valami, amit az Ég Ellenállhatatlan Akaratának nevezhetnénk. Gyermek, ha így van, hangodat az Ég ellenébe kell emelned, nekem, pedig tovább kell menni, hátrahagyva téged.”¹³

Végül más lehetőség nem marad, a lény elhagyatottsága szükség-szerű, szemközt vele csak a Hold áll, s dönthet gyászolni fog vagy egyesülni fényével a megvilágosodásban.

28 HAIGA: hátán őszi szél
見送りのうしろや寂し秋の風 - Ősz
miokuri no/ usiro ja szabisi/ aki no kadze

Búcsúzás után:
hátáról őszi széllel
árad magánya.

Baráttól búcsú:
háta is oly magányos
az őszi szélben.

Elbúcsúztunk:
hátán magány fullad
őszi szélbe.

vagy:

búcsúzkodás
magányos háta
az őszi szélben

麦の穂を便りにつかむ別れかな
mugi no ho o/ tajori ni cukan/ vakare kana

Árpakalásba
támaszul kapaszkodom:
baráttól búcsú.

Válás és búcsúzkodás ősi témái a japán lírának. Például a *Kokinsū*¹⁴ című császári rendeletre 905-ben kompilált versantológia VIII. könyve – *Elválás* – 41 vakát tartalmaz. Mély bánatukat fejezik ki a válni kénytelen családtagok, barátok, szerelmesek, gyermekek, szülők. A válást ezernyi ok válthatta ki. Ezek közt különösen keserű volt a száműzöttek búcsúzkodása, mások császári tisztviselőként kényszerültek távoli megyékbe, ami az esetleges cím vagy rang ellenére is egyfajta száműzetésnek számított, hiszen a főváros, különösen a császári udvar volt az axis mundi, hiszen távolabb kifinomult kultúra legfeljebb nyomokban fordult elő.

Basó 1694 májusában edoi tanítványainak címezte e búcsúverset. A klasszikus toposz ellenére sem gondolom, hogy a Mester megrendültsége mesterkelt. Vizuálisan is felkavaró a törekeny fizikumú költő látványa, amint megilletődöttségében egy kalászba igyekszik megkapaszkodni. Magánya óceánjában a Fuldokló és szalmaszála. 29

此道や行く人なしに秋の暮 - Ősz
kono micsi ja/ juku hito nasi ni/ aki no kure

Erről az útról
elvesztek az utasok:
őszi alkonyat.

Tekintve, hogy ezt a haikut Basó nagybetegen utolsó napjaiban írta, a szöveg tekinthető búcsúversei – *dzsiszei*¹⁵– egyikének. Amikor halálos ágyán tanítványa Mukai Kjorai¹⁶ a tradicionális költeményéről tudakolózott, a *Szenszei*¹⁷ így válaszolt: „A tegnap hokkuj¹⁸ mára búcsúvers, minden, amit az utóbbi időben írtam: dzsiszei.” Ekként a megöszült, járókelőktől elhagyatott út a végső ösvény, amelyen minden utas magányos. Nemcsak az élet befejezésének kínzó egyedüllétére utal a társtalanságára gyakorta utaló Basó, hanem művészpályája elhagyatottságára is. Ünnepelhetik, rajonghatnak, hívhatják otthonukba, kíséreti tanítványok serege: az útkereső ember, a vándor társtalansága feloldhatatlan. Ünneplik, ám társává senki és semmi(!) nem válhat igazán. Nem utazó és nem utas, nem járókelő, hanem a megálapodott élet viszonylagos kiszámíthatóságát elutasító *Vándor*. Vándor, aki feláldozott mindent, hogy életmódjával igazodjék a buddhista tanítás fundamentumához: a múlandóság szülte változékonyságához. A vélt állandóság szigetei – ház, család, címek s tulajdon – illetve a kötődés ezekhez, amiképp a ragaszkodás bármily status quo-hoz szembe megy a valóság szüntelen metamorfózisával – ekként a bölcsességgel is. Minden szenvedés gyökérok a „tudatlanság”¹⁹ – tanította a Buddha. Basó klasszikus középkori művész, ezennel szokatlan, modern világban ébredt s a nagy elődök által hagyományozott nyomvonalon zarándokként igyekszik visszatálcálni egy talán sosem létezett aranykor szellemiségéhez. Ultraortodox *Szenszei* a legmodernebb művészi megjelenítés nyelvén. Magányos vándor és zarándok a csapáson, amelyen legfeljebb járókelők, utazók és potyautasok iparkodnak napi dolguk múlandósága után.

A következő haiku mintegy gondolati párja:

人声やこの道帰る秋の暮

hito-goe ja/ kono micsi kaeru/ aki no kure

- 30 Emberek hangja.
Hazatérők az úton:
ősz alkonyat.

Ismét őszi út. Ám most emberi hangok beszédfoszlányait lehet hallani. Ezek az emberek közlekednek. Nem „dologtalan” csavargók, hanem iparkodó polgárok. Úticéljuk meghatározott, szemben a költőével, akinek szándéka távoli: a megfoghatatlan derű – a léttel vállalt egység – céljából bolyong. A *kaeru* ige jelentése: hazatérni. A többiek így tesznek – hazatérnek –, van tehát ott honuk, valószínűleg családjuk is. Basó aligha köztük jár, a vers kívülálló szemlélőt sugall,²⁰ aki nem szabadulhat a hajléktalan vándorlét sűrű magányától.

朝顔や昼は錠おろす門の垣

aszagao ja/ hiru va dzsó oroszú/ mon no kaki

Hajnalarcocskák:²¹

nappal lakatra zárom

a bejáratot.

Próbál összebarátkozni a dologi világgal, hogy enyhítse magányát: társat, támaszt keres a létformák szépségei közt, de e törekvésének is a kudarcáról számol be.

葬や是も又我が友ならず

aszagao ja/ koremo mata vaga/ tomo naradzu

Hajnalarcocskák

tibelőletek se lett

barátom egy sem.

Személyét hangsúlyozva – ritka! – elpanaszolja, hogy barátkozási kísérlete a növényekkel kudarcba fulladt. Előzőleg követőktől és tisztelőktől túlterhelten, nappal lakatra zárta kapuját, hogy végre magára maradhasson virágaival. Magányos kertben és úton is Basó, miként az volt aratáskor.²² Gyötrő egyedüllétét a megvilágosodás alternatívájaként nem orvosolja az űzött szépség. A Szaigjó által követett művészszerzetesi út a zarándok remetét lényé másik felével az irodalmi géniuszával hangolta egygé. Ám a zarándoklat, ami Szaigjó esetében

a Buddhához vezető úton (is) sikerrel járhatott, Basó számára mintha nem hozna szabadulást; fogva tartja a szamszára.

蛤のふたみにわかれ行秋ぞ

amaguri no/ futami ni vakare/ jukuaki dzo

Héjáról tépett

kagylóként mi is válunk:

lépünk az ősszel.

Ezzel a haikuval zárja Basó a *Szűk ösvény a messzeségbe* című magnum opusát²³. Az évszak őszi, annak is a vége. A Mester búcsúzkodik az őt ünneplő tanítványaitól.

A helyszín *Futami* és a helynév nem kevésbé bonyolítja a vers értelmezését. Ugyanis *futami* ふたみ – különösen, ha nem ideogrammal (*kandzsi*), hanem szótagírással (*kana*) rögzítik több jelentés homonimájává válik: „két test” 二身 (kagylóhús és héja) illetve „kétszer nézni” 二見 (innen is onnan is nézni-gondolni, másként látni/lát-szani). Lehetséges, hogy látszat és valóság különbözőségére utal könyvecskéje záróversében Basó? Arra, hogy eltávolodunk egymástól akár a héjáról letépett kagyló, ám jobban belegondolva – „másfelől nézve” – mégsem válunk el soha?

A következő egy konzervatívabb átültetés, amelyben meghagytam a magyarul közömbös helységnevet.

Héjtól a kagyló

Futamiban szétválunk

távozó őszön.

Vagy így?

Mint héjtól kagyló.

A válás Futamiban,

illanó ősszel.

Abban látom előnyét a fentivel szemben, hogy elmaradt a többes szám első személy, akár az eredetiben s jobban belegondolva vissza se tudnék emlékezni haikura, amelyben lenne olyasmí, mint személyes névmás, különösen egyes szám első.

Esetleg így?

*Héjától húsa
elváthat-e kagylónak:
lépegető ősz.*

32 A harmadik változat kétségtelenül a fordítás szabadságának szélső határán jár. Bár nem találtam hasonló interpretációt, ám a haiku sine qua non-ja az értelmezés lehetőségének tág játéktere, amely arra vár, hogy berendezzék. Olyan furfangos elme, mint Basó – akárha Szókratész lenne – rákérdez olykor saját állítására. Ezt a gyanúmat erősíti az enigmatikus helynév, amely újfent felidéz egy Szaigjó vakát, kizárható, hogy Futamiban a költő ne példaképe versére utalna, az „il migliore fabbro” Futamijára – nomen est omen – a hangsúlyos kétértelműség fátylában.

波こそと二見の松の見えつるは梢にか かる霞なりけり
nami koszu to Futami no macu no miecuru va kodzue ni kakaru kaszumi narikeri

*Hullámok alatt
Futami fenyőfái...
Majdnem így láttam.
Gallyaikat nyaldossa
áradó tavasz-pára.²⁴*

Szaigjó hirtelen elbizonytalanodik, mert látja amint a fenyők koronáját betakarják a tenger hullámai. Alaposabban megvizsgálva – *futami* = két nézés, második nézés – s értékelve a helyzetet, azt tisztázza, hogy nem hullámokat látni a fákon, hanem a tengerként áradó tavaszi párát. Bár első benyomásától visszakozik, helyesbíti, a bogarat zseniálisan elültette befogadója fejében: semmi nem biztosan az, aminek látszik.

Villányi G. András fordításai és kommentárjai

¹ *Szűk ösvény a messzeségbe (Oku no hoszomicsi*) az utolsó nagy zarándokút krónikája. Kawai Szora (1649-1710) Basó kedves tanítványa, együtt indultak erre az országhárásra, ám megbetegedése miatt el kellett válniuk.

² on

³ **Engo** 縁語 a költemény értelmének sokrétűbbé tételében nyújt hathatós segítséget. Főleg oly módon, hogy a felületen megnyilvánuló jelentésen túl képzetársítással, asszociációval utal valamire, így mintegy színe és fonákja mást jelent egy kifejezésnek.

Honkadori 本歌取り A japáni verselésben egy versben egy másik versre utal a ≈, amit a potenciális vájtfüllű befogadónak ismernie kell.

Kakekotoba 掛詞 fogalomduplázó szójáték. Mivel a japán nyelvben se szeri se száma az azonos hangalakú más jelentésű szavaknak, így tág tér jut többféle jelentés, utalás versbe szövésére egy – *kakekotoba* – szóval.

Utamakura 歌枕 a japán költészet egyik retorikai fogalma. A versbeszéd kategóriája, gyakran olyan helynév, amely más szövegekkel allúziós viszonya révén erős intertextuális hatást vált (hat) ki.

⁴ Gary Snyder 1930- A Beat-nemzedék jeles költője, (Pulitzer Prize for Poetry, American Book Award) évekig zen szerzetes Japánban. Vö.: *Nagyvilág 2007/9* és *Új Forrás 2017/6*, ezen írás szerzőjétől olvashatók Snyder fordítások.

⁵ „Nem gondolom, hogy az 5-7-5 szótag számlálása szükséges vagy kívánatos. Tükrözni a természet világát és az évszakot, azaz tükrözni azt, ami van.”

⁶ kigo 季語

⁷ szaidzsi 歳時記

⁸ cuju 梅雨

⁹ taifú 台風

¹⁰ *Uncsiku* 雲竹 – buddhista pap, Basó kalligráfia tanára

¹¹ *Gendzsuaniki* 幻住庵記 - 1690

¹² Ezt a haikut Obaszute-hegynél, Szarasina közelében írta Basó. A hegy nevét „Néne-vető”-nek fordíthatnánk, ahová regélik, hogy ínséges időkben a gyakorlati hasznot már nem hajtó időseket hordhatták meghalni. Legendájához számos elbeszélés fűződik, ezek közt felénk Fukadzava Sicsiro (1914-87) Narajamai balladája a legismertebb.

¹³ Macuo Basó: *Egy árokparti csontváz feljegyzései*

¹⁴ 古今集 Az első és egyik legjelentősebb gyűjteménye az ekkorra teljesen megérett honi vaka-költészetnek, amelyet már nem kínaiul, vagy tisztán kínai utánézésre írtak. Bővebben: VGA *Új Forrás* 2019/8

¹⁵ *Dzsiszei* A lét illékonyágának végső frázisa a búcsúvers, amelyet szerzője olykor halálos ágyán fogalmazott, ám nem feltétlenül, hiszen voltak, akik életük során akár többet is írtak. Nem volt ismeretlen műfaj a Távolság-Kelet más országaiban sem, ám igazán buja tálajára Japánban talált, ahol leggyakrabban vakaként nyert kifejezést, bár ölthette a *kansi*, 漢詩, azaz a kínai mintára, kínaiul írott vers formáját; főleg az Edo-korszaktól haikuként vált gyakoribbá.

¹⁶ Mukai Kjorai 向井去来 1651-1704 Basó tanítványa.

¹⁷ 先制 Tanárt, mestert jelent, de címezhetnek vele más nagyra becsült személyt is.

¹⁸ 発句 A renga nevű versfűzér indító s a témát meghatározó 5-7-5 mora számú költeménye. Később, a fűzértől függetlenné vált formát nevezte el haikunak Maszaoka Siki (1867-1902)

¹⁹ avidyā अविद्या – Szanszkrit – tudatlanság. A valóság nem ismerése, félreértelmezése általi téveszmékre alapozott látás.

²⁰ よの中は稲かる頃か草の庵 *ősz, 1687 Jo no naka va/ ine karu koro ka/ kusza no iori Kinn a világban épp a rizst takarítják? Remetekunyhóm.*

²¹ A japán hajnalka (Ipomoea nil) japánul: 朝顔, aszagao, szó szerinti fordítása: hajnalarc. A szulákfélék (Convolvulaceae) családjába tartozó faj.

²² よの中は稲かる頃か草の庵 *ősz, 1687 Jo no naka va/ ine karu koro ka/ kusza no iori Kinn a világban/ épp a rizst takarítják? /Remetekunyhóm.* Lásd: VGA: *Haszontalanságom kritikája. Új Forrás 2021/2:26.*

²³ Ha felidézünk az útleírást indító tavaszi darabot látható, hogy keze immár teljes kört rajzolt: 行<春や鳥啼き魚の目は涙 *juku haru ja/ tori naki uo no/ me va namida*
Eljárt a tavasz:/ rínak a madarak s/ halszemben könny ül.

²⁴ Ld. Villányi G. András: *Tükröződések*, Scolar 2011. p. 30.

NAPTÁR

Tavas

Eső után a fák
Leveleiről cseppként
Peregnek az álmok

Nyár

A bőröm alatt is
Érzem ahogy a lombokon
Át éget szét a nap

Ősz

Sárga levél hull
Le a fákról nem múlik
El a délután

Tél

Szél rázza a fákon
Az üres gallyakat zörög
A hús alatt a váz

1 NYÁRI DÉLELŐTT

olyan egyszerű ahogy a hőségben
végig- és keresztülcsorog a fény az
ablak előtt behúzott függöny ráncain
át annyira egyszerű ahogy az ide-oda
vetülő mintát újra meg újra mozdítja
el a légáram olyan nagyon egyszerű
és annyira bonyolult hogy nem lehet
belenyugodni hogy nincs több nincs
kevesebb nincs más ennyi van csak

1 NYÁRI DÉLUTÁN

a gorka-villából múzeum lesz amíg
nógrádverőcén egymásba torlódnak
a felhők és giergl kálmán szecessziós
lakából egy parasztházba költözik nem
olyan sokkal mellette meg kodolányi
nézi ahogy baktay indiántörzsének
nyomait a szemközti szigeten nővik
be a fák és a köztük hullámzó dunát
az ybl-féle támfal csak annyira tartja
meg hogy az emlékek motorcsónak
vonulását mint valami római ünnepet
el ne mossa egy gyors délutáni zápor

A ZEN KERTJÉBEN

A KERT IDEJE

a tavaszi kert mindig virággal
fákkal és önmagával van tele.
neki van de benne az utaknak
nincsen múlt vagy jövő ideje

PIPACSONK

a fényes porban utak szállonganak
az árokparton a piros pipacsok:
nagyon fújja a szél a színeket
de a nyár még önmagánál is nagyobb

A NÉV

ha üres és ha tele van minek
nevezed a kertben a vödört?
elbotolsz benne. virágok.
a legjobb válasz az amikor kiömlött.

MEGVILÁGOSODÁS

a tussal rajzolt kerten át
tízezer fehér út vezet
de majd ők. megvilágosodottak
lesznek a fák a fű a kövek

JAPÁNKERT

cseresznyevirág
áprilisi széllel hull
földre a szírom

madárdal nélkül
néma tavaszi kertben
árva tulipán
harangjának szirmai
csendben összehajolnak

virágod titkát
sehol meg nem találod
emlékét őrizheted

akkor váratlan
szárba szökhet halk szirma
szívednek áradása

hogyan követed
könnyed ecsetvonását
utadba ezer
virágszírom száll
a pergamen papíron
havazó tavasz
emlékeztet a télre
de még sarjad az élet
kertet fűvében
langyos fények játszanak
borostyán szalad
nem éri utol időd
a komor este
madárének vigasztal
az ég színéig szárnyal

VILÁGVÉGE UTÁN, NAGY ÁTKELÉS ELŐTT – AZ ÚTON

(Lányi András: *Karátson Gábor*. Karátson

Archívum Könyvek II. MANK – Kortárs Kiadó,

Szentendre – Budapest, 2022.)

„You can say the sun is shining if you really want to
I can see the moon and it seems so clear
You can take the road that takes you to the stars now
I can take a road that'll see me through
I can take a road that'll see me through.”

(Nick Drake: Road)

Mire kitisztult előttem, hogy a fentebbi Nick Drake-dalszöveg miért is lefordíthatatlan, már mantraszerűen annyit forgattam magamban, hogy a felpörgetett belső kerekök önkéntelenül rekedtek meg – még a szavak szintjén innen, valahol a kimondhatóság határmezsgyéjén; azon az eltérítő holtponton, ahonnan a fogalmazás kaptatóin botladozó írástudó, visszafelé bandukolva üres kézzel tér meg. S marad hallgatag. Holott mennyi mondanivalója akadna e kisebb halom szótorlasz láttán is, e dalt mantrázva tovább, amely immár az énekes nélkül is hallható... Mi történhetett *odafele*? Miféle messzeségbe tűnt a horizonton tornyosuló hágó, honnan szállt le a köd a fénylő tisztásra, ahol a sorközökben megpihent, mielőtt újból útnak indult?

Mikor – éppen a Karátson Gábor-féle *Tao te king*-fordítást és kommentárokat futva át – ráeszméltem, hogy Nick Drake *Road*-ja esetében egyfajta meditációs objektumról, *szellemi tárgyról* van szó, meglepődni sem volt időm, mert még korántsem láttam át a szitán. Egy idő után pedig – e monumentális fordítói munka enyhén szólva részleges mentális átrostálása közben – már csak felhomályosítani szerettem volna magamat; legfőképpen afelől, hogy miképpen bátorkodtam egy beatkorszakbeli különutas dalszerző megközelíthetetlennek tetsző világát a *tízezer dolog* közül pont Lao-ce ősi, nem

kevésbé külön bejáratú mikrouniverzumával összemosni. „Úgy képzelem, itt csak a művészet szolgálhat *analógiaként*; amely egyebet sem tesz, mint *viszszatér*, nem azért, hogy a szenvedést megörökítse, pláne nem, hogy örökkévalóvá tegye, s még csak azért sem, hogy a szép perceket tegye azzá. Épp csak a mozdulatot kutatja, ő sem ért; épp *csak úgy fordul, visszateér*.”¹ – igazolhatna vissza egy kontextusból kiragadott, jellemzően esszéisztikus Karátson-kommentár. Ha igazolásra szorulna az útravált/viszszatérő lelkület: a csodálkozás mozzanata.

Amint a *felfedezetlen úton* járó személyiséget, C. G. Jung nyomán pszichés élőlényként kezdjük kezelni,² már csak pár (bár igencsak nekirugaszkodott) lépést kell tennünk ahhoz, hogy egy szövetségsszervező-déshez is élő anyagként közeledjünk. Egy nemcsak *pszichomorf* elemekből felépülő, esetleg transzcendens „tények” összekapcsolódásaként tételezett, hanem elvonatkoztatás nélküli, a létezés evidenciaértékére emelt univerzális elmét tudva az olyan szellemi teljesítmények mögött (a teljesítmény e helyütt természetesen nem célorientált erő-kifejtést, mindinkább a teljesség ígézetében formálódó tartalmat, időtől megszabadított tartamot jelenthet), melyeket a mitikus gondolkodásmódhoz hasonlóan a magánszféra átlényegítő kitágításaként foghatunk föl. „...személyes sorsunkat nem érthetjük meg másként, mint a mitikus történetek és a bennük megjelenő kozmikus viszonylatok összefüggésében (...) Akár egy igazi beavatás során, Karátson Gábor életének minden megismert fordulópontja új jelentőségre tesz szert mint a megtett út egy-egy mérföldköve, amely a távol-keleti bölcsélet forrásaihoz elvezette őt. Ha akarunk, történetében még a beavatási szertartás kötelező elemeire is ráismerhetünk: elszakadás szeretteinktől, bezártság, testi és lelki megpróbáltatások, elnémulás, az én megsemmisülésének rettenete (...) megmerítkezés vagy átkelés mitikus vizeken (a Duna erre a célra éppen megfelelő).”³ És hogy mi is lenne a megfelelő vezérfonal mindehhez, számomra sem egyértelmű; hiszen amit eddig felgombolyítottunk, jobbára csupán vissza- s előrefele vezethet: mondjuk Nick Drake-től a *Tao te king*en keresztül Jungig és persze Karátson Gáborig – akár az élete végéig felfokozott aktivitással védelt Dunával, mint élő szimbólummal toldva meg a gondolatsort; utólagosan akár Andrej Tarkovszkij költői montázsait is bevonva „víznemű” összképünkbe (miről is? az általuk végig járt *Útról?*), kapva-kapva a következő *Tao te king*-kommentáron: „Rommező is, vízuhatag is a tao te king. »Romok és törmelékek fölött rohanó víz«, á la Tarkovszkij, a Stalker híres allegorikus képsorában, ha a képzavart el akarjuk kerülni.”⁴ Miközben fogalmunk sincsen, mi zajlik – ezen idővonalaszerű gondolatsorral, avagy eme asszociatív bakugrásokkal teli segédegyenesünkkel merőlegesen – *odalent*...

...vagyis abban a – felsorolt entitásokkal? fenoménekkal? valóság-
lemekkel? szellemképekkel? úton-útfélen *egybelátott* – már-már misztikus
merítkezésű pszichés élőlényben, aminek/akinek jelenléte, azon túl, hogy
az elmondottaknak némi személyességet kölcsönöz, egyben (talán
40 termékeny) kerékkötője is lesz a szakszerű könyvismertetésnek, így
bármiféle kritikának vagy méltatásnak is. Nincs más kiút, mint (Lányi
András könyvének apropóján, indíttatására) képet alkotni a polihisztorgya-
nús szerzőről: a képzőművészről, a regényíróról, a fordítóról, a gondolkodóról
és a mozgalmárról... E *képalkotás* azonban eleve problematikus egy olyan
korban (vagy inkább kollektív tudatállapotban), ahol a képzavar mint olyan
– nem csak verbális, avagy irodalmi deformálódásként, hanem mindennapos
valóságérzékelési vakfoltként – határozza meg világlátásunkat, világtalan-
ságunkat. „A képalkotás képességének megbetegedése – hát igen. Elfelej-
tettük, hogy a kép nem valami már előzetesen meglévőnek az újra-előállítás
(...) hanem annak a módja, ahogyan magunkra eszmélünk a látható és egy-
másra érzékeny dolgok egyetemes párbeszédének részeseként.”⁵ Karátson
Gábort az úgynevezett távol-keleti rejtelmekbe édesanyja avatta be az '56-
os ostromkarácsonyon... „ahol kínai »fametszeteket« rajzoltam a pincei
priccsen, megnyálazott tintaceruzával sima kis falapokra. (...) a »kínaiság«
– China fever – mélységes érzelmi és érzéki jelentőségre tett szert bennem
az első pillanattól fogva.”⁶ A 2015-ben eltávozott festő egykori műtermében
és otthonában 2018-tól lakásgyűjtemény nyílt, ahol a „látogató” (látást gya-
korló?) megtalálhatja azt az imázsamolyt is, amelyen térdelve a láttató rend-
szerint a képek alapozáshoz kezdett. (Anélkül, hogy alkotói alázatról,
szerzetesi munkamódszerről, az áhítatos figyelem és fegyelem mibenlétéről
szólnánk, a Lányi által is hangsúlyozott *művészi magatartás méltóságáról*
talán elég ennyi.) De mivel is tudunk saját képalkotásunk közben párbe-
szédbe lépni?

„A Lepel hitelességének állítása és tagadása annyira leköti az elemzők
figyelmét, esztétikai kvalitásait nemigen szokták észrevenni; s éppen ebben
a mai korban, a mi korunkban, midőn az emberkép léte és a műalkotás léte
egyszerre váltak kérdésesekké – midőn a kérdésesség katasztrófája fölnyit-
hatta volna végre a kritikusok szemét!”⁷ – olvashatjuk a *Tao te king* helyen-
ként szélsőségesen szuverén Karátson-kommentárjai közt, amely furcsamód
bővelkedik nyugati (főként keresztény, azon belül is kifejezetten újszövet-
ségi) allúziókban. Vagyis a – Sári László Kelet-kutató kifejezésével – *fausti
ember* (tév)képzetei is helyet, s nem pusztán talpalatnyi földet kapnak a Ka-
rátson-féle látomásban, lamentációkban. A torinó lepel körüli kérdésesség
ily módon terjed ki Lao-ce ember- és világképbéli befogadásának, elsajátítá-
sának, átörökítésének kétességére, a fordítások szűkülő lehetőségeire. Maga
Karátson egyébként nem tartotta magát fordítónak a szó szoros értelmében,

sokkalta eltökéltebben hitt a művészi átformálás képlékeny kompilációinak
kísérletszerű kifutásában, nemkülönben (ecsetvonásszerű) gondolatfutama-
inak mérlegelő összetételésében. Az a fajta *kiterjesztett perspektíva* tehát,
amelyet (a tusfestészet technéjén kívül) legfőképpen Vajda Lajos kép-
kompozícióiból mentett át a képzőművészetbe, az ideológiákat nél- 41
külöző ideák szintjén is megnyilvánulni látszik: azon az említett
kommentárokat vagy művészetelméleti fejtegetéseket (ld. a *Miért fest az
ember?* című emblematis korai művét), regényszövegeket (kiváltképp az
Ulrik úr keleti utazása című kétkötetes könyvét) létrehozó esszényelven ke-
resztül, melyben:

„Sötét mélységekbe kell alászállnod a szóért.”⁸

Már csak ezért a meredélynek tűnő sötét mélységért is kell kétszer
meggondolni, hogy az ember csak átlapozza-e a *Tao te kinget* vagy az
ugyancsak áldozatos munkával, Karátson Gábor által napvilágra ho-
zott *Ji kinget*⁹ anélkül, hogy *átlapozott* volna azokra az számszerűen
jelöletlen, láthatatlanságukban mégis mérhetetlen súllyal latba eső
oldalpárokra, melyeket magunktól (magunknak) kell kitöltenünk,
mondhatni a „terepe” „...mintha Schliemann otthon, önmagában
kezdte volna kiásni a régi Tróját...”¹⁰ – tehetnénk hozzá Karátson
szavait kölcsönözve. De a maga idejében anakronisztikusnak ható, el-
helyezhetetlen, visszatekintve viszont váteszi nagyságú, felbecsülhe-
tetlen léptékű és helyi-értékű Ady Endrét is felidézhetjük, mint e
csapásirányok egykori úttörőjét: „A régi tussal nem irunk...”¹¹ (Ho-
gyan is írhatnánk, ha már az a *valaki útravált belőlünk*, hogyha már az
indulás pillanatában a saját nyomunkba ragad a lábunk?) Egy másik,
saját, süket hazájában a pusztába kiáltó prófétát is visszhangozhat-
nánk, Jász Attila kortárs költő és fényművész szócsové¹² keresztül: „*a világ
ócska ponyva, nem festek rá többet*” – Csontváry Kosztká Tivadar elhaló ekhói
ezek, aki sugalmazott *napútját* bejárva, ám Karátson szerint rögeszmével
terhelten vált a mindenkorai magyar géniesz egyszerre tragikus és parodisz-
tikus megtestesítőjévé. „Szimbolikus életet akart élni, amelybe a Csontvá-
ry-személyiség, a magyar nemzeti lét, az ősi és tiszta emberiség és az
őt személyisége centrumában megszólító Hang (...) egybeesnek.”¹³ Mivel
„(a) szimbólumban mindig marad valami rejtélyes, föloldhatatlan, magában-
való”,¹⁴ kevésbé alkothatunk fogalmat arról, hogy az elme miféle határvidé-
kén lettek kifesztve Csontváry hatalmas (a legenda szerint végül majdnem
kocsiponyvának eladott) vásznai; ahogyan arról is vajmi keveset tudhatunk
meg, miképpen lehet mindez átfedésben, mondjuk mai magyar – ugyancsak
magában való – rögválóságunkkal. Érdemes talán azon is elgondolkodni,

hogy Karátson Gábor szerzteágazó, műfaji kereteket feszegető életművének egyedülállóságát miért magánemberi egyedül-állósága, különcsége hitelesíti – a *megtett út* helyett – a legtöbbek szemében.

Egy helyen ezt Lányi András is pedzegeti,¹⁵ ám más hangsúlyok-
42 kal és aspektusból, hiszen ő gyakorta támogathatta a *Duna-mozgalom* fő aktivistájaként szervezkedő, a civil kurázi képviselőjeként társakat maga mellé gyűjtő, esetenként politikusoknál közbenjáró, közszereplőként időről-időre felszólaló barátját. „Mi, dunások az ipari civilizáció válságába másoknál talán valamivel közelebből beleláttunk, komp-ország kormányosainak igyekezetét pedig, hogy a másik partra ép bőrrel átevickéljenek, valamivel távolabbról és kevesebb lelkesedéssel szemléltük.”¹⁶ Karátson szemléldő alkata (’56-ot követő börtönbüntetése, rendszerváltás utáni ökológiai harcai ellenére) mégiscsak az esztétikai létmód felé mutat, a morális vonatkozások tekintetében is. (Vö. „Az etika a látáson alapszik, az esztétikán...¹⁷; „Rengeteg jogi, közgazdasági és városrendezési vitát lehetne megspórolni a világban, ha az esztétikai szempontok méltó helyükre kerülnének a politikai döntéshozatalban.”¹⁸) A Lányi-könyvben felbukkanó *új antropológiai alapelv* – ami életvezetésében mindvégig meghatározta döntéseit, törvényszerűen befolyásolta művészi gesztusait – ennek ellenére némileg homályban marad, fogalmilag legalábbis kevésbé konkrét formulákkal fedhető le. ...lehet, hogy nekünk is jó volna, ha nem lennének annyira csiszolt és egyértelmű fogalmaink, szerintem így már lassan nem is lehet beszélni, ha minden fogalom teljesen érthető és világos, ugyanis ez biztosítja a tökéletes érthetlenséget.”¹⁹ Egyből más értelmet nyerhet így a bevezetőben általam is elővezetett „felhomályosítási” szándék... s értékelődhet át – ahogy talán egy-egy fordulóponton az Karátson esetében is történhetett – egy szinte körülírhatatlan bizonyossággá, valamiféle elhívás jegyében. (Aminek nyilvánvalóan csekély köze van a Csontváryt megszólító *Hanghoz* vagy bármiféle földöntúli „akusztikájú” elszólításhoz.) „Mintha minden errefelé vonzaná, mint egykor elődjét, azt a másik székelő zarándokot, aki »pénz és taps nélkül«, ahogyan Széchenyi írta, gyalogszerrel nekivágott Ázsiának...”²⁰ Vajon mit látott, mit értett meg Kőrösi Csoma Sándor a Himalája hágóíhoz közeledve? „Mint gyermekek nem versenyezhattünk vele a gyaloglásban. Ha egy domb tetejére feljutott, nem érte be ezzel, mert kíváncsi volt megtudni, mi van a második domb háta mögött s amazon túl is. S így néha beláthatatlan távolságokig elbarangolt.”²¹ Magam – bár a zanszkári Zangláig is elbarangoltam, ahol Csoma tibeti–angol szótára összeállításába kezdett – sem vele, sem Karátsonnal nem versenyezhetek. Legfeljebb fölkerekedhetek újra. Ha létezik még honnan és hova. „Bármerre vennéd útadat / Ma minden hely helyetlen” – figyelmeztet jó előre a *Ji king*.²²

Mi is történt (akkor hát képzeletben) *idefele*? Valamiféle elhívásnak engedve, pár lefordíthatatlan sorral indultunk neki a felfedezetlen útnak; a képzavart kerülve, tiszta képet alkotva(?) az éppen előttünk járóról (La-céről, Karátson Gáborról, Tarkovszkijról, Kőrösi Csoma Sándorról, Csontváry Kosztká Tivadarról, Ady Endréről...) Ki tekintett, ki fordult, ki tért
43 ide vissza? Képirónk nem véletlenül beszél többes szám első személyben *Világvége után* című kötetének borítószövegében: „A hamis fény hátunk mögött marad; ami előttünk van, még ismeretlen. Egyelőre sötét. // Ilyesmi helyzet bizony megpörgeti az embert.”²³ A *Nagy Átkelés* – mint az emberiség túlzó kalandja²⁴ – mintha már sem előttünk, sem mögöttünk nem volna. Mintha minduntalan József Attila méla, néma tótja szállna alá a folyamon. Aki alámerül a szóért, azt csak még mélyebb sötétség várja. Ideje hát a mantrát újból eldúdolni: *Ha igazán akarod, mondd ki – s láthatod ragyogni a Napot... A felpörgetett belső kerek itt rekednek most meg. A Létkerék tovább forog.*

¹ Lao-ce: *Tao te king* (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor; szerk. Herner János). Q. E. D. Kiadó – Kláris Kiadó, Budapest, 2002. 164. o.

² „A felfedezetlen út olyan bennünk, mint egy pszichés élőlény, amit a klasszikus kínai filozófia »Taó«-nak nevez és egy olyan vízfolyáshoz hasonlít, amely kérlelhetetlenül halad a célja felé. Taóban lenni befejezést, teljességet, betöltött rendeltetést, kezdetet és célt jelent, s a dolgokkal vele született egzisztenciális értelem teljes megvalósítását. A személyiség Tao.” (C. G. Jung: *A személyiség fejlődése*. Scolar Kiadó, Budapest, 2017. 172. o.)

³ Lányi András: *Karátson Gábor*. Karátson Archívum Könyvek II. MANK – Kortárs Kiadó, Szentendre – Budapest, 2022. 78., 94. o.

⁴ Lao-ce: *Tao te king* (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor; szerk. Herner János). Q. E. D. Kiadó – Kláris Kiadó, Budapest, 2002. 274. o.

⁵ Lányi András: *Karátson Gábor*. Karátson Archívum Könyvek II. MANK – Kortárs Kiadó, Szentendre – Budapest, 2022. 60. o.

⁶ Karátson zsámolyán. Kurátori szemmel a Karátson Gábor-lakásgyűjteményről / Fajcsik Györgyi-interjú (készítette: Papp Máté). *Credo* evangélikus folyóirat, XXIV. évf., 2018/1–2.

⁷ Lao-ce: *Tao te king* (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor; szerk. Herner János). Q. E. D. Kiadó – Kláris Kiadó, Budapest, 2002. 296. o.

⁸ Lao-ce: *Tao te king* (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor; szerk. Herner János). Q. E. D. Kiadó – Kláris Kiadó, Budapest, 2002. 150. o.

⁹ *Ji king – A változások könyve I–III*. (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor; szerk. Herner János). Kláris Kiadó és Művészeti Műhely, 2003.

¹⁰ Lao-ce: *Tao te king* (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor). Q. E. D. Kiadó – Kláris Kiadó, Budapest, 2002. 284. o.

¹¹ Ady Endre: *Valaki útravált belőlünk* (Forrás: www.arcanum.com)

¹² Jász Attila: *Naptemplom villanyfényben* (Forrás: Naptemplom villanyfényben – JÁSZ ATTILA versregénye – CSONTVÁRY útján, 4., befejező rész – Irodalmi Jelen)

¹³ Karátson Gábor: Penéiél – Egy szimbolikus élet értelmezésének megkísértése (Csontváry Kosztká Tivadar), in Uő: *Világvége után*. konTEXTus könyvek, Cserépfalvi Kiadása, Budapest, 1993. 47. o.

¹⁴ Uo. 48.

¹⁵ Lányi András: *Karátson Gábor*. Karátson Archívum Könyvek II. MANK – Kortárs Kiadó, Szentendre – Budapest, 2022. 118. o.

¹⁶ Lányi András: *Karátson Gábor*. Karátson Archívum Könyvek II. MANK – Kortárs Kiadó, Szentendre – Budapest, 2022. 117. o.

¹⁷ Lao-ce: *Tao te king* (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor; szerk. Herner János). Q. E. D. Kiadó – Kláris Kiadó, Budapest, 2002. 199. o.

¹⁸ Lányi András: *Karátson Gábor*. Karátson Archívum Könyvek II. MANK – Kortárs Kiadó, Szentendre – Budapest, 2022. 26. o.

¹⁹ Forrás: Cseresorozat NFM , Karátson Gábor : A Nagy Átkelés (A-kamera) - YouTube

²⁰ Lányi András: *Karátson Gábor*. Karátson Archívum Könyvek II. MANK – Kortárs Kiadó, Szentendre – Budapest, 2022. 94. o.

²¹ Kőrösi Csoma József (Sándor unokaöccsének), Duka Tivadar által lejegyzett emlékezése a Nemzet 1883. április 17-i számából – Baktay Ervin újraközlése, in Uő: *Kőrösi Csoma Sándor*. Talentum, Budapest, 1999. 30–31.

²² *Ji king – A változások könyve I-III*. (Kínaiból fordította és a kommentárokat írta: Karátson Gábor; szerk. Herner János). Kláris Kiadó és Művészeti Műhely, 2003.

²³ Karátson Gábor: *Világvége után*. konTEXTus könyvek, Cserépfalvi Kiadása, Budapest, 1993.

²⁴ Forrás: Cseresorozat NFM , Karátson Gábor : A Nagy Átkelés (A-kamera) - YouTube

Jász Attila 45

AMIKOR A KÉP ÖTÖDIK SARKÁT

Lányi András és a K.G.-változat

„A kép akkor jó, ha azt érzem,
hogymég én csináltam.”

(Karátson Gábor)

tulajdonképpen fákat szeretnél festeni,
tájat, ahelyett, hogy azt néznéd, ahogyan
kivágják őket,

ezért nem festesz hát soha többé
fákat,

inkább szeretnéd átfordítani a történetet
valami másba, újrafesteni a valóságot,
hiszen a festő filozófus is valójában,

folyton meg kell mentenie a világot
a mélység föld(fel)színeivel

kafu

*Drink alone, live alone, sing alone -
be as self-contained as a spinning top.*

ajándékba kaptam kafut
angolul olvasom a japán író
krúdy kortársa volt
ajándékba kaptam az ősz
3 pontot mint 3 esőcseppet
teszek nevének u betűjére
mert ideért kafu
csendes esője 1918-ból
spanyolnáthában halt meg
a hölgy aki kávéját felszolgált
nem talált hozzá hasonlót
a kéményben is eső kopog

álmodó vitorlás

– gondolkodom: tehát gondolkodik *valami* –

fátyolban álmodó királyi vitorlás
ezermillió apró vászon
repedt víztükrön fut szerte tőle
én vagyok mind és minden

ideát-odaát

tegnappal pingpongozó ma
homályban ólalkodó
múmiái a múltnak
mohón ölelnek élőket

gyermekei halandónak holttal
nem értjük élők vagyunk vagy holtak
örökké *ideát-odaát*

én-te-ő

széjjel metszve külön-külön
araszolunk föld s ég között
szerteszét mégis együtt
végül csak ugyanott
állunk megyünk jövünk
nem leszünk leszünk
én-te-ő-mi-ti-ők

mag

magba zárt végtelen
kibújni képtelen
hol is férne bárhol el

48 hegy sík tenger vagy tó
magasban és mélyben
a csend zenélve zajong
hálával létnek nemlétnek

nem nézek ki

épp elmegy mellette
megáll s rámered a tükörképre
ujjbegyére csippent lencsényi krémet
szeme alatt elkeni majd nem elégedett
rámosolyog a látványra
nem nézek ki rosszul – állapítja meg
nem nézek ki sehogy – toldja vállát rántva
nem nézek ki – zárja le

Winfried Georg Sebald és Cy Twombly

Winfried Georg Sebald pókhálót szőtt a sors vezette emberekből, és pókként, befogta őket. Mi más az ember, mint sorstárs a pókháló szálán, a háló sarkán? Sorstárs, sorstárs-szerző. A társak, a szerzőkkel együtt hálót alkotnak. Aus-terlitz. Sebald anyapók, aki maga mellé befonja Jean Amery-t, akiről felidézi Claude Simont, vagy a civilizált emberek társaságát kerülő olasz Gastone Novellit, aki „Braziliában indián nyelveket kutatott, aztán magánhangzókból álló képeket festett, de az Á betűn alig jutott túl”. Novelli a Sebald-féle pókháló méltó sarka. Mikor megtudtam, hogy Novelli, Cy Twomblyt is ismerte, a lelkesedésem nem ismert határt. Twombly a pókhálók képeit másolta át monoton, halvány vászra, pontosabban azt, amit a pókháló magában hordoz. Ha Sebaldot olvasunk, azok, akik a pókhálón kívül maradnak, hamarabb, vagy inkább azonnal elenyésznek: emlékük, a testükkel együtt hamar kihűl. A pókháló több, mint a síremlék, mert a nevek kigyúlnak rajta, mint az idegen galaxisban születő csillagban.

Pneumatosz hagi

Két ember volt: egy szakállas és egy simaarcú szőke, a végén csak az egyiktől búcsúztam. Mágneses mozaikok tolakodása – éreztem, hogy erő húz felfelé, erős és türelmetlen. A delejesség már rajtam volt, a kabát nem, és búcsúzni kellett. Akkor közeljöttem, és minden zsilip megnyílt bennem, éreztem, hogy erőterben repülök, de nem én vagyok a kormányos. Mintha a fúrótorony alól törne fel a fekete nyersolaj. Féltem közel lenni, mert elég egy rossz mozdulat és rendreutasít, kiábrándít. Látszik, hogy nem vagyok meggyőző, magamnak sem. Arra senki sem képes, hogy szabályos mondatokkal leírja, mit érez. Ez csak úgy lehetséges, ha szikár felsorolásba kezd: delej, nyersolaj, mosoly, titin, hirtelenség, láz, kopogás, gyermekbetegség, köd...

Pneumatosz Hagi. Ezután már nincs ok türelmetlenségre. Csak eddig kellett...

50 „A kagyló teste olyan, mint a tenger, alkata hasonló a halhoz, hetven évben egyszer felmerül és véreből készül a kék festék – meglehetősen drága.” Egy gramm festék kilencezer kagyló életébe kerül. A csíkos kagyló „vére” azúrkéket ad, a tüskéssé bíbort. A két tengeri színhez járul egy földi eredetű harmadik, a karmazsinvörös, mely a tölgyfán élő pajzstetűből készül.

Mózes szövőszékén a szövőszál (vetülékfonál) kékre, bíborra és pirosra festett gyapjú és sodrott lenfonál keveréke. És mi a felvető fonál? Ezt nem tudjuk, de feltételezzük, hogy ugyanez a „négyes” fonat. A vetülékfonálról így ír Rasi (Kiv 26, 1): „Minden egyes fonat négy fajta fonalat tartalmaz, egy lenfonál, és három gyapjú. Mindegyik hatszoros, így a fonat összesen huszonnégy fonalat tartalmaz.” A kevert vetülékfonál és a kész szöttes nem rejti el az „alapfonál” egyéniségét. A Frigysátor falán külön-külön vibrál a három titokzatos szín, az azúr, a bíbor és a karmazsin.

Bűnbocsánat

A főpap minden évben egyszer a bűnbak fejére olvassa a nép összes bűnét, majd a karmazsinvörös fonállal megjelölt állatot a sivatagba küldi: „Felosztotta a karmazsin fonalat, az egyik felét a sziklához kötötte, a másikat a (bak) két szarva közé; majd lelökte (a bakot), mely gurult és zuhant. Alig ért a hegy félmagasságába, teste darabokra szakadt. A (kísérő) az utolsó sátorban megvárta, amíg besötétedett.” (Misna, Jomá, 6, 6).

Estére a kísérő visszatért Jeruzsálemba a fonállal, melyről hiányzott a bűnök színe. De addig is az egész nép türelmetlenül várakozott, az emberek lélegzetüket visszatartva figyelték, vajon a karmazsin kifehéredik.

Garta – Kafka

Milan Kunderától megtudjuk, hogy Max Brod regényében, melyet K. halála után írt, Brod jellemzése pontosan visszaadja Kafka földöntúltságát. A könyvben, Kafka neve Garta.

Ezt olvassuk: „A bölcsek és próféták közül, akik valaha a földön jártak, Garta (Kafka) volt a leghalkabb, legcsendesebb. Talán az önbizalom hiányában? És mégis, az emberiség útmutatója lehetett volna, de nem lett az, ő nem volt útmutató, se embernek, se tanítványnak, nem úgy, mint Buddha, Jézus, Mózes. Ő nem ilyen módon beszélt. Szükszavú volt, talán azért, mert túlságosan is belelátott a három próféta misztériumába. Amire ő vállalkozott,

talán Buddhát is felülmúlta? Kizárt dolog, mert ha sikerrel jár annak következményei lettek volna! A vallásalapítók közül Lao-cé-hoz volt hasonló, aki az árnyékba húzódott. Garta is ilyen volt.”

Richter Gedeon

51

A pesti hídfőnél óriási Richter Gedeon reklám virít a ház falán, a magyar emberek okulására. Éppen a hídfőhöz közel, ahol 1944-telén a Dunába lőtték. „R.G. gondoskodik rólunk” mondja a fényreklám, – Ő, de mi nem gondoskodunk róla, hanem megöltük! R. G. nem akart elbújni, magát kimenteni, talán azt hitte, hogy az emberek végtelen jósága révén sérthetetlen...

Engesztelőnap – tabula rasa

A család körében a hagyomány nem érezhető minden nap, egyes napokon azonban nagyon is ott van. Az idegen szerzők nem értik, hogy az asszimiláns zsidók is hosszú és békés szálakkal kapaszkodnak a múltba, elsősorban az imarojt simogató érintésébe, amely akkor is elkíséri őket, ha nem tudnak róla. Mózes a Szináj hegyén értük is szót emelt, ezt soha nem felejtik el.

Hosszú szálakban esett az eső éjjel – te magad voltál a sátor, ahova húzódtam, és összeszorult a torkom, ha arra gondoltam, hogy ez csak kitalálás. Ujjad a hajamban, így alszom el. Hatvan évvel ez előtt, valahol Székelykocsárd körül, kihajoltam a félig lehúzott vonatablakból, és a sötétben kirajzolódott az előttem álló életem. Minél jobban kihajoltam, annál több korom csapódott az arcomba. A csípős korom a szemem sarkában gyűlt össze. Ez elől nem lehetett menekülni. Oda lett a fehér ingem. Cserébe hallottam a jövődőt. Újra és újra. A vallást, mint a visszatérő szerelmet. Minden egyéb letisztult rólam, ajándék, gesztus és szó. Vajon ez a kérdés közhely: „nem veszítelek el?” Te rólad csak neked beszélhetek. Reggel mindig elcsodálkozom ezen.

Több napot is átaludtam

Egyszerre átaludtam a tegnapi és a mai délutáni alvást. Egyszerre, vagy talán egymás után. Tíz órát ugrott az idő, előre. Látom a beérkező telefonhívásokon, mert köztük néhány a holnapi dátumot mutatja. Csendben maradtam, de végül jó nagyot csíptem a büszkeségemen. Az ember nem képes lemondani a felkínált gondolatról. Akkor se, ha látja, hogy elhúz mellette. Utánanézés, és úgy marad, mint egy jel. Olyan vagyok, mint egy jel, csak nézz rám... És amikor meglátom a kezedet, ahogy a fejedet felülről megtámasztod, ezzel hangsúlyt

adsz annak is, amint magadban ítélezve félreállítasz a sorból... ekkor a ráció kikapcsol. De csak bennem, mert a kezéd láttán, melegség kavarg, de semmi nem hajlik felém, a te kezéd ebbe nem avatkozhat bele.

52 Jákob létrája

Pillanatnyi és mindenkori történetünk, álombeli mása – a testünk, akár Jákob létrája. Akár az Élet fájának gerince... Gerincünk fokain, angyalok járnak. Ezt álmodjuk. Ezen az áron, minden ember lehetne szent. A karomban érzem a vér lüktetését. A hátgerinc létra, melyen élet fel és alá jár. Az arcunk és benne a szemünk mozgása nem számít, az újból éledő fülcsengés sem. Az ébren lévő ember, csak ennyi: **megettévesztés**. Már csak befelé figyelek, érzem a létra fokainak feszülését.

Ágról ágra

Madárként (terveztem).
Reggel óta a csupasz ágakon,
fákon a semmiből,
a jelentéktelenség közepén,
figyelemre vágytam.
Hosszú idő óta,
fákkal rokonszenvezem,
Kimondhatatlan emlékezetem
emléke, gyökerek
így látom,
engem is így lát valaki.
Apám fiatal éveiben utat épített a sivatagban,
hosszú bátor vonalat,
maga elé nézve
az élet közepén.

ESEMÉNYHORIZONT

fejem fölött kihunyt csillagok fénye füstölög

És akkor láttalak utoljára. Legalábbis sokáig ezt hittem. Aztán tíz évvel később váratlanul összefutunk külföldön, egy idegen városban, ahol azelőtt nem jártam. (A sínpár kilátástalansága, hogy látszólag találkoznak, de sohasem ott, ahol egymásra várnak.) A sarki kávézó teraszán Satie szól, talán ezért is van, hogy a kellerénél tovább fürkészem a közeli könyvesbolt kirakatát, ekkor köszönsz rám. Meglepődésem tükrözi arcodat, a tiéd az enyémet, és így tovább, zuhanunk a végtelenített képbe. Tagoltságunk megfelelkezik magáról, a kellerénél tovább bámullak, mire hirtelen megszólalsz. Kiküldetésen vagyok, magyarázod, én látogatóban. És amúgy? Nem sok, de épp elég. (Közel négyezer napnyi kreatív ébrenlét, sőt, virrasztás után, miközben minden lélegzet újabb kis halál, nem sikerül egy valamirevaló mondatot.) Felnevetsz. Pedig mindent megtettem, hogy kevésnek bizonyulj (kérjük, halkítsa le közérzetét), mégis magunkba roskadok, az utcafront rám görbül, tágul a táj, akárha halszemlencsén át, és nincs már idő, se visszaút. Elbújok az eseményhorizonton túl.

A fiatal főhadnagy vallomása a fiúnak

1919. augusztus 29., hajnali 5 óra tájban, a járásbíróság fogdájában A kivégzések után vagyunk. A tisztok részegre itták magukat az éjszaka folya-

54 Patak Márta

SIMON, A BOLDOG PAP

Egy készülő forgatókönyv

fő- és mellékszálai

(részlet)

Cella, a fiú egyedül, a priccén fekszik, egy-egy percre alszik csak el, rémképek üldözik, lángoló pofájú fenevad elől próbál menekülni a sötét erdőben egy szakadék felé. Föl-fölrriad, egyik ilyen pillanatban lép be a fiatal fehér tiszt. A fiú föltápaszkodik, karját a térdén összefogja, összehúzza magát, amilyen kicsire csak tudja, így kucorodik be a sarokba. A főhadnagy leül a pricc másik szélére, törzse egészen kitekeredik. Jó darabig nem szól, nem is a fiút nézi, hanem a plafonnak egy meghatározhatatlan pontjára mered, keze az ölében. Aztán fél szemmel a reszkető fiúra pillant, majd egyszer csak megszólal.

FŐHADNAGY Takarózz be.

Némaképek gyors egymásutánjából villan be a tiszt arca, először a négy társával együtt látjuk, amint felváltva ütlegelik a foglyokat, aztán már csak őt egyedül. És mesélni kezd, szaggatottan. A fiú távol van, mintha nem is hallaná.

FŐHADNAGY Mindig irtóztam a vér látványától.

Gyerekként áll az anyja mögött, nézi, amint a tyúkot lába közé fogja, rálép a két lábára, jobb kezében a borotvaélesre köszörült késsel, a ballal a tyúk fejét fogja, miután a gégejénél már előtte kitépkedte a tollát, hogy közvetlenül a bőrrel érintkezzen majd a kés, hátracsavarja a tyúk fejét, és egy határozott mozdulattal elvágja a torkát, majd a vergődő tyúkot a csőrénél és a két lábánál fogva a tál fölé emeli, amit előre odakészített magának, hogy fölfogja benne a vérét. A tyúk rándul még egyet-kettőt, ahogy tartja, átfut benne, hogy olyan érzés lehet ez anyjának, mint amikor az ő kezében hátrarúg a puska.

Gyors képekben váltják egymást gyerekkori véres emlékei, közben a férfi mostani arcát is látjuk egy-egy pillanatra. Az életben maradt fogolytársak

visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a járásbírósági börtön szomszédjában kacsák hápogtak, nyilván a hápogás emléke hívja elő a hadnagyból a gyerekkorában beléégett képeket.

A fiút nem is látja már, mintha nem is neki mesélne, hanem annak a láthatatlan valakinek, aki ott van a falon túl, a kínzókamrában, ahol nem sokkal előtte még hallotta a parancsnoka hangját, lassítva, bugyborékolón, mintha üvegharangból szólna, most is hallja közben, Üssétek, ne sajnáljátok, megérdemli a bitang kommunistája!, de hiába erőlködik, azt az érzést nem tudja magában fölbreszteni, ami indokolhatná a keze mozgását, azt az ádáz gyűlöletféleséget, amitől parancsszó nélkül is lendülne a keze, mint amikor kisgyerekként tehetetlen dühében nekiesett az öccsének. Érti, hogy ő az erősebb, azt tehetne vele, amit akar, az élete a kezében van, és az öccse dacos tekintetétől csak még jobban méregbe jön, üti-vágja, ahol éri, még akkor is jár a keze, amikor az anyjuk kilép az udvarra, odarohan hozzájuk, és letépi az öccséről, a közvetkező mozdulatával pofon vágja, de őbenne olyan elemi erő dolgozik, hogy nem is érzi az ütést, pedig akkorát kapott, csoda, hogy nem repedt meg a dobhártyája.

A fiú hallgatja, fülében kopognak a főhadnagy szavai, mintha eső verné az ablakot, közben a fal repedéseit számolja, mint előző nap, amikor őt verték, és verés közben faggatták.

Téren és időn kívül van ez a két szereplő, a tiszt előtt gyerekkori képek váltakoznak a kínzás jeleneivel, pedig még nem is hallja az áldozatok hangját, az majd csak később következik, amikor éjjel ál-mából arra riad föl, hogy ordítva jön felé a véres húscafat, nincs arca, mind a két szeme kiszúrva, emelgeti felé a kezét, mintha fenyegetné, de közben minduntalan lefityen a két alkarja, mintha nem is lenne benne csont, ami összetarthatná.

Ezek a képek keverednek benne.

A kacsát látjuk a főhadnagy gyermekkori önmagának perspektívájából, amint az állat félszemmel a főhadnagy anyjára pislog, miközben az lefogja. A kacsá ránt egyet a fején, de mozdulatából hiányzik a hápogás, mert már nem tud hangot kiadni a szorításban. A szárnyával verdesni próbálna, az asszonynak nehezére esik megtartani. Erős jószág, kis híján kitépi magát a kezéből, de az asszony most már a lába közé fogja, rálép a kacsá széles úszólábára, nehogy elszaladjon, és miközben a csőrét összeszorítva lefogja a fejét, a kacsá irgalmatlanul verdesni kezd a szárnyával. A gyermekszem csodálattal vegyes irtózáttal figyeli az állat kétségbeesett igyekezetét, hogy meneküljön a szorításból, és bár még semmi sem történt, ő már látja, ahogy a kacsá fehér tollára buggyan a vér a vágás nyomán. Nem a torkán, mint a tyúknál, hanem fönt, valamivel a tarkója alatt. Egyszerre iszonyodik is tőle, meg

érzi is azt a kéjes izgalmat, amiről jóformán még azt sem tudja, hogy micsoda, de valahogy mégis kívánja, minél többször átéli, annál inkább, és majd csak jóval később, már felnőtt fejjel tapasztalja meg egy egészen más élethelyzetben, igaz, akkor nem jön rá, hogy ugyanazt érzi, mint gyerekkorában, amikor végignézte ezeket a jeleneteket.

Beszél, és ahogy halkán, kialvatlanságtól reszelős hangon meséli annak a tizenhat éves fiúnak az éjszaka történeteket, nem látja a szakadó izmokat, a csatornáját elhagyó piros folyadékot, a falra fröccsenve egymással keveredő emberi testnedveket, a saját hangja is visszhangosan kopog a fejében, mintha nem is ő beszélne, hanem az a másik, aki mindig cselekszik helyette, amikor átveszi az irányítást fölötte, és nem tud megálljt parancsolni neki, inkább félreáll, hagyja, hogy az működjön helyette, nehogy gyávasággal vádolja a parancsnoka, vagy kinevessék a többiek.

Nézi ezt a fiatal fiút, de őt sem látja, nem tűnik föl neki az egykedvű arckifejezés, nem veszi észre, ahogy a fiú fejét leszegve a nadrágja szakadásának szélén huzigálja egyenként az anyag szárait, mintha ki akarná onnan fejteni, de a szövet ellenáll a mozdulatnak, mert erő sincs a fiú kezében.

Nem látja a fiút, szinte el sem hatol a tudatáig, hogy ki ül vele szemben és miért, jószerivel azt is elfelejti közben, hogy ő miért és hogyan került oda, ahol van, mit akar ettől a fiútól, akit a felettese akasztásra szánt, ugyanúgy, mint a többi tizenhetet, akik már nem is élnek ekkor.

Ennek a tisztnek és ennek a tizenhat éves fiúnak kell elmesélnie annak az éjszakának a történetét, amelyről csak Szent Bertalan éjként beszélnek majd a harminc évvel későbbi emlékezők, akik mögött akkor egy rendszer áll, és ennek tudatában élnek is a lehetőséggel, hogy a sötét reakciós erők véres tetteit még véresebbnek tüntessék föl, mint amilyenek valójában voltak. Ló farka után kötött és a falon elrettentésképpen végighurcolt, megnyúzott, kiherélt, megskalpolt, kiszúrt szemű áldozatokról írnak.

A vásznon viszont egy csepp vér sem folyhat. Még a tyúk, a kacska vagy a disznó vére sem. A vég közeledtét érző tyúk kotkodácsolását is elnyomja majd az aláfestő zene, a hápogni már nem tudó, szárnyával verdeső kacska képével is csupán utalni fogunk arra, ami utána következik, és ha netán disznóvágást is mutatunk, akkor sem annak az egyetlen állatnak a sivalkodását halljuk, amelyiknek már a lábára kötötték a láncot, és húzzák kifelé az ólból, hanem az összesét egyszerre, mint amikor hajnalban, etetés előtt fölsírnak, olyan panaszos hangon, mint aki már érzi a közeledő véget, vagy mintha így akarnák a gazda tudtára adni, hogy belepusztulnak, ha nem hozza rögtön a szokásos adag moslékjukat. Azt sem halljuk, amint a böllér a biztonság kedvéért még egyszer megfeni a törre vékonyodott szűrőkését, amivel majd a disznó nyakán a szívbe tartó halálos sebet fogja ejteni. Ebből nem látunk semmit, kontrasztképpen még a főhadnagyot sem, amint kisgyerekként

önfeledten kergetőzik a hátsó udvaron a kismalaccal, amelyikből majd ez a vágásra ítélt hízó lesz, miután érzéstelenítés nélkül kiherélték.

Ártatlan, lányos arcú fiatal színész kell, de nem magas, szőke, hideg kék szemű, hanem egy barátságos arcú, jóvágású, tiszta tekintetű fiatalember, akiről más élethelyzetben vonakodva hinnéd el, hogy igazat beszél, és nem pillanatnyi elmezavarában találta ki ezt a rémmesét, ami a legdúsabb fantáziájú horror irodalom szerzőjének is becsületére válnék.

Képi megoldásokkal kell a végsőig fokozni a jelenet feszültségét.

Miközben a főhadnagy a lócára fektetett emberek botozását meséli, egy zord arcú favágót látunk a képen premier plánban, amint fejszével nekiesik a fának, mint a gróf a szőlejeinek, nehogy bevigyék a közösbe. A fa nem könnyen adja meg magát, a favágó élete minden keserve ott van a mozdulatában, az ellenállás láttán tűzbe jön, keserűsége vak dühvé változik, és a végén már eltorzult arccal, nekivadultan csépli a törzsét, ahol éri. Szakad róla a víz, de nem tágít, látszik rajta, hogy ő most, ha belepusztul is, kivágja ezt a fát.

Aki embert üt, parancsra, az nem azért üti, mert ellopta a lovát, pénzét, feleségét, hanem mert eldöntötték helyette is, hogy annak az embernek pusztulnia kell. Ha gyáván meghunyászkodik előtte, akkor az erőfölény teljes tudatában üti. Eltapossa, mint egy férget. Ahogy a kisgyerek eltapos egy bogarat, és utána csodálkozik, hogy nincs már benne élet, ugyanúgy csodálkozik el majd maga is a végén, hogy ez ilyen gyorsan ment. A másik szemében tükröződő rémület még jobban feltűzeli. Most az sem számít, hogy az a másik sokkal erősebb nála és ellenáll az ütésnek, hiszen ömögötte felsorakoznak a tisztársak.

A mi főhadnagyunk a bárányszőrből bújik farkas. Rokonszenves, de nem ártatlan tekintetű, az ő szeme csak a barna színe miatt meleg, az arckifejezése viszont első ránézésre kiszámíthatatlanságot sugall. Ahogy megszólal, a hangja nem kellemetlen, még így rekedten, a véres, kemény munkával átvirrasztott éjszaka után sem. Halknak ugyan halk, de nem torokmélyről jön.

A fiú nem is hallja, mit mond, két-három pont között mozog lassan a tekintete a szemközti falon, a fejében nincs semmi, a repedéseket számolja, miközben ujjával a felszakadt nadrágja szárait babrál, számol a főhadnagy szavainak ritmusára, ahogy zuhognak az ütések az alkalmi deresként szolgáló lócára fektetett férfiak meztelen hátán, miközben a körülöttük álló tisztok hörögre biztatják a társaikat.

A legnehezebb pillanatokról egész fojtottan beszél, mintha attól félne, hogy odalenn meghallják a többiek, és a végén még ő is az áldozatok sorsára jut. Hangja nem bicsaklik meg, mindössze egy fokkal halkabbra fogja.

A fiúnak is feltűnik, megrándul, de továbbra sem fogja föl a szavak értelmét, ez látszik az arcán, pontosabban érzelmnek nyoma sincs rajta, teljes egykedvűségben ül, kezét az ölében morzsolgatja a nadrágszövet szálával együtt, tekintetét a főhadnagy válla fölött mereven a repedezett fehér
58 falra szegezi, így akkor sem fut végig a hideg a hátán, amikor a főhadnagy Simon paphoz érve önkéntelenül a szeme alá kap, mutatóujja nagyjából talán éppen arra pontra ér, ahol az első törzsűrás érhetette a káplánt, miután a hajcibálásra és a pofozásra nem reagált, szilárdan megvetette a lábát, némán fohászzkodott, Uram, irgalmazz!, Krisztus, kegyelmezz!, miközben állta az ütések, és akkor sem hőkölt hátra, amikor Salm Hermann törének hegye a szeme alá fúródott.

A főhadnagy mesél, mint aki magában fölidézi az eseményeket, talán mert maga sem akarja elhinni, hogy így történt. Vagy talán pont ellenkezőleg, most az egyszer és utoljára az életben hangosan elmeséli, hogy legyen rá kívülálló tanúja, akit ha kell, évek múltán megidézhetnek, hogy valljon el-lene vagy mellette, attól függően, hogy milyen rendszer bírái akarnak ítéletet mondani fölötte. Föl se merül benne, hogy ők jogtalanul ültek törvényt a tizenhét ember fölött, az a pillanat még nem érkezett el, az majd később jön, amikor álmából fölriadva be kell fognia a fülét, hogy ne hallja az üvöltést, az erejük fogytán lévő foglyok nyögését, ahogy egy-egy ütésre nyekkennek egyet a korbács alatt a deresen.

Most még mintha maga sem akarná elhinni, hogy mindez megtörtént, mintha csupán azáltal válna megtörténtté, hogy ő most itt ennek a fiúnak elmeséli, akár ha a falnak mesélné, a fiún keresztül a falnak, a fiú maga csak arra szolgál, hogy tompítsa az amúgy is fojtott szavak élet, pontosabban a szavak által hordozott tartalom súlyát, mert a szavak önmagukban egyszerűek, ártatlanok is lehetnének akár.

Ő az a fiatal tiszt, akinek esküvői képét tízegynéhány év múlva címlapon hozza majd az *Úriasszonyok Lapja*, fehér kesztyűs kezét gyengéden mennyasszonya vállára helyezi a fotós előtt, és közben nem üt át rajta a vér, mint álmában, amikor futva menekülne maga előtt.

Ő az, aki hajbókolva kezét csókol a társaságban a hölgyeknek, és azok nem érzik meg rajta messziről a vér szagát, örömmel nyújtják neki kiszti-handra bájos kacsójukat, és fesztelenül társalognak vele, mert nem veszik észre, hogy időnként elborul a tekintete, és szeretne még egyszer találni valakit, aki maga is a helyszínen volt akkor, látta, amit ő látott, átélte azokat az órákat, amiket ő akkor átélt. Nem megerősítést várna tőle, csupán a pillantásából szeretné leszűrni, hogy tudja, ő is azok közül az egyik, aki ott volt, aki maga is ütött, aki látta, amikor Salm Hermann először vágta pofon tiszta erőből a fiatal káplánt, a saját fülével hallotta, hogy Rumi plébános könyörgőre fogja Prónaynál, kegyelmezzon neki, látja fiatal még, hiába volt az

önmérsékletre intő püspöki intelem, elragadták a bűnös eszmék, de még jó útra térhet, ha itt más világ lesz megint. De hiába, a százados hajthatatlan maradt.

Aki könnyíteni szeretne a lelkiismeretén, az megtalálja rá az alkalmas embert, nem kell félnie, hogy nem kap feloldozást. Ha nem
59 papnak gyónsz, hanem egy magadfajtnak, aki érti, miről beszélsz, az ügyis igazat ad neked, és ezután könnyebb lesz a lelked, hogy megosztottad vele a terhet, ráadásul utána elég lesz csak egymásra néznetek, rögtön tudjátok majd, mire gondol a másik. Ez a főhadnagy pedig a kamasz fiúnak mesél, maga sem tudja, mit remél tőle, és még csak el se mond neki mindent, ahogy történt. Miközben a néhány órával korábban lezajlott jelene-tekét meséli, annyira lüktet a halántéka, hogy egy idő után le is kell állnia, akkor a hallgatás szünetében titkon reménykedik, majd csak megszólal a fiú, kérdez valamit, és ő majd válaszolhat, elmondhatja, hogy nem kellett gondolkodnia, nem is lett volna rá idő, olyan gyorsan zajlott ott minden, az ellenséget pedig mind egy szálíg ki kell irtani, írماغjuk se maradjon, nehogy megint visszajöjjenek az ördögtől való eszméikkel.

Ez a főhadnagy nem mond el mindent, ha másnap hajnalig sorolná, akkor sem tudná elmesélni, hogy mi mindent látott útközben, amíg ideértek, hogy volt hely, ahol az egész családot kivégezték, a főhadnagytársa a nyakánál fogva elkapta az ordító csecsemőt, kirántotta az anyja karjából, úgy emelte föl és lőtte keresztül, mint egy nyulat, nem kímélte meg a látványtól, ezzel a képpel küldte utána a másvilágra, hogy még ott is jusson eszébe, pusztulnia kell annak is, aki a bűnös eszmét az anyatejjel szívta magába.

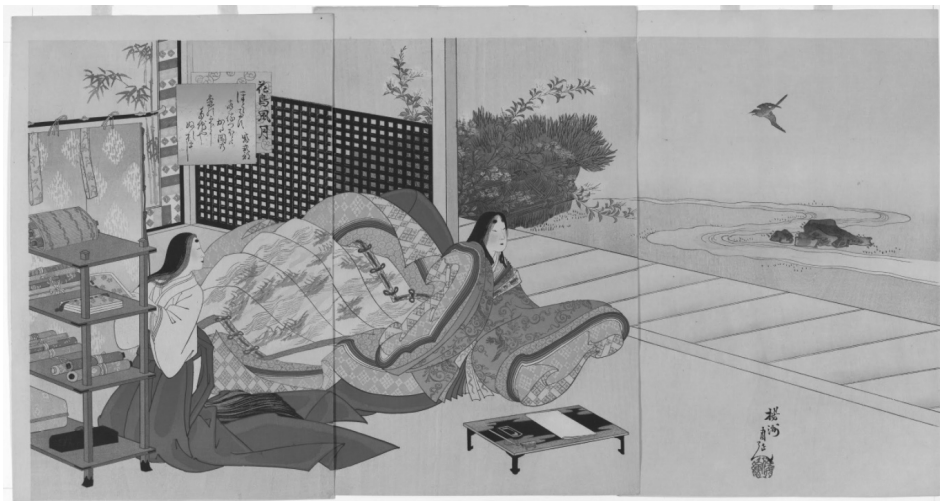
Nem kell ehhez gyűlölet. A gyűlölet viszonyulás. Ez egyszerűen eltökélt cél. Végezni kell az ellenséggel. Csak így utólag keresünk indítékot a tethhez, súlyosnak találjuk, nem tűnik elég indoknak rá, hogy ez volt a parancs, erre esküdtek föl a vitézek a szűzmáriás szent zászló alatt. Azt hisszük, kell ennél nyomósabb ok, valami, hirtelen felindulás, az ellenállás láttán támadó harag, valami, bármi, ami emberibb reakció annál, mint hogy az ember hidegvérrel gyilkol. Pedig nem kell. Látod, éppen ezért nem kell véres jelenetet mutatni a filmben. Ha a Simonnal együtt kivégzett tizenhét emberre gondolva keresnék indítékot, akkor elég lenne a szegedi eskü alatt végigmenni az arcokon a kamerával. Azok a tekintetek mindent elárulnának.

Isten nevében. A hazáért. És Zadravec páter megáldja őket.

PERFORMANSZ

A magamutogatás művésze,
korunk elismert szerzője,
akit mindenki ismer
és aki ismer mindenkit,
kiül egy színpadra
és írni kezd.

Kamerák nélkül,
elvégre ő ma alkot
és látni őt, a művészt,
egyedül a megnémult
jelenkor privilégiuma.

KILL YOUR IDOLS

*„Az első szabotázsakció a Teremtés volt.”
(E. M. Cioran)*

Lennék: virág a puskacsőben.
Régi szimbólum, mindenki ismerőse.
Lennék: a puska, ha eldörren
és mégis eltéved a golyó.

A világot megváltani: szabotáz.
Mert megszoktuk,
hogy rendben van, ami ellen
az egyszeri ember tehetetlen.

Jézus gerilla volt, szabadságharcos.
Nem csak a virág, de a puskacső:
és tudta, hogy lőni kell. És lőtt.

A kerítésnél állok. Fehér. Mint az utcára hajló cseresznyefa millió virága. A tavaszi szél fehér szirmokat szítal köré. Körénk. A teraszon már-már undorítóan boldog család. Négy generáció titkát fürkészem négy hete. Fehér hajú déd-

62 Nagy Kriszta Léna

A KERÍTÉS TÚLOLDALA

ben vidámság. Három középkorú pár, változó számú fiatal. Kamaszoktól kora harmincasokig. Fáncsi szülei, Flóra és Olivér, fél szeme mindig a kislányt öleli. Minden vasárnap.

Az első családtagok szombaton délután érkeznek. A csomagtartóból papírzacskók masíroznak a konyhába. Drágáim a zöld Opellel hozzák a bort és az üdítőket. Kati, a fiatal dédmama répát, krumplit pucol, borsót, babot fejt a kerti asztalnál. Ebben nem enged segíteni senkinek. Sándornak sem. A férje mégis hétről hétre cukkolja, hogy majd ő megpucolja a krumplit. Na, még csak az kéne – nevet vissza rá hétről hétre Kati, és már kanyarítja is a rózsaszín héjat a lába közé fogott hatalmas tálba. Ha megtelik, elviheted a komposztba – engeszteli ki sértett férjeurát. Aki homlokon csókolja, és elkezd fenni a kést. Csirkéket darabol, paníroz, kockáz, húsokat szeletel, tölt, kötöz.

Vasárnap korán kelnek. Hét körül már felöltözve, a kerítést kémelve kávéznak, reggeliznek. Nyolc körül jönnek Drágáim. Az egyik negyvenes házaspár két kamasszal. A gyerekek kezében telefonnal ébrednek a teraszon. A többieket elnyeli a ház, és csak az újabb Drágáim érkezésekor bukkannak elő délig. Drágáim lassan megtöltik az árnyas verandát. A hatalmas, tölgy étkezőasztalon a kávécsészéket hófehér damaszt abrosz váltja, és ránézésre sem IKEA-s étkezés. Poharak és evőeszközök vándorolnak csilingelnek kézről kézre. Frissen szedett virág illatozik a metszett vázában. Végül a porcelán levesestálak gőzölgése mellett elcsendesül a társaság. Kanalak koccanása jelzi, hogy egy csepp sem maradt a tányérokban. A tálak roskadoznak a sült, rántott húsoktól, sajtoktól, zöldegektől. Illatuk elkészül a kerítésen túlra. Beszélgetés mellett esznek tovább jó étvágygal. Ilyenkor szoktam elővenni a melegtől felpuhult sajtos szendvicsemet, és majszolom el némi undort érezve a kontraszt miatt. A süteményeket kísérő kávé már együtt költjük el. Ők a teraszon, aranyszélű csészékből. Én a kerítés tövébe vackolódva a termoszból. Ennek legalább nem ártott a hőség, állapítom meg immár negyedik alkalommal. Hátizsákomból kikotrom a gyűrt jegyzetfüzetet és a tollat. Drágáim talán felfedik a neveiket. Lassan haladok a beazonosításukkal.

De ez egy cseppet sem zavar. Minél később fejtem meg a titkukat, annál tovább kutathatom.

A romos házra véletlenül bukkantam. A Face dobta fel egy ingatlanos hirdetésben. Először nem is akartam hinni a szememnek. 63

Bontásra ítélték, telekként árulták a kis zsákfaluban. Bagóért. Kovácsék generációja kihalt belőle, az önkormányzatnak csak a terhére van. Az árából rendbe hozzák a focipályát, meséli üdvözült mosollyal a polgármester, miközben kerek, puha hasán táncolnak a vastag, fekete szőrszálak a necctrikó alatt. Zavarában, valamikor kék munkásnadrágjának szűkítőjével babrál.

– És akkor ide is tetszik költözni, kisanaccsád? – Kérdezi még bárgyúbb vigyorral.

– Lehet – válaszolom komolyan.

– Egy ilyen városi, finom úrihölgy mit fog csinálni itt az Isten háta mögött? Má' meg ne haragudgyon, ami' kíváncsiskodik.

– Nem haragszom, Somfa úr. Majd meglátjuk – köszönök el szelintem titokzatos mosollyal.

Egy pillanatig próbálok elképzelni, hogy hogy élhettek itt az emberek, de nem sikerül. Egészen mást szeretnék elképzelni, kifürkészni. A szomszédban lakó családot. Ferenczi Sándor és felesége élete érdekel.

A telkek közti kerítés tyúkhálóból készült. A fák, bokrok, növények kedvükre nőnek át rajta. A hatalmas diófa alatti bokor mellől tökéletes a rálátás Ferencziék teraszára. A polgi szerint most nyaralnak, csak két hét múlva szombaton jönnek haza. Van két hetem, hogy lakhatóvá tegyem a házat, és kialakítsam a megfigyelőállásomat.

Bár tilos, mégis bemegyek és körülnézek a nádfedeles viskóban. Lépteimre galambok riadnak a szoba hűlt helyén. Kihúzott fiókokban papírok, régi, koszos ágynemű, por. A betört ablakokra szivárványt rajzol a maszat. Az ágy rövid és keskeny. A vastag dunyha közepén három macska vizslat kíváncsian. A konyha katasztrófa, be se merek lépni. A fürdőszobát egy külön épületben találok. Meglepő módon, szinte tökéletes állapotban. Néhány flaska Domestos után olyan, mintha új lenne. A nyitott ablaknál merülök el a meleg, habos vízbe. Nézem a csillagokat, hallgatom a tücsköket. Élvezem a békét.

A nyárnak köszönhetően másnap a szomszédos városban előbb kapok sátrat, hálósákot és a kempingezéshez elengedhetetlen felszerelést, mint cukormentes fagyaltot. Igyekszem mindenből a legolcsóbbat és a legkevesebbet venni. Nem vagyok egy *vadonban-is-megélek* típus, lelki szemeim előtt már látom, hogy néhány hét múlva minden a kerületi hulladékmentes

csoportban landol ingyen elvihető címkével. Telepakolt csomagtartóval indulk hazra. A levegő izzik a forróságtól. Fákkal csak ritkán találkozom. Kanyargok az úttal, aztán a folyóval. Nem akarok az autópályán menni. Meg akarom ismerni a környéket. A sokadik cukrászdának hagyom, hogy
64 elcsábítson. Hatalmas fagyikelyhet szorongatva süppedek a párnák közé Holle anyó házában. Fehér ház előtt fehér asztalok, körülöttük fehér székeken hófehér, puha párnák. Mint felhők a havas táj felett. A fehér kerítésen fehér virágok kacérkodnak egymással a fehér, méretre készült faládákban. A hatalmas nyírfák kérge is fehér. Sötétkék nyári ruhám és a színes, olvadozó gombócok mint vidám pacák a vásznon. A sűrű csendet csak a levelek zizegése, kanalam koppanása és néhány virgonc madár csivitelése töri meg. Mikor a közeli templom harangja is megkondul, összerezzenek. A tökéletesség hirtelen ijesztő. Nagyt kortyolok a jéghideg bodzaszörpből a vállamra telepedő magánnyal osztozom az utolsó kanál fagyin. Nem viszem be a poharakat. Nem akarok beszélgetni, és mivel rajtam kívül nincs más vendég, erre jó esély lenne. Bekapcsolom a klímát, az első lehetőségénél felhajtok a sztrádára, és meg sem állok hazáig.

Pest határában bizonytalanodom el először. Tudtam, hogy így lesz, mégis pánikként tör rám az Úristenmitcsináltam érzés. Kidobtam hatszázezer forintot azzal a hülye telekkel, meg a rozzant házzal. És a csomagtartóm is tele van utáalom kategóriás cuccokkal. Hagyni kellett volna Ferencziéket a csudába! Elvétem a sávot, szabálytalanul sorolok be a Petőfi hídra kanyarodóra. A fekete terepjáró sofőrje rám dudál. Jogosan. Aztán megelőz és beint. Elrebegek egy néma bocsit, és araszolok tovább a kocsisorban.

A gardrób mélyére süllyesztem a kempingcuccokat, vizet engedek a kádba, és egy pohár jéghideg gin tonikkal elmerülök a habok közé. A víztől vagy a gintől visszaszívárogo belém a tettvágy. Kíváncsiságom, az igazság utáni vágyam legyőzi anyagias és aggodalmas énemet. A fotelbe kucorodom és a ventilátor ütemes surrogása mellett olvasni kezdem a több száz oldalnyi anyagot. Amit éveken át gyűjtöttem, rendeztettem. Ami Ferencziékhez vezetett.

A nyár szívfájdítóan kellemes ebben az Isten háta mögötti faluban, Kiskobakban. A Duna gyakorlatilag a kertek végében kanyarog. A sodrástól elzárt holtágban frissítő az úszás. Utálni akarom a helyet, mégis egyre jobban kedvelem. Somfa úr az egyetlen, akinek sikerül visszabillenteni a már-már csöpögősen romantikus hangulatból. Jöttét szőrös hasa előzi meg. A pólója terjedelmes mellei alá gyűrve, kopott-koszos kék munkásnadrágja eltűnik az ágyéka fölött. Próbálok nem elképzelni, ahogy lehajol. Újdonság vagyok a faluban, és kötelességének érzi, hogy mindenkiről mindent elmeséljen. Így tudom meg a második felderítő hétvégén, hogy Ferencziék hétfőn jönnek hazra, és kedden érkezik hozzájuk a család.

– Jön az egész pereputty. Még a pestiek is legyűnnek. Mán megrendűték a csirkéket Bözsi nényétő’ – újságolja nagy hévvel. Sőrösüvegét használva petrencének, be is tájolja Bözsi nénye házáat. – Ha ksnaccsád igazi, jó, falusi csirkét akar enni, csak szójjon neki. Vág magának is egyet. Olyat a bótba nem kapnyi, köröz lapát kezével pirostra sült hasán. – 65 Nagyt kortyol a sörből, leöblíti a sült csirke emlékét, majd harsány nevetéssel közli, hogy a Sanyi kéthetes lesz. – Érti aranyom, két hetes.

Próbálok nevetni, de érzem, hogy mosolyom nem őszinte. Szerencsére Giza hazra parancsolja élete párját, így Somfa úr lassan imbolygó alakja belevész a vörösen izzó napba.

Elgurulok a közeli benzinkúthoz. Szeretem a fűszeres kolbászos hotdogjukat. Kettővel jól is lakom. Amíg az elviteles bögrémbe elkészül a koffeinmentes esti latte, az árnyékban próbálok gyorsabban enni a dupla csokist, mint ahogy az olvad. Sosem sikerül. A pálcika köré tekert arany-fekete fólia most is úszik a fagyiban. Elszánt kísérletezésemet mégsem adom fel. Hiszem, hogy egyszer én leszek a gyorsabb.

Vacsora után indulk csak hazra. Elnyújtom ezt a békét.

Mire leparkolok az elviselhetetlenül forrónak tűnő utcácskám-ban, kész a haditervem. Jövő hét utáni vasárnap indul az akció egy utolsó bevásárlással. Szúnyog és bogárriasztóból úgy érzem, nem fogok tudni eleget vinni magammal. A fürdő elég hűvös, a kenyér és a kemény sajt kibírja majd néhány napig. Rendeltem távcsövet is és egy mini horgász széket, hogy ne kelljen egész nap a földön ülnöm.

Hétfő reggel fel kell állítanom a sátrat és elfoglalni a bokrok között a megfigyelőállást. Nem akarom, hogy kiszúrják a szomszédot. Megtaláltam a tökéletes helyet a ház mögött, ahonnan a terepmintás sátor észrevehetetlen. Biztos, ami biztos, gyűjtöttem néhány nagyobb, lombos ágat, amivel a hátát el tudom majd takarni. Somfa úrnak a lelkére kötöttem, hogy tartson titokban. Bár utálok hazudni, de előadtam egy mesét a válásomról és a pszichopata férjemről, aki mindenhova követ. Előle menekülök. Talán könnyeztem is. Nem emlékszem. A joviális öregúr szemét lesütve ígérte meg, hogy nem mondja meg senkinek, hogy eladta nekem a telket. Jóindulatának zálogaként azt is megengedte, hogy bármikor beállhatok a csűrbe a háza mellett a kocsimmal.

Úgy tervezem, hogy kedden, legkésőbb szerdán jövök vissza Pestre. Ennyi időnek elégnek kell lennie, hogy a valóságban is kiismerjem a Ferenczi családot.

Négy héttel később belátom, hogy tévedtem.

Ferenczi Sándor kézműves könyvkötőmester. Születetett 1945. július 10-én Komáromban. Anyja neve: Kiss Zsuzsanna. 1959-től iparostanuló Végvári Rudolf könyvkötő mesternél. 1962-től a Komáromi Könyvkötő KTSZ dolgozója.

1990-ben társul Vándor és fia Bt-jéhez, ahol jelenleg is dolgozik. Varga Katalin könyvtáros. Született 1947. október 29-én Ácson. Anyja neve: Barna Ágnes. 1971-ben diplomázott az ELTE-n, népművelés-könyvtár szakon. 1971-től nyugdíjazásáig (2005) a komáromi Jókai Mór Városi Könyvtár dolgozója.

1972-ben kötöttek házasságot. Három gyermekük Ferenczi László (1973), Eszter (1976), Réka (1978), kilenc unokájuk és két dédunokájuk van.

A terebélyes családfát fejből tudom, mégis nehezen sikerül neveket társítanom az arcokhoz. Eszter érdekel leginkább. Egy napon születünk. Ugyanabban a kórházban.

Úgy mesélik, aznap hóvihar volt. És influenza-járvány. Az I. sz. Női Klinika szülészete boldog-kétségbeesett apák nélkül maradt. Eszter apukája belógott. Orvosnak öltözött, maszkot kötött az arcára, és akkor se vette le, amikor Katát homlokra csókolta. Hosszan támaszkodott a falnak az üvegfal mellett, amely mögött ott aludt a lánya. Sokáig azt hitték, hogy Laci után Katának nem lehet több gyereke. Mikor mégis terhes lett, a komáromi orvos felküldte Pestre. Ott jobb kezében lesz. Eszter maga volt a csoda, aki hangos sírással üvöltötte magát életre 1976. február 29-én hajnali ötkor. Két perccel előttem. Ferenczi Sándorné, született Varga Katalin és Varga Emília egymás mellett vajúdott órákig. A Vargák, ahogy az osztályon emlegették őket.

Nem emlékszem, hogy hogy keveredtem az I. sz. Női Klinika online nyílt napjára. A hetek óta tartó maradjotthonban hajlamos vagyok online közösségekbe botlani. Szociális életem kimerült a hajnali futásban a Dunaparton. Nem tudok betelni a szélfúttá felhők és az ezer színben csillogó, nyugodt víz látványával. Hetente egyszer online borozunk Veronnal. A linket talán ekkor ajánlotta. Ő is ott szült. De lehet, hogy a Face dobta fel valamelyik guglizásom következtében. A karantén piknik kapcsán gondolták, hogy érdekelnek a PIC részleg új inkubátorai.

Elnézem a csöpp babákat. Némelyik alig egy kilós. Átlátszó bőrük vöröslök a hatalmas pelenka alatt. Valaki beszél, de én csak az ideiglenesen elárvult gyerekeket látom gépanyáik ölelésében. A hivatalos eseményt kötetlen beszélgetés követi. Aktív és régi dolgozók sztorizgatnak, sírnak, nevetnek. Aggódó és reménykedő anyukák kérdeznek. És mivel túl sokan vagyunk, chat-szobákra oszlunk. Így tudom meg, hogy a jeles napokon született babáknak történetük van. Nehéz szülés azon a nyolcvannégyes karácsonyon, Pethes doktor első császármetszése. Így leszek szem és fültanúja Ica nővér történetének is.

– Annus, emlékszel arra a nagy hóviharra?

– A '87-esre?

– Nem, ez valamikor a hetvenes években volt.

– Icakám, akkor én még az iskolapadban ültem – nevet iskolás éveim nosztalgiázva Annus. Zoomos nevén dr. Pethesné.

– Margó, te biztos emlékszel – kutat emléktárs után Ica. Szalay Zoltánné.

– Emlékszem hát – kacag vissza Margó. Balatoni Ödönné. – Hányban is volt?

– Azt nem tudom, de az biztos, hogy február 29 volt.

Felhangosítom a beszélgetést.

– Gyerekek, ahhoz képest a '87-es havazás, semmi nem volt.

– Több, mint 1 méteres hótorlaszok voltak mindenhol – veszi át a szót Ica.

Dermedten figyelek minden szavára. Bedugom a fülesem, nehogy bármiről lemaradjak.

– A szülészet meg tele. Mintha a kismamák megéreztek volna, előző nap annyian feküdtek be fájásokkal, hogy még. Gondoltam is, hogy jókor ragadtam bent az időjárás miatt. Emlékeztek a Vargákra?

Kezem a fülesen, szemem a képernyőn. Levegőt sem veszek.

– Lehet, hogy sok volt ez a pezsgő, de valamit el kell mondanom nektek, gyerekek. Én azt hiszem, elcseréltem a két Varga lányt.

A Zoom és a fejem egyszerre robban szét. Hallom az ugyan már, a mindenki ettől rettegetteket. A hangok, mintha egy vízzel telt lufiból jönnének. Ica néz egyedül meredtem. Rám. Feldúlnál két boldog családot – hallom. Icat nézem, amíg ki nem lép a beszélgetésből. Exkolégái dühösek. Amiért elrontotta az estét. Amiért foltot akar ejteni a becsületükön. Mert ilyen nem történhetett meg. Ica már öreg, félrebeszél. Sokat is ivott – mentegetik. Leginkább magukat.

Nem tudom, hogy lett vége a meetnek. Apám szavaira emlékszem, aki büszkén mesélte minden véradása után, hogy milyen ritka vérünk van mindhármunknak: nulla negatív. Öt perc alatt talállok vércsoport tesztet. Másnap meg is érkezik. Futár hozza, extra díjért. Mosolyog, mikor átadja a kis csomagot. Maszkja fölött meleg barna szemében elidőzöm néhány másodpercig, aztán rácsukom az ajtót. Remegő kézzel bontom ki a dobozt. Az olló nem vágja a ragasztószalagot. A szék is kigurul alólam. Fertőtlenítek. Szúrok. Cseppentek. Négyyszer. Vérem kivirágzik a tesztalapon. Forgatom, várok. Négy egyenletes kört kellene látnom. Az a nulla negatív. Három szemcsés cseppem a papír szerint az ábé pozitív.

más vidékre

tereld eljárásaid
rossz idők jönnek.
kutyák szagolnak nyomodba az utcán
nem értik hová barangolsz egyedül
hol van a falkád

lehagyod magadba épített városaidat
bejárod a környéket felszántod macskaköves tereit
a gyűlölet hajt. vadászkutyák ősi szaglása.
követed a bőrödbe vájt erek útját
néha kimarsz egy darabot valahonnan
csak az fér el benned amire szükséged van
a többi csak visszahúz

átalszod a nappalokat
éjszaka haladsz mikor
az égbolt alján nyílás hasad
mint lábaid között a nővé válás
lecsorog az égalján a vörös feketébe fordul -
mondjál egy imát.
emberek mártóznak meg benned
ánizs, szantálfa szaga úz
hogyan elvedd amire szükséged van.
a többi már nem fér beléd.

lehagyod magadba épített városaidat
elűzöd ami maradásra bírna rettegsz.
rossz idők jönnek. szürkül fejünk felett
feketedik a hasadék pirul az égalja
tovább hajtod magad minden városból
a vadászkutyák kegyetlensége tombol benned.
nem köt semmi ehhez a földhöz
nem menekülsz csak vándorolsz vadul
egyenetlenül haladsz

valahonnan kimarsz egy darabot ha szükséged van rá
ahol a bőr felnyílik ott kezdődsz te
nem bírod el a maradást
rossz idők jönnek.
kutyák szagolnak nyomodba az utcán
eltereled járásaidat
egyedül indulsz más vidékre tartasz
folyton újratekerted magadban városaidat.
kutyák szagolnak nyomodba az utcán -
keresik a falkád
keresik a falkád.

Akkor és mostt

*Az emberélet útjának felén
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz utat nem lelém.
(Dante, Babits Mihály fordítása)*

*Életünk útjának feléhez érve
sötét erdőben találtam magam,
mert elvitettem a helyes utat.
(Dante, Nádasdy Ádám fordítása)*

*Amikor az erdőben járok, helyesen teszem, ha felhasználok minden tapasztalatot, minden felfedezést, hogy többet tudjak meg az életről, a múlttól és a jövőről.
(Umberto Eco, Schéry András fordítása)*

*...alkotni annyit, mint visszatérni az erdő mélyének korlátlan szabadságába.
(Salamon János)*

Kicsit sajnálom, hogy¹ mindenképpen elmesélem, miképpen történt.

1986. május 23-a reggelén azt mondta Erdély Miklós, hogy tarts önmagadtól, és felébredtünk. Felkeltünk, de visszacsuktuk a szemünket. Így botorkáltunk a fürdőszobába, így készülődtünk.

Az utcára lépve résnyire nyitottuk a szemünket, így indultunk neki, így szálltunk villamosra.

A villamoson találtunk ülőhelyet, elhelyezkedtünk, és visszacsuktuk a szemünket.

Arra riadtam, hogy Erdély Miklós vállát böködik. Résnyire nyitotta a szemét, így ő is látta a hölgyet, aki egyre ismételtette: ez már a végállomás, ne aludjanak már, szálljanak már le.

Máskor Erdély Miklós talán jelezte volna, hogy indokolatlannak érzi a hangnemet, most csak megköszöntem a figyelmeztetést, és szálltunk a villamosról, épp az ajtók csukódása előtt.

Látva a határtalan pusztaságot nem meglepő, hogy se információs táblát, se állomásépületet nem találtam. És a vállbökődő nőt is elnyelte a föld.

A látóhatár közelében rozsdás fémtömegre figyelt fel Erdély Miklós, ami akár harckocsi is lehetett valamikor.

A nap erősen sütött, az egyetlen felhő messze volt.

A végállomás másik végén egy jegenye magasodott.

Erdély Miklós beállt a jegenye alá, és becsukta, majd kinyitotta a szemét.

A villamos eltűnt.

Egy villamos legapróbb mozdulata is zajjal jár, tehát legalább hallanunk kellett volna a távozását.

Vagyis elaludtunk. Állva. Vagyis tudunk állva aludni.

Sóhajtottunk, körbenéztünk.

Minden ugyanaz és ugyanolyan, mint leszállásunkkor, kivéve, hogy a szemközti erdőt most nem takarja a villamos.

Két dolgot tehetünk. Megvárjuk a következő villamost vagy elindulunk a sínek mentén. Hogy melyik a célravezetőbb, azt megállapítani nem, csak eldönteni lehet.

Ha a sétát választjuk, lehet, hogy a következő villamos két megálló közt ér, vagyis lemaradunk róla, majd a rákövetkezőről, és így tovább, és gyalogolhatunk a végtelenségig. Tekintve azonban Erdély Miklós életbevágó találkozóját a város szívében, talán mégiscsak megnyugtatóbb menni, mint egy menetrend nélküli kietlen végállomáson villamosra várakozni.

Nekivágtunk az útnak. Néhány lépés után, ott, ahonnan már jól láthattuk, hogy a sín élesen az erdő mögé kanyarodik, megálltunk.

Néztük az erdőt. Az erdőn keresztül nagy valószínűséggel le lehet vágni a méretesnek tűnő kanyart. Az erdőbe indultunk.

Mentünk, haladtunk egyre beljebb, az erdő egyre sűrűbb, egyre hűvösebb lett. És egyik irányban sem látszott a vége. És süket csönd volt. De vajon a villamos-végállomáson hallatszott-e bármi? Hiszen a villamos távozását se hallottuk. Tényleg annyira mélyen aludtunk állva?

Eszembe jutott az a régi, kedves találós kérdés, hogy meddig megy a nyúl az erdőbe – hát a közepéig, mert onnan már kifelé megy belőle, mondta Erdély Miklós összeráncolt homlokkal, majd elesett és felkiáltott, vagy felkiáltott és elesett.

Amint feltápázkodott, kicsit távolabb egy szakadozott, pontosabban szétrángatott, szétrágott álcahalóval rosszul fedett buckát pillantottunk meg. Egy bunkert.

Furcsa, hogy eddig nem vettem észre, pedig ennyi erővel ki is világíthatták volna, sőt azt is ráírhatták volna, hogy hadititok, mondta Erdély Miklós, és végre elmosolyodott.

72 A rozsdás vasajtó viszonylag könnyen nyílt, de csak a vaksötétet láthatta, és a nyirkos bűdöset érezhette Erdély Miklós. Visszacskuta az ajtót. Indultunk tovább.

Egyszer csak megmerevedett Erdély Miklós, éppen úgy, mint aki kísértetet látott, ahogy mondani szokták. Vagy mint aki farkasüvöltést hallott.

Állt tehát, fülelt, szimatolt.

Talán két perc is eltelt így, mire megmozdultunk. Mozgásunk összeszedettebb, fegyelmezettebb lett, szemünk ide-oda járt, s mintha a fülünk is megnyúlt volna.

A második farkasüvöltés felhangzásakor Erdély Miklós megint megállt. De ez már nem a meglepett, bénult városi ember rökönnyödő torpanása, hanem a harcra készen feszülő dzsungellakó védekező póza volt, legalábbis annak tűnt.

A magyar fővárosban akkoriban nem kószáltak csak úgy szabadon farkasok, ezt tudtuk. Elvileg kiszökhettek az állatkertből is, de azokat valószínűleg már menet közben elkapták volna. Az állatkerti állatoknak ráadásul van legalább egy ember ismerősük, tán barátjuk, a gondozó. Hozzá vannak szokva tehát az ember közelségéhez. Biztosan nem jelentenének komoly fenyegetést.

Akkor hát film, filmforgatás. Egy ilyen erdőcske komoly potenciállal bír, egy jó erdei jelenet forgatására ideális, és feltehetően nincs túl messze a várostól, vagy talán még épp a városban van, hiszen villamos jár ide.

Természetesen az volt a legvalószínűbb, hogy csak a képzelete játszott Erdély Miklóssal, csak ő okoskodta, kombinálta túl, és a hangok rég elvadult kóbor kutyáktól származtak.

Ugyanakkor éppen ez lett volna a legrosszabb lehetőség. Három-négy, az emberben csalódott, az embertől undorodó, az embertől való félelemből formálódott dühöt érző kutyával szemben igen kevés az esélyünk.

Persze könnyen lehetséges, hogy kamaszok ijesztgetnek egy hangfelvétellel, és most röhögve nézik, ahogy szinte menekülünk. Hiszen menekülünk.

Hogy nem vissza-, hanem előrefelé mentünk, abban semmi tudatosság nem volt, semmi szándék. Vitt a lábunk, a lendület, hiszen mielőbb ki akarunk érni az erdőből.

Aztán még egyszer, egyetlen apró pillanatra megtorpant Erdély Miklós, és felpillantott az eget kémlelni, mindhiába, mert Isten akkor sem látszódik, ha mégsem halott, olyan pici.

Talán a bunkerben biztonságban lettünk volna.

Már ha a biztonság fontosabb lett volna a kijutásnál.

Ráadásul Erdély Miklós fájós lába is lassított, és így a kóbor farkaskutyákkal vagy kutyafarkasokkal szemben is csökkentek az esélyeink.

Már ha mindaz, ami történt, komolyan vehető.

73

Egyvalami tűnt biztosnak: boldogok leszünk, ha kiérünk az erdőből. Mert boldogok, akik kívül vannak az erdőn, amikor nincs benne dolguk.

Mielőtt elhagyta az utolsó fákat, Erdély Miklós ismét hallotta az üvöltéseket, sőt csörtetést, lábak dobogását, de nem nézett hátra, hanem inkább, ha a sajgó bokája miatt nehezebben is, futni kezdett, mert az erdő mellett felbukkant a villamos, a megálló pedig szemre majdnem hatvan lépésre volt.

Nagyon sajnálom, hogy többet nem tudok mondani.

* Erdély Miklós

Hemingway egész életműve a halál művészete. Egész életében és írásművészetében arra volt kíváncsi, hogy milyen az, amikor az ember vagy az állat éppen meghal. Milyen a halál pillanata? Sosem mulasztotta el, hogy ezt különböző módokon és részletességgel kifejtse.

74 Bóna László

A HEMINGWAY-TITOK

2. rész

lenére, hogy megformált történetek – valójában tényszerű. Valamilyen formában a valóságban is megtörténtek. Mind olyan történet, amit ő valóban megélt, amelynél jelen volt. Haditudósítóként leírta, hogy semmit sem jelent, ha olvassa az újságokat a frontról, és ilyen mondatokat olvas benne, hogy „a csapataink hősiessen helytállnak”. Szenvedély, hősiesség, bátorság – szerinte ilyen kifejezéseket nem ír le egy komoly író. Csak azt írja le, ami van, ami tény, hogy szétszakadt testdarabokat kellett a mezőről összeszedni. Ezek tények, ezeket kell leírni tényszerűen. És ez többet mond, mint egy kitalált igazság vagy értelmezés, olyan, mint az a befejezés, hogy esett az eső. Vagyis ő, mint eredetileg haditudósító, azt mondta, nem olvas mást, csak ha valaki azt írja, amiben valóban részt vett. És ő mindig olyat is írt.

De ehhez úgy kellett élni, hogy lehessen róla tudósítani. És szenvedélyévé vált, hogy olyan kalandokban vegyen részt, amelyek érdemesek a tudósításra. A bikaviadatok, a vadászkalandok, a horgászkalandok, ezek mind olyan világok voltak, ahonnan ő tudósított.

Végző soron mindig mindenhol a halálról akart tudósítani. Kereste azt, hogy egyre pontosabb tudósítást tudjon adni arról, hogy milyen az, amikor éppen meghal az ember. Hogy mi van odaát, arról nem tudunk, így arról nem akart tudósítani. Hogy mi van ideát, arról sokat próbált tudósítani, de csak azért, hogy megértse a véget, a lezárást. Mindig az érdekelte, hogy tudósítson az élet utolsó pillanatáról, legyen az egy hatalmas elefánt, egy nagy hal, oroszlán, egy felbőszített bika, vagy egy ember haldoklása. A halál pillanatában kereste a fenségést, a hiéna halála azért szégyellnivalóan nevetséges, mert nem fenséges. De egy bika vagy egy hatalmas elefánt halálában megrendül az egész lét.

Szóval az érdekelte, hogy mi van akkor, ott a végnél, az élet utolsó pillanataiban, csakis a lezárás érdekelte. A keret, a lét bezárt keretei, a szegély, a „hem”.

Haditudósítóként kezdte, valójában az egész életműve tudósítás. Egyetlen regénye – a *Szegények és gazdagok* – fikció, kitalált történet, az összes többi regénye – annak el-

A lapnak, amelynek haditudósításait írta, bizonyos szabályai voltak, nevezhetjük esztétikai-formai elveknek is, vagy írói tanácsoknak. Azt tanácsolták neki, hogy írjon egyszerűen. Ezt egész életében betartotta. Egyszerű mondatokat írt, melyeket bárki megért. Ettől lettek önmagukba zárt, kerek egész, egyszerű mondatai. A mondatai is zártak lettek. És ezek a 75 zárt mondatok lettek minden művének sejtjei.

Azt az írói tanácsot is kapta lapjától, hogy minden írást úgy kezdjen el, hogy már az elejében benne legyen a vége. Ezt a tanácsot is egész művészetében betartotta.

Volt egy harmadik tanács is, hogy írjon pozitívan. Hogy ezt mennyire sikerült betartani, azt nem tudom, mert csak a rettenetről és a borzalomról írt, de mindent elkövetett, hogy a rettenetről is pozitívan írjon. Érdemes megfigyelni, hogyan halnak meg a hősei. Hogy végül is mire jutott, mi van a haldoklás közben?

Jordannek hívják az *Akiért a harang szól* főhősét, tehát Jordánnak. Amikor beteljesíti a hivatását, és felrobbantja a hidat, lenéz a hídról, és azt látja, hogy az alatta lévő folyó olyan, mint a Jordán folyó, amelyben Jézust keresztelték meg, vagyis ez a feladat, a híd felrobbantása, ez az ő keresztsége, a keresztségbe való beavatása.

Ebben a regényben használ talán először Hemingway ennyire egyértelmű bibliai analógiákat. Van benne egy Máriaát, az ő anyját megtestesítő figura, van egy nő, aki a szerelmet jelenti, ő is Mária, és a szereplők többsége, akik segítenek neki, Jordannek, hogy véghez vigye a feladatát, apostolok, Jordan tanítványai, van közöttük Júdás, aki áruló, és van egy Péter is közöttük. A segítői többnyire megfeleltethetők egy-egy apostolnak. Valójában rejtett beavatástörténet ez a regény. Hemingway eddigi istentelensége ellenére ebben a regényben egy igazi misztikus beavatási útról ír, három krisztusi napba sűrítve. Mielőtt letelik a három nap – és Jordan tudja, hogy ez neki a véget jelenti, hogy beteljesedik az Írás, és valószínűleg meg fog halni –, arról beszél, hogy ez az utolsó három nap egy teljes élet. Bár három nap csak annak lesz egy teljes élet, akinek az addigi élete is teljes volt – mondja.

Vagyis mindig, minden pillanatban egy egész teljes életet kell élni. Mert aki mindig, minden pillanatban teljes életet él, annak az utolsó három napja is teljes élet lesz, a halála napja is teljes élet lesz, és a halál, mint lezárás, egy teljes műre lesz az utolsó pont, a hivatás elvégzetetett. Mindegy, hogy az egy híd felrobbantása vagy az utolsó vékony, de teljes regény megírása.

Nem olvassuk konkrétan kimondva, hogy Jordan meghal a regény végén. Nincs szó szerint leírva, hogy meghal. Csak azt tudjuk, hogy halálos sebbel fekszik ugyanazon az avarszönyegen, mint ahol három nappal ezelőtt feküdt ugyanúgy. Csak ebből a keretből tudjuk, hogy itt a vég. Hogy a kezdő

mondat és az utolsó mondat keretbe zárja a művet. Halálos sebbel fekszik, tehát amúgy is meghalna, de jön az ellenség, aki lelőné, és erre előveszi a pisztolyát, úgyhogy lehet, hogy nem várja meg, míg az ellenség végez vele, hanem valószínűleg lelövi magát. Hemingway ebben a művében írt elő-
76 ször arról, mennyire megvetette az apját, amiért megölte magát. De előkészít a maga számára egy olyan lehetséges véget, amelyben nem gyávaság, hanem bátorság az öngyilkosság. De ehhez a feladatot el kell végezni, az életet egészen kell formálni. Még a *Vándorünnepet* meg kell írni.

Nem derül ki, hogy végül is hogyan végzi Jordan, nem az a lényeg, hogy ki a halálosztó, hanem a halál valós pillanata, annak a leírása. És a regény utolsó mondata, a lezárás, a vég, a halál pillanata az, hogy Jordan erősen hallja a saját szívverését. Így írja le a halálát. Úgy írja le a halált, mint az élet legfelfokozottabb pillanatát. Ennél felfokozottabb pillanat nem lehet, hogy hallja a saját szívverését, tiszta erőből dübörög a szíve. Ez az élet felfokozott pillanata, miközben éppen arról akar tudósítani, hogy regénye főhőse meghalt.

És hogyan hal meg az a bizonyos író *A Kilimandzsáró havában*? Az elbeszélés elején egy titokzatos állati csontvázról lehet olvasni, ami fönt van a hegy tetején, nem tudni, hogy került oda. És amikor az író haldoklik, jön érte a mentőhelikopter, az író azt álmodja, hogy viszi őt a kórházba, ahol megmentik, de rájön, hogy nem a kórházba viszik, hanem föl a hegy tetejére, ahol a halott csontváz van. Úgy hal meg, hogy sejtjük, hogy oda kerül, fel a hegy tetejére, ahova a halottakat viszik. Értjük, hogy ez azt jelenti, hogy meghal, de nem tudjuk biztosan, hogy valóban meghalt-e. Nincs szó szerint kimondva. A felesége azt látja, hogy a férjének csak a teste van ott, nem tudjuk, nem írja le Hemingway, hogy meghalt-e, csak azt tudjuk, hogy azt álmodja, hogy viszi őt a helikopter a hegytetőre, ahol tudvalevőleg a csontvázak vannak, vagyis a halottak.

A halál itt nem felfokozott szívverés, hanem felemelkedés a hóhatár fölé. A világ szegélyén túlra emelkedés.

Ezért lényeges, hogy az *Afrikai vadásznapló* eredeti címe *Zöld hegyek Afrikában*. Mert a hegy, a magas hegy jelenléte, az a minden pillanatban jelenlévő halál valósága, vagyis a borzalom, a halál, a halál szépsége és fensége, amely mindig minden pillanatban jelen van. Ez teszi teljessé a jelent, ettől befejezett minden pillanat. Ha minden pillanatban nem lenne ott a halál jelenléte, nem lenne a pillanat sem befejezett. Nem lenne teljes.

A halál az életét elfecsérelt író számára is kegyelem, emelkedés, extatikus utazás egy határon túli világba, ahol az embert már várják a csontvázak – *A Kilimandzsáró havában* így ábrázolja a halált. *A Szegények és gazdagok* című könyvében lelővik a főhőst. Ott fekszik egy halálos sebbel a hajóján, mert emigránsokat szállít pénzért, emiatt párbajba keveredik, és haslövést kap. Fekszik egy lött hasi sebbel a saját hajóján. És egy ideig próbál életben

maradni, leírja, hogy mit érez a közelgő halál állapotában, leírja, hogy egyszerre érez hideget, meleget, majd azt mondja, hogy megadja magát a végnek, ráhagyja magát az áramlatra. Ebben a regényben Hemingway így ábrázolja a halált. A halál: az embernek ráhagynia magát az áramlatra.

Mindent elkövet, hogy a halál fenséges legyen. Hogy a haldoklás 77 a legintenzívebb életpillanat legyen. A haldoklót vagy a hegyekhez emelik föl, vagy a szívdobogása fokozódik, dübörög, vagy egyszerűen csak sodorja az áramlat, amellyel egyggyé válik, amelynek odaadja magát.

A folyón át a fák közé című regénye egy idős ezredes utolsó szerelmi kalandjáról szól, egy plátói szerelemről. Sokan nem szeretik ezt a regényt, mert unalmas, sok párbeszéd van benne, ami fölöslegesnek tűnik, és persze sok alkohol folyik le benne, haditudósítói pontossággal megnevezve, hogy miféle és mennyi. És a regény az ezredes halálával végződik. Kevés regénye van, ami ne halállal végződne. Az öreg ezredes végig tudja, hogy baj van a szívével, és hogy a szíve fogja elvinni. Viszi a sofőrje az autójával, és érzi, hogy itt a vég, mert bombatalálatokat hall belül. Ő a háborúban hallott sok bombázást kívül, és ugyanazt a bombázást most belül hallja a testében. Tudja, hogy három találat kell ahhoz, hogy meghaljon, és tudja, hogy mindjárt jön a következő, a harmadik. Ami kint, az van bent. Egy belső bombázás áldozataként hátradől az autóban, és azt mondja a sofőrnek, menjünk át a folyón, és menjünk be az árnyékba.

Most sem írja le Hemingway, hogy meghal az öreg ezredes, csak tudjuk. Mert három a bombatalálat. És értjük, hogy a folyó áramlat, és átkelni az áramlaton – hogy megállapodjon az ember az árnyékban – halált jelent. Itt nem emelkedés a halál a hóhatár fölé, hanem átkelés a túloldalra az árnyékok világába. Itt is felerősödik a halálban a szívdobogás, az extázist megpihenés követi. De a végső halált az élet legfelfokozottabb életpillanata előzi meg. A halál az élet felfokozott befejezése.

Szigetek az áramlatban – ez a címe annak a regényének, amelyből aztán nem lett semmi, mert kiszedte belőle az öreg halász epizódját. De ebben a könyvben töle szokatlan módon, esszéisztikusan kifejti, hogy mi mulandó és mi örök. És ami örök, az tengeráramlás. Például a Golf-áramlat. És a cím így értve magát az embert jelenti. Az ember maga sziget egy áramlásban. Megszilárdult test egy örök és áramló életáramlásban.

Az öreg halász is ráhagyja magát az áramlásra. Amikor elfárad, azt mondja, hogy „akár meg is halhatnék. Vigyen akkor most már az áramlat”. Mielőtt meghal, az árboc maradékából és az evezőlápátokból keresztet ácsol, és miközben ácsolja, mondja, mondja, hogy fáj a keze, egész sebből vérzik, át van ütve a keze, olyan, mint amikor a fához szögeznek az ember kezét. Hemingway nem hagy kétséget, pontos utalást tesz arra, hogy ez Santiagónál maga a keresztihalál.

Az öreg halász és a tenger nem más, mint a passió története. Egyértelműen ki is fejezi, hogy erről van szó, és a végén az öreg halász ráhagyja magát az áramlatra. Vagyis valójában meghal. Ami utána van, az egy halál utáni lét vagy feltámadás előtti köztes lét.

78 Nem tudjuk, hogy amikor az öreg ember partot ér, akkor él-e vagy sem, azt tudjuk, hogy a kunyhójába hazamegy, azt tudjuk, hogy a gyerek, aki őt nagyon szereti, meglátogatja, és azt is, hogy fölbred, de hogy behalt-e a kereszthalálába vagy sem, azt nem tudjuk, mert a regény vége, az utolsó mondat az, hogy „oroszlánokról álmodott az öreg”. Oroszlánokról álmodott az öreg, vagyis Afrikában járt. És találkozott egy nagyvaddal a nagy hal után, találkozott az igazi ellenféllel, a fenséges és méltóságos halállal szemtől szemben. Oroszlánokkal álmodott Afrikában, vagyis a nagyvaddal álmodott az öreg halász, amire ő maga, Hemingway is vadászott Afrikában. És ez az álom az öreg halász halálát jelenti-e, mint az áramlatra hagyatkozás, vagy a hegy tetejére emelkedés, vagy a folyón átkelés után az árnyékba húzódás, vagy tényleg csak álmodás, azt nem tudjuk pontosan.

Azt tudjuk, hogy az egész halászkalandból nem maradt más, mint egy hatalmas csontváz, a halnak az óriási csontváza a parton, amit a turisták nézegetnek. Mindössze ennyi maradt abból, hogy mi történt végül is az öreg halással. Itt, ebben a regényben egy nagy csontváz maradt a fövényen. Úgy, ahogy egy párduc csontváza maradt fenn a Kilimandzsáró tetején. Ennyi maradt, egy mérhetetlenül hatalmas csontváz. Fenséges mementója a küzdelemnek vagy a halálnak.

A *Szegények és gazdagok*, amelyben a haldokló hős ráhagyja magát az áramlatra, az egyetlen Hemingway-könyv, ami írói fantázia terméke. Sajnos ez is egy rosszul fordított cím, pedig ha Hemingwaynek ennyire fontos volt, hogy mi a befejezés, akkor nyilván az is lényeges, hogy mi a cím. Nem lehet, hogy az ne lett volna az egyik legfontosabb, hiszen az a keret része.

Annak idején, amikor a szocializmusban elkezdték Hemingwayt kiadni, ez a cím beleillett abba a gondolatba, hogy ő kiáll a szegények, a nincstelenek mellett, ellenzi a gazdagságot, barátkozott Castroval, ezért is figyeltette az FBI. Tehát volt ebben a címben egy kommunisztikus szemlélet, akkor ezzel Hemingwayt jól be lehetett hozni az akkori olvasóközönségnek, és meg lehetett magyarázni, hogy miért olvasson a szocialista magyar egy amerikai szerzőt a Kádár-rendszerben. De valójában ez a regény nem szól társadalmi osztályok közti igazságtalanságról, nincs benne szociális érzék. Hemingway kizárólag a borzalommal és a halállal foglalkozott. *To Have and Have Not* – ez az eredeti angol címe a regénynek. Ez magyarul úgy hangzana, hogy *Akinek van és akinek nincs*.

Nincstelen, erre van magyar szó, csak arra nincs, hogy „az, akinek van”. Ha lenne, akkor valami ilyen lenne a cím: nincstelenek és vanságosak. De bármi jobb lenne, mint megint ez a meséssé változtató romantikus cím, hogy szegények és gazdagok. Van, akinek van, és van, akinek nincs. Van, aki mindent birtokol, és van, aki semmit. Ha a címnek nem az egzisztenciára, osztályöntudatra való vonatkozását, hanem a lét egészére való utalását értenénk, akkor valójában azt jelenti, hogy az ember a semmiben van-e vagy birtokol-e egyáltalán valamit a pusztában kívül. Van valamid vagy semmid nincs? Vagyis lenni vagy nem lenni. Valójában ez a cím ennek a mondatnak egy alakváltozata.

Mert végül is erről van szó a regényben. Amikor a főhőst meglövik, négy ember lő rá, túléli, és kérdezzetik, hogy „ki lőtt meg?” Azt mondja, hogy „egy ember”. Négyen voltak, de ő mégis azt, mondja, hogy ember. – És milyen ember? – kérdezik tőle. – Az ember, akinek semmije nincs – válaszolja.

Az embernek semmije sincs a világon. Nem szegények vannak és gazdagok, hanem valaki azt hiszi, hogy van valamije, valaki meg tudja, hogy senkinek sincs több a pusztában életénél. Az ember, aki meglötte, itt is Az Ember. Az ember, a Man, az általános alany, a minden ember, akinek semmije nincsen a Földön. Valójában a semmivel néz szembe.

A *Tiszta, világos kávéház* című írásában a főhős egy tiszta, világos kávéházba vágyik, be is ül egy ilyenbe, látja, hogy jó a világítás, majd elmond egy imádságot a semmihez. A Miatyánkot fordítja át úgy szó szerint, hogy nem az Atyához, hanem a Semmihez imádkozik. És az Üdvözlégy Máriát is a semmire fordítja át. „Semmi, te Semmi, üdvözlégy Semmi.” Minden imádságot átfordít arra az igazságra, hogy az Ember az, aki a Semmit birtokolja.

Hemingway írja a vadász regényét Afrikában, lövi a hiénák seggét, széttrancsírozza a beleket saját kezűleg. Leírja, hogy nincs lelkiismeret-furdalása, mert éppen eleget lőttek őrá is. Ő csak azt csinálja másokkal, amit vele is csináltak. Az életet a rettenet és a borzadály vezérli. Úgyhogy nem tehetünk mást, mint hogy mi is borzadályt okozunk. Egyetlen fontos dolog van, írja, hogy ne okozunk fájdalmat vagy sebet. Úgy lőjük, hogy az áldozatunk rögtön meghaljon. Le is ír egy vadászatot, hogy amikor sikerül lelőni egy nagy vadat, aki rögtön meghal, akkor a vadászok örömmünnepet ülnék. „És ilyenkor annyira szerettük egymást a dög körül. Csodálatos szeretet öntött el minket.” – írja.

Szóval, ahogy Afrikában vadászik, leírja azt is, hogy az írás sem más, mint végül is vadászat. Fekszik a lesben, várja a vadat és Tolsztojt olvas. Aztán meg Dosztojevskijt. Leírja, hogy ez nagyon jó idő az olvasásra.

Az olvasás, írás és ölés párhuzamosan jelen van ebben a regényben. Számára az irodalom összefügg az öléssel. Összefügg a tényekkel, hogy csak

azt ábrázoljuk, ami van, és azt hidegen és tárgyilagosan. És csak arról írunk, amit megéltünk.

80 Ebben az afrikai vadászregényben van egy öreg ezredes, akivel Hemingway elbeszélget az irodalomról. Az ezredes bevallja, hogy nem ért az irodalomhoz, de ha már egy íróval találkozott össze itt Afrikában vadászat közben, arra kéri Hemingwayt, hogy mondjon neki néhány anekdotát az irodalmi életből. És Hemingway beszél egy író barátjáról, akivel nagyon jó fácánsültet ettek. – Kész, ennyi? – kérdezi az ezredes csalódottan. – Hát persze, most mit mondjak? – kérdez vissza Hemingway. Nem idézem pontosan a regényt, ha most idemácsolnám, az szétfeszítené ennek az írásnak a „kereteit”, csak elmesélem én is úgy, mintha valakitől hallottam volna.

– Hát nem tudsz más irodalmi anekdotát? – kérdezi az ezredes.

– Jaj, dehogynem, amikor Fitzgeraldot meglátogattam.

– És akkor mi volt?

– Nem volt otthon.

– Ennyi?

– Igen. Ja, és amikor Gertrude Steinhez fölmentem...

– Gondolom, ott is ettetek.

– Persze, azt akartam elmondani, hogy mit ettünk.

– Más nincs?

– Nincs. Ennyi van. Ja, de van egy nagyon jó anekdotám egy híres amerikai íróról.

– Na, azzal mi történt?

– Ja, hát az meghalt.

Azt mondja el, hogy nem mond semmit. Üres sztorik. De mégis a halál a vége. Semmi élet és a végén a halál, észrevétlenül és egyszerűen, tényszerűen.

A *Halál délután* az egyik legérdekesebb regénye, legalábbis formailag mindenképpen. Érthetetlen, hogy miért maradt az irodalomtörténet számára ennyire észrevétlen, amikor radikális, formabontó, kísérleti és újító. A regényforma megújítása. Ahogy az *Afrikai vadásznapló* is, mert egyszerre fikció, memoár, napló és önvallomás, önmagával készített riport és elbeszélések lazán összefűzött láncolata. A *Halál délután* egy korai posztmodern regény. Akkor született, amikor a regényforma megújításának ilyen kísérlete még nemigen létezett.

A *Halál délután* egy tanulmánykötetnek indul a bikaviadalokról. Tudományos, leíró könyv, témák szerint tagolva. Egy darabig. Azután Hemingway ráun erre a műfajra és művészeti esszébetéteket tesz bele, kitalál egy fiktív szereplőt, egy öreg hölgyet, akivel párbeszédet folytat, akinek magyaráz ugyan valamit az eredeti témájáról a bikaviadalokról, de miután a kitalált beszélgetőtársa is ráun a bikákra, mindenféle egyéb történeteket mesél el neki. Majd, mikor

maga Hemingway un rá az általa kitalált beszélgetőtársára, az öreg hölgyre, megmondja neki, hogy kiírja a könyvből, többet nem szerepelteti. A könyv végén fényképeket közöl a bikaviadalokról, és a képekhez fűzött kommentárjaiban újabb elbeszéléseket, történeteket rejt el. Majd egy szótárt is mellékel a regényhez, amelyben megmagyarázza, hogy mit jelentenek az egyes spa- 81 nyol szakkifejezések a bikaviadalokban, de ezek sem egyszerű szótári szömagyarázatok, hanem az egyes szavakhoz fűzött leírások újabb történeteket rejtnek. Rövid elbeszélések illusztrálják a szócikkeket. Milyen modern regénytechnika, amihez hasonlót Hemingway óta sok kísérletező író alkalmazott! Azóta sokan írtak regényt fényképekhez fűzött illusztrációkkal együtt, születtek szótárregények is. Ezek a formai kísérletek a regény megújítására mind benne vannak a *Halál délutánban*.

Magában a főszövegben, mintegy önvallomásként elmondja, hogy tulajdonképpen annyira unja az életet, hogy semmi más nem érdeklí, csak az erőszakos halál. És mivel volt háborúban, sok erőszakos halált látott, hát a háború után kereste, hogy hol található még egy kis erőszakos halált. Például a bikaviadalokban. És az afrikai vadászkalandokban.

A *Halál délután* egy pontján szinte megismétlődik az, ami az ezredessel történt az *Afrikai vadásznapló*ban. Az író által kitalált képzeletbeli beszélgetőpartner, az öreg hölgy, aki unja már a bikaviadalokról szóló beszédet, megkéri az író, Hemingwayt, vagyis valójában Hemingway a regényben megkéri saját magát, hogy mondjon el valami érdekes történetet. És Hemingway kötélnek áll, érti, hogy lazítani kell a bikaviadalokról szóló értekező leírásokon, és azt mondja az öreg hölgynek, hogy bármennyi története van, szívesen elmond belőlük egyet. Innentől megint nem idézem pontosan, csak elmondom a lényegét annak, ami következik.

– Vegyük például azt a történetet, amikor kibéreltem Rómában egy hotelszobát – mondja a regényben az író, vagyis maga Hemingway. – Éjjel lefekszem aludni, a szomszéd szobából dörömbölést hallok, sírást, egy férfi sír. „Jaj, nem, nem, ezt nem akarom, nem akarom.” Ezt hallok attól, aki sír. Utána kopognak a szobám ajtaján, bejön a férfi és leül az ágyamra. Sír. „Nem akarom, nem akarom.” Ezt hajtogatja. – De mi történt? – kérdeztem tőle. – Idefelé jövet a vonaton – mondja – megismerkedtem egy másik férfival, megkérdezte, hogy van-e hotelszobám, mondta, hogy neki van egy dupla, hát megosztanám velem szívesen, ha nincs szállásom, akkor lakhatnék az ő szobájában, és akkor el is fogadtam. Így aztán most vele alszom egy szobában – meséli.

– Rövidesen megint dörömbölnek az ajtómon. Jön a másik férfi, a társa. Mond neki valamit, majd elmennek együtt ketten vissza a szobájukba. És csönd. Teljes csönd, se sírás, se kopogás, csönd. Na!

És most jön a lényeg, amitől ez a történet az öreg ezredesnek elmesélt irodalmi anekdotákhoz hasonlít, de itt az öreg hölgynek Hemingway kifejti azt, amit az ezredesnek nem. Mert itt Hemingway elhallgat, mint aki befejezte a történetet. Mint akinek itt van a befejezés, neki itt kerek egész, le-

82 zárná, mint egy keretet.
De az általa írt öreg hölgy elégedetlen ezzel a befejezéssel. – Ennyi? – kérdezi.

– Hát, ennyi – válaszol neki az író. – Na de valami pláne, valami pláne, kéne valami pláne! – mondja az öreg hölgy.

Mire megkérdezi Hemingway az öreg hölgyet, kitalált beszélgető partnerét, hogy „asszonyom, magát boldoggá tenné egy pláne?”

– Igen, nekem kéne a végére egy pláne – mondja az öreg hölgy.

– Hát, ha kell, akkor kell – adja be látszólag a derekát az író. – Akkor még annyit tudok hozzátenni, hogy másnap láttam őket a városban egy kávézóban, és az egyiknek szőkére volt festve a haja.

Kész. Ennyi. Ez volt a pláne, amit az öreg hölgy unszolására még hoztatt. És ebből vagy megértjük, összerakjuk az egész történetet magunknak, vagy elfogadjuk, hogy nincs igazán pláne. Hogy ha összerakjuk a történetet ezzel a befejezéssel, akkor sem tudunk meg többet, mint e befejezés, pláne nélkül. És ebből világos, hogy ez az írásművészet több, mint amit Hemingway-ról illik tudni, hogy írásainak a sajátossága a kihagyásos technika volt, hogy csak a legszükségesebbeket írja le ahhoz, hogy az olvasó magában összerakhassa a történetet. Nem csak ennyi. Ennél többről van szó.

Ez Hemingway írásművészetének a csúcsa, vagyis megsemmisíti magát a történetet is, felszámolja a történetet magát. Úgy mond el egy történetet, hogy az a vége által megsemmisíti magát. Mondja, mondja a történetet addig, amíg a történetben semmi nem lesz. Az olvasóban maradhat valami, amit ő maga kitalál, de maga a történet eljut a teljes semmihez.

Ez az ő írásművészetének legmagasabb foka. Úgy alkot meg egy teljes történetet, hogy valójában nem mond el belőle semmit. Nem tudni, hogy mi történik, nem tudni, pontosan mit akart vele, és ráadásul nincs benne pláne.

Nincs csattanó, nincs pláne. Az *öreg halász és a tenger* végén lezajlik csendben egy le nem írt feltámadás, egy passió, egy ember három nap alatt leéli az egész életét, és nem marad belőle az égvilágon semmi, legföljebb egy csontváz, amit a turisták nézegetnek úgy, hogy a történetet nem ismerik, ami a csontvázhoz tartozik. Csak kitalálhatják, de nem tudhatják, csak azt érzik, hogy valami teljes élet megtörtént, de abból valójában semmi sem maradt. Az öreg halász is ugyanúgy végződik, ahogy kezdődik. Minden úgy történt meg, mintha nem történt volna semmi. Miközben ír egy történetet, megsemmisíti magát a történetet. Miközben minden megtörténik, mégse történt meg semmi.

Az egész életműve önmegsemmisítő irodalom. Pontosan úgy alkotja meg a történeteit, ahogy végül megalkotta saját valóságos élettörténetét. Úgy végzi a történeteit, ahogy magával is végzett. Élete egy keret a címtől a végéig. Belefoglal egy történetet, ami végül is megsemmisíti magát, mert nem marad belőle semmi. A *Búcsú a fegyverektől* című regényben 83 a főhősnek meghal a kórházban a szerelme, a gyereke, semmi nem marad neki, csak a zuhogó eső, amiben hazamegy. Marad az eső. Ahogy Santiagónak az oroszlánok álmában. Az ember, a Man, az általános ember, a Mindenki. A Mindenki, aki ember: nincstelen.

És a *Vándorünnep*, az életét lezáró főmű, csupa olyan történet, mint amit Hemingway az öreg ezredesnek mond az *Afrikai vadásznaplóban*, vagy amit az öreg hölgynek mesél a *Halál délutánban*. Az öreg ezredesnek is életének arról a korszakáról mesél, amit megírt a *Vándorünnepben*. A fiatal korának párizsi éveiből merít csupa pláne nélküli történetet. A *Vándorünnep* sok pláne nélküli történetből szőtt regény.

Ez az az írásművészet, amit Hemingway végigvisz egész életművében, és van valami elképesztő vonzása ennek az önmagát megsemmisítő erőnek.

Hemingway megírja a *Vándorünnepben*, hogy az első novelláskötete elveszett. Az első írásai, amelyekkel indult volna az irodalmi életben, mind megsemmisültek. Föladta a vonatra az első novelláit, egy nagy paksamétát a kiadójának, de útközben a vonaton elveszett a csomag. Írásai megsemmisülésével indult az irodalmi munkássága.

Az *Édenkert* című regénye, az egyik utolsó műve, amit halála után megtaláltak a fiókjában, amit nem fejezett be, egy íróról szól, aki megnősül, és egy tengerparti nyaraláskor kiderül, hogy a felesége lesz-bikus. És a felesége egyrészt elkezd férfiként viselkedni a vele való szexuális együttlétek alkalmával, másrészt fölcsíp egy nőt, akivel ő férfiként együtt lehet. Szóval elindul egy furcsa háromszög, amiről persze megint nem derül ki semmi, mert nincs leírva „rendesen”, csak úgy nagyjából. Nagyjából ilyen mondatokból gondolhatunk valamit: „hát akkor azt tegyük úgy, mint akkor, ugye, most azt nem bánod, ha most is úgy van, mint ahogy akkor van, hogy akkor lehet ez most úgy, mint ahogy akkor volt, meg most akkor másként, tudod, ahogy akkor csináltuk úgy.” Körülbelül így ír erről, csak úgy nagyjából lehet rájönni, hogy mi a helyzet. És az egész tengerparti nyaralás leírása úgy indul, hogy a főhős kifog egy nagy halat. Hemingway nem bír leállni ezekről a nagy halakról. Kifog egy nagy halat, és az egész szálloda azt nézi, hogy ő milyen ügyes, és aztán fel is trancsírozza.

A *Szigetek az áramlatban* regényben az apa gyereke fog egy nagy halat, amit aztán a földön egyből ügyesen kizsigerel.

Minden idilli jelenetben ott van a rettenet, az *Édenkert* című regényben egyből a halál jelenik meg egy nagy hal képében. Egyből abból indul, hogy a halál rettenete jelen van az *Édenkert*-ben. Utána folyik a sok alkohol, meg van benne sok szex, és a regénybeli író eközben írja a regényét. Két regényt 84 ír egyszerre. Az egyikben azt írja le, ami éppen történik velük a regény jelen idejű valóságában. Vagyis azt, hogy mit isznak, esznek. Vagyis folyamatosan, az étellel párhuzamosan leírja a pláne nélküli életet. És közben ír egy másik regényt is arról, hogy az apjával gyerekkorában hogyan vadászott Afrikában, és leírja, hogyan ölte meg egy hatalmas elefántot. És hogy ezt a megölt elefántot hogyan koncolták föl. Brutálisan. Szóval a rettenet, a brutalitás, a halál, folyamatosan jelen van, hol a múltból tör elő, hol a jelen valóságában van jelen.

És ennek a befejezetlen regényének a végén az író lesbikus felesége fogja magát, és azt a regényt, amelyben ez a sok rettenet van, az elefántölés, meg a sok brutális afrikai vadászat, elégeti. Megsemmisíti az egészet. A töredékben, fiókban maradt regényen belül egy megsemmisített regény van, egy elveszett mű, éppen olyan, ahogy ő kezdte a pályafutását. De ez valójában képtelenség. Mert hogy van megsemmisítve az, ami a regényben le van írva?

A regénybeli feleség a regényben leírt, a regényben olvasható regényt semmisíti meg. Vagyis van. Most akkor van vagy nincs?

De a feleség azt mondja, hogy azért semmisítette meg a regényt, mert nem tetszik neki, hogy a férje ilyeneket ír. Neki a másik regény tetszik, az a regény, amit a férj róluk ír. A saját életükről szóló pláne nélküli történetekből álló regény tetszik neki, az a regény, amit éppen élnek, és amit az éppen megélt hétköznapiakról a férje ír, és amit éppen olvasunk. De amelyben olvashatjuk azt a regényt is, amit az író éppen ír, és amit a felesége megsemmisített.

És ez a befejezetlen regény ott szakad meg, ahol a regénybeli író nekilát újra megírni azt, ami megsemmisült. És ezt már Hemingway nem írta tovább, befejezetlenül hagyta, és nem fejezte be. Szóval a töredékben hagyott regény legalább olyan egész, mint a befejezett és tökéletesre kerekített vékony, töredékszerűnek tűnő *Vándorünnep*.

A *Vándorünnep* olyan, mintha töredéknek szánta volna. Ír néhány pláne nélküli történetet, amelyek így, összefűzve mégis egy kerek egészet adnak ki a kimondatlan boldogságról. De a *Vándorünnep*, noha be van fejezve, attól, hogy a történetek benne pláne nélküliek, olyan, mintha töredék lenne. Az *Édenkert* pedig, amelyik egy vaskos nagyregény, és befejezettnek tűnik, valójában befejezetlen töredék. De éppen belefér a lényeg, hogy egy olyan történet legyen, ami megsemmisíti önmagát. Az *Édenkert* egy önmegsemmisítő történet, amelyben a regény története saját magát számolja fel.

Hemingway mindig játszott a regényben írt regénnyel mint formával, hogy azután a regény idejét és terét egy képtelen időbe és térbe helyezze.

Mert nem kerülhet bele a regénybe az a regény, amit a regény szerint megsemmisítettek.

Már a második regényében, a *Szegények és gazdagok*-ban is négy különböző síkon használja a narrációt. Egyrészt ő maga, mint író, leírja a történetet. Utána a főhős, aki aztán meghal, annak a nevében is beszél, 85 mintha ő mondaná el a történetet, noha ő nem mondhatja el, hiszen meghal. De utána vált az elbeszélő egy másik szereplőre, akinek a nevében szintén beszél az író, akit aztán szintén megölnek. És negyedszerre pedig ebben is szerepel egy regényrészlet, amit az az író ír, aki az egész regényt írja. Négy különböző síkon történik a történet, a narrációnak négy síkja van, és aztán az egészet fölszámolja. Visszafejti, és mindegyikkel leszámol.

Tehát Hemingway a legtökéletesebb formájára csiszolja az önmegsemmisítő történetírást. Beteljesíti, majd megsemmisíti a történeteit, végül önmagát.

De hát hova jutott az öléssel végül is Hemingway, hogy magunk is visszakanyarodjunk gondolatmenetünk elejére, hogy így teljesítsük be és számoljuk fel a róla való gondolkodást, „keretben tartva” a róla szóló elmélkedést. Hova jutott az ölés himnuszával? Az *Afrikai vadásznapló*-ban még azt írja, hogy nincs lelkiismeret-furdalása a sok áldozat miatt, mert ő csak azt csinálja, amit az élet tesz vele. És kész, nincs több kérdés, az élet ölés, ha nem te ölsz, téged ölnek meg. Csak arra kell figyelni, hogy szenvedést ne okozzon a halált osztó fegyver – írja.

A *Francis Macomber rövid boldogsága* című elbeszélésének főszereplője egy gazdag bérvadász, aki Afrikában vadászik, és véletlenül a felesége őt lövi le a végén a nagyvad helyett. Francis Macomber megelégelt azért, amiért meglőtt egy oroszlánt, de nem sikerült halálos sebet ejtenie, hanem szenvedést okozott neki: az oroszlán nem halt meg, hanem valahol éppen szenved. Macomber gyáva volt utánamenni a sebzett oroszlánnak, és megadni neki a kegyelemlövést. Ez az, amit nem szabad. Ölni szabad, de szenvedést okozni nem. Ezért a bűnéért a saját halálával fizet Macomber, a saját felesége lövi le, mint egy préda vadállatot.

Ebben az időben Hemingway még itt tart az ölésről való gondolkodásban. A *Kék vízen* című novellája *Az öreg halász és a tenger* előszövege. Vagyis több formában megírta már Hemingway ugyanazt a történetet, mire a végső formájában kidolgozta. A *Kék vízen* című elbeszélésben ugyanaz történik, mint *Az öreg halászban*. Ember kimegy a nyílt tengerre halászni, és aztán fog egy nagy halat, de aztán a halat, amit fogott, a cápák megeszik. De ez az elbeszélés azzal kezdődik, hogy „az igazi vadászat az embervadászat”, amikor ember lö emberre, amikor ember öl embert. A nagyapját is azért becsülte olyan nagyra, mert ő még embert is ölt.

És annak, aki már embert is ölt, utána már nem lesz semmi sem olyan érdekes. „Utána már nem lesz olyan íze az ételnek, nem lesz olyan íze az italnak.” És utána marad a nagyhal-halászat. Nagy hal, nagy elefánt – ők mindig hatalmas testű áldozati állatok, akik a halállal való szembenézést hordozzák Hemingway egész életművén keresztül.

Hemingway igyekszik felmenteni magát. A *Halál délutánban*, ami a bikaviadalokról szól, azt írja, hogy akinek ez nem tetszik, aki finnyás, az ne is olvassa tovább.

És azután valami történik vele, úgy látszik, az élet őt is megtöri, miként azt meg is írta, az élet valójában arra törekszik, hogy megtörje az embert. És az ember valójában ebben a megtörésben jut el valahova.

Az apja öngyilkossága okozta traumának a feloldását keresi egész életében, ennyi áldozaton keresztül. És keresi, hogy megértse azt, amit a háborúban látott – hogy miért öli egyik ember a másikat?

Az *Akiért a harang szól* című regényében valami megváltozik. Itt kezd bibliai utalásokat használni, itt formálja az egész művet biblia történethez hasonlóvá. Van ebben a regényben egy jelenet, amikor ezeket az elvadult parasztembereket, akik szintén folyamatosan isznak és faragatlan a lelkük, ámde egy jó ügyért próbálnak harcolni, szőnyegbombázás éri a mezőn. Feksznek, záporoznak rájuk a bombák, azt mondják, hogy ti is testvéreink vagytok, és imádkoznak, miközben bombázzák őket.

A Miatyánkot mondják, miközben leteríti őket mind egy szálig a bombázás. Kezd valami megtörni Hemingwayben. Kezd hívővé válni, ami pedig azt jelenti a számára, hogy közeleg a vég. A Fiesta regényének írása idején még azt írja, hogy bement imádkozni egy templomba, de úgy érezte, hogy micsoda szamárság ez, belegondolt, hogy most kihez beszél, és egyből kijött a templomból. Pár oldallal később a szerelme be akarja hívni egy templomba, hogy imádkozzanak, de azt mondja erre Hemingway regénybeli alteregója, hogy „ne a templomba menjünk, pont van egy kocsmá a templommal szemben, inkább menjünk oda”. Akkor még itt tart. Meg az ölésnél. Hogy miért ne ölnék, ha engem is ölni akarnak. De az *Akiért a harang szól* idejében valami elkezd megváltozni. Már a regény mottójával is megváltozik az üzenet, mindenkiért szól a harang, mert minden ember egy, egy testvér. Valójában mindenki összetartozik valamiképpen. Egy láthatatlan szállal minden összetartozik. És ha ez így van, akkor mégis bűn ölni. Az ember testvére minden élő, érző léleknek – ezeket a gondolatokat csak akkor kezdi fölfedezni. És ez gyengeség. Ebbe a gyengeségbe belehal. Odaadja magát az élet örök áramlatának, egybeolvad az étellel, minden élő lélekkel.

A *Szigetek az áramlatban* című regényben a főszereplő apa fia horgára ráakad a nagy hal, ami húzza be a tengerbe, és ahogy húzza, néha megcsillan a nagy hal háta. Hemingway regényeiben a nagy halak, azok a nagy halak,

amelyekre ő maga is horgászott, marlinok – nagyon nagy testű kardhalak. Mi – nem lévén tengeri nép – nem értjük ennek a jelentőségét. Értjük, hogy fenséges szembenézni egy hatalmas elefánttal, egy nagy oroszlánna, de nem értjük, hogy megküzdeni egy marlinnal ugyanolyan emberfeletti küzdelem, egy marlin kifogása ugyanúgy a fenséges halállal való szembenézést jelenti, mint az oroszlánvadászat. Egy kifejlett marlinpéldány lehet akár két-háromszáz kiló is, akár ötméteres is lehet, és akár százharminc kilométer per óra sebességgel képes úszni. Tehát az a hal, ami *Az öreg halász* ban van, ami Santiagót húzza ki az egyre mélyebb és nyíltabb tengerre, körülbelül ilyen nagy hal, és ilyen sebességgel húzza őt.

Szóval a *Szigetek az áramlatban* című regényben, amikor egy ekkora hal a fiút húzza, és azután, amikor a hal elszabadul, és a fiú sír, az apja vigasztalja, és azt mondja a fiú az apjának a nagy halról, hogy „a testvéremnek éreztem közben”. Azt mondja, hogy „nem akartam kifogni, csak a hátát akartam látni, hogy egy kicsit kibukkanjon a háta, és annyira szerettem őt. Úgy éreztem, egy vagyok vele, és ő a testvérem.”

És Santiago, az öreg ember, aki nem halász, csak egy horgász, amikor negyven nap kudarc után egy nagy halat fog, miközben a nagy hal húzza őt a halála felé, húzza őt, mint egy életáram a halál felé, azon gondolkodik, hogy bűn-e neki kifognia ezt a nagy halat vagy sem. – Én csak meg akarom enni, akkor az bűn? – kérdezi önmagától, és azt feleli magának: – Á, ezzel csak áltatom magam. Miért kéne megennem? Ez a testvérem, ez a barátom, ez a szerelmem.

Az egész történetben végig így beszél a halról. Csodálja őt, „a legnagyobb szerelmem ez a hal, a mindenem” – ilyeneket mond. Testvérenek nevezi, fiának, szerelmének, épphogy csak az Isten nevét nem mondja ki. Teljesen eggyé válik a hallal. Valójában ezzel a halált, egyben rettenetet, és egyben csodát hordozó lényel válik teljesen eggyé. Úgy-hogy testvérenek nevezi. Eljut a legvégső kérdésig, hogy mi a bűn, mi a bűnhődés, hogy bűn-e az egyik lénynek a másik életére törni, ha az életéért, a megélhetéséért küzd. „Meg lettem büntetve. Végül is megtört engem az élet” – gondolja Santiago. „Végül is mindenem elveszett. Végül is a semmibe jutottam”. Végül is a semmibe, de úgy, hogy közben megélt egy teljes életet.

Az *Afrikai vadásznapló*ban Hemingway még azt fejtegeti, hogy miért lenne neki lelkiismeret-furdalása, amikor az egész világ a borzalomra, meg a rettenetre épül. Innen jut el oda, hogy végül is, akiket ő megöl, azok meghalnak, és ő is meghal, és minden megy a semmibe. Mi akkor az, ami örök?

Végül is a leginkább azokat kell figyelni, amik örök dolgok – ehhez a gondolathoz érkezik. Ilyen a Golf-áramlat például. Golf-áramlat lesz akkor is, amikor már senki nem lesz. Amikor már mindenki eltávozott a földről, akit

ismertünk – írja. Golf-áramlat viszi az elhasznált szerelmeket, az élet minden hordalékát. Egy hosszú-hosszú leírásban mindent leír, hogy mit sodor a Golf áramlat. Visz mindent, ami az élet fölösleges, pláne nélküli darabja. Az élet csupa pláne nélküli történet, ezeket mind viszi a Golf-áramlat.

88 Az ember sziget az áramlatban. Egyetlen fontos dolog van, írja már ebben a művében, semmi más nem érdekes már, csak figyelni, részt venni, megfigyelni, leírni, jegyzetelni, regisztrálni, tárgyyszerűen megfogni, hogy mi az örök. Az örök, ami minden borzalom, rettenet, halál, félelem mögött jelen van, és mindig ott volt, és mindig ott lesz. Az áramlat. Magának az életnek a sodrása. Próbált benne részt venni sok alkohollal, nővel, szenvedéllyel, kalanddal, balesettel, sok halálos áldozattal és súlyos sebekkel, és végül arra a felismerésre jutott, hogy végül is semmi nincs, semmi nem marad, de minden van, ami örök, ami az életnek az áramlata. Valójában a nagy hegyekben, a nagy zúgó folyókban, a tenger áramlásában fejezi ki azt, ami az életben kipusztíthatatlan. Nem az emberben. De van egy életáramlás, ami örök. Innen jut el valami istenhíthez, amit persze szégyell kimondani. Ha kimondaná, nem lenne képes befejezni az életét, nem lenne képes megölni magát. Nem lenne képes életének saját lezárást alkotni, pedig ő Hemingway, ő a szegély, ő a keret. Ő kézbe akarja venni a saját élete befejezését. Ő a negyvenhét befejezés közül az igazit szeretné megalkotni, és lelövi magát pont úgy, ahogy az apja tette, akit megvetett ezért.

Végül így kerül közel az apához, a megtagadott apa-istenhez. A saját apjához hasonló, önmagára mért halállal. Akkor talál vissza az apjához, amikor befejezi az életét, lezárja, megalkotja, mint egy kerek egészet, mint egy tökéletes művet.

És őt magát is úgy nevezték a barátai, hogy Papa. Saját maga lett apává – nem a gyerekei apjává, hanem mindenki apjává, aki megsemmisíti önmagát. Mint egy isten, aki magára hagyja a világot. Hitetlenségében maga vált azzá. Józanul vagy örületében.

Ezek a regénybeli nagy halak, meg hatalmas, megölt elefántok, mind az Isten képmásai, a megölt Isten képmásai, mert ahogy az apa megölte magát, megölte az Istent is, és azóta Hemingwaynek, a tízéves kisfiúnak, hiányzott az Isten a világból. Mindegyik nagy áldozati állat egy megölt isten a regényeiben. A regényeiben és elbeszéléseiben ezekre a vadászatokra mindig gyerekként megy az apjával. A legtöbb vadásztörténetben van egy gyerek az apjával. *Az öreg halász és a tengerben* is van egy gyerek, aki nem tud az öreg halással menni, az öreg halász azt mondja neki, mielőtt nekivág a tengernek, hogy „maradj otthon, van neked igazi apád meg anyád”. Mondja a fiúnak, „ne velem gyere, egy szerencsétlen halással!” És egyedül megy ki a tengerre, egyedül néz szembe az életével és a halálával, egyedül, mint egy apa gyerek nélkül, vagy mint egy ember atyaisten nélkül. Mondogatja is a tengeren

egyfolytában, „ha itt lenne a gyerek, ha itt lenne a gyerek, most milyen jó lenne, ha itt lenne a gyerek”.

Hemingway kerek egészre írt életműve az istenkeresés története. Az apja elvesztésében az Istent veszti el, és folyamatosan újra és újra megírja ezt. 89

A Szigetek az áramlatban című regényében ő maga egy festőművész alakjában jelenik meg, de szerepel benne egy író is. Az író a regényben a festőművész barátja, aki elmondja neki azt, hogy gyerekkorában elvesztette a testvérét. Egy kenuval elsodródtak az áramlatban, felborultak, és a testvére meghalt. És a regénybeli festőművész, aki a regényben maga Hemingway, azt tanácsolja író barátjának, hogy írja meg.

– Ez az egyet még sosem tudtam megírni – mondja a regénybeli író Hemingwaynek, a festőnek, aki mintha ilyenformán magának mondaná sürgetőleg: – Tehát írd meg!

Nem véletlenül mondja ezt maga magának, hiszen ezt tette egész életében. Megírta mindazt, ami megírhatatlan. Minden borzalmat. Ez az egyetlen megoldás, ha az ember megírja. A regénybeli író azt mondja erre, hogy „ha megírnám, kiszínezném, lennének benne liánok, meg dzsungel, meg egy indián nő, akibe aztán beleszeretnek, és akkor lenne egy kalandos regény az egészből.” De erre azt mondja a regénybeli Hemingway az író barátjának, hogy ezt ne tegye.

– Felejtst el – mondja – csak szikáran írd le a lényegét, semmi másra ne törekedj, csak ezt a történetet írd meg, írd meg, ahogy volt, csak ennyit.

– Na jó, de mi következik ebből? Mi ennek a vége? Mit jelent? Hova fut ki? – méltatlankodik a regényben az író.

– Sehova – mondja maga Hemingway festő alteregóján keresztül önmagának. – Csak írd meg. Ennyi. Csak jegyezd le. Csak írd le.

Végül is pláne nélkül. Nincs pláne. Csak az van, ami van. A maga valóságosságában.

Ez a fajta írásművészet, amit Hemingway egész életében követett, semmi mást nem tett, csak lejegyezte a megélt eseményeket.

Azt is írta, hogy sok mindent kell megélnie ahhoz, hogy le tudja írni.

És amikor befejeződik ez a félbemaradt nagyregény, a *Szigetek az áramlatban*, akkor az első nagy egység végén van egy utolsó mondat, mert a részek, az egyes egységek lezárásában is fontos a lezárás. Az utolsó mondat ebben a lezárásban az, amikor a festő azt mondja író barátjának, hogy „látod, semmi az egész”.

Semmi az egész. Az egész semmi.

Egész is, semmi is.

(Az írás az *Egy évem Hemingwayjellel* című online előadás szerkesztett változata. Az előadás elhangzott 2021. május 10-én.)

Ma reggel ismét a Vörös-hajú vezet. A budapesti reggelek hidegek, de a 149-es autóbusz mindig meleg. A párás szemüvegeken és maszkokon keresztül a reggeli pacsulí-illatok kurta szavakkal keverednek.

90 Nikola Popović

A RÓZSADOMBI VÖRÖS-HAJÚ

gyel. Sebességváltás közben meg hullámos haját igazgatja.

A vezetőfülke címkéssel van tele – sportegyesületi jelvények, naptár és menetrend. Mikor megáll a busz és egy pillanatra csendesül a moraj, a hangszórón keresztül hallani, ahogy ünnepélyesen jelentik: – Petőfi rádió.

Ez a zeneszámok és a buszállomás között történik, és a vonósnegyesek rögtön újabb szonátába kezdenek. Mindig taktusra vezet.

Úgy hallottam, ő a *Vörös-hajú*, a budaiak szólítják így. Mikor tele szájjal kimondod, igézően hangzik, mint a vörös haj, a leírt szó meg szemet gyönyörködtető. A pontokkal és a szó végén az ékezzettel kalapdísze hasonlít. Kíválik a név, a számodra ismeretlen nyelvből, melyet érthetetlen verssorokként hallgatsz, egyúttal érzed, benne van a nyugalom, a remegés és a rajongást is.

*

Budapesten is, ebben a Rózsadomb elnevezésű kerületben (földnyereg a síkság közepén) az ember alakját a név előre vetíti, mint ahogy az eseményt a mese és a végén, a valóságban is, látszólagosan is, minden egybe olvad.

A kerülethatár pontosan nem ismert. Tengeren úszó bójákként változik, ahogy az emlékezetben él. A törvény szerint a huszonhárom budapesti kerület határa és neve zöld táblákkal és számokkal jelölt. De itt, ebben a városrészben, ahol gyönyörű háború-előtti villák és szürke háztömbök keverednek, mindenki azt mondja: a Rózsadombon élek.

A Széll Kálmán, az idők szerint Moszkva tértől kezdve a negyed igazi szépségét a dombon mutatja. A pavilonokból és a parkokból az egész várost látni, elsősorban a sűrű lombzat ritkításakor. Télen a kupolákat és a háztetőket, mint a kekszéből készült házacsákat a cukorbevonat, vékony hórégteg borít.

*

A Rózsadombon közlekedő buszokon nem sokat beszélnek. A budaiak valószínű nem a fecsegők, inkább a biztonságosabb, szívélyes távolságtartók közé tartoznak. A mindenből mesét szövés mégis emberre jellemző tulajdonság, így a budaiak is saját történetüket emlegetik.

Gyorsan, élénken beszélnek, szeplős arcuk belevörösödik, egy-egy szitok is elhangzik, igaz, mindez nem tart soká, hirtelen a keserűségbe, a csendbe süllyednek. Aki fülel, a csendben is, akár a párbeszédben, hallja a kapitány fekete-tengeri utazásáról, a vár alapjaiba falazott szerelmesekről, az elátkozott dunai szigetekre rejtett kincsekről szóló legendákat. A legendák, akár a tengeri kijárat nélküli vidékek, a terekről és utcákról, operaszínpadokról, bohém bisztrókból merültek a mesékbe.

A Vörös-hajú vezetés közben a szerelmes verseiről ismert költő nevét viselő rádiót hallgatja. Az utolsó állomáson, ahogy leállítja a buszt, arcán széles mosoly jelenik meg. Ma is mosolyog, Buda szerint talán túlságosan: –Nem budapesti, déli, szegedi vagyok.

Látom, ahogy felkel, karcsú és gyors mozgású.

*

Akik a városba térnek, kérdik: milyen az itteni világ, milyenek a borok? Hallottak a síkságról, a szélről és a szívélyes távolságtartásról. Másik nyelven, a mediterránon, ahol sok a napsütés és a szavak maguktól gördülnek, könnyebb lenne megszólalni.

Nem a nép nehéz vagy könnyű, csak mindegyik másféle, jellegzetes, mint ez. A bor olyan, amilyen a talaj, a levegő és az, aki készíti. A várost meg, az írók tudják, hűen akkor tudod bemutatni, ha a távozásban lévő vagy éppen a búcsúzkodó szemével nézed.

– Európa legszenvedélyesebb népe vagyunk – mondja Ádám, a taxisofőr. Említi a lovasokat, a harcias keleti törzseket, az erős fűszereket és a lángoló bográcsosokat.

– A magyarnál nincs elkeseredettebb nép – állítja Mátyás, a csapos –, amiért egyaránt felelős a ködös Pannon-síkság és a földalatti buzgó meleg vizek sokasága, hisz nappal gondolat-zavaró, éjjel meg álom-kuszáló. Mi házakat ott építünk, ahol a függőn nem nyugszik.

Most a Vörös-hajú a 149-es buszt vezeti. A hatalmas, kék hernyó a Fillér utcán keresztül a Piac térig, a rózsadombi méhkasig, a főtérig gurul. Itt, ahogy Mátyás, a csapos mondja, keveredik a budai őslakosok és a rövidebb vagy hosszabb időre betolakodottak beszéde.

*

A Székelyföldről jött magyarok által tartott söröző előtt – ételeik vitathatatlanul magyarosak, mégis, mint minden határral elválasztott étel, ízük más – két szicíliai, egy fiú és egy lány áll. Alacsonyok és sötét bőrűek, így a kezükben lógó füstölt sajttal és igazi magyaros szalámmal tele sárga műanyagzacskók még nagyobbaknak tűnnek. Öltözetük kirívóan rikító, piros sálaik lobognak a szélben. Éttermek és utcák után kérdezősködnek.

Nyáron Palermóból jöttek, vissza ma este indulnak. Sokat gyalogoltak, sokat láttak, édesből is, sósból is éppen eleget ettek, mindent erős paprikával hintettek, így az étel még kívánatosabb. Ott, Szicíliában, most érik a narancs. Halványzöld agávé-leveleken tálalt, mandulával és pisztáciával ízesített édes salátákat esznek.

A székely söröző előtti táblán a menü: nyúl-paprikás. A lány megkóstolná, a fiú a nyulat sajnálja, így tovább mennek, a metróállomás felé. Nézem a két palermóit, a fiú sürget, a lány a kastélyt idéző régi posta előtt megáll. A téren egy zenekar valamit ünnepel, Bartók-szerzeményt játszanak, zongorahangversenyt, igen, azt, amit vezetés közben a Vörös-hajú hallgat. Most a billentyűk az élénk kadenciánál tartanak, következnek a fúvósok, fuvolák, oboák. Mindenütt zászlók és konfettik, ballonok és csokrok, de ahogy leszáll az est, a téren újra a csend szárnyal.

*

Felismerem a negyed lakóit, úgy nőttek össze a környezettel, ahogyan a kúszónövények a fallal. Van közöttük üzletember, de olyan is, aki az utcán él.

A tér előtti gyalogos szigeten megállás nélkül gitár hallatszik, roma a zenész, gitárján rovás, mint Django, – róla is mesélek majd – úgy játszik, jazzt cigányzenével ötvöz. A zenésztől nem messze népviseletbe öltözött magyar énekel. Éneke nem szárnyal, egyhangú, amilyen síkság, de összeolvad Django pergő akkordjaival.

A piac körüli éttermek sokaságában nappal is, éjjel is furmintot, gyümölcsízű friss bort, isznak. Állítják, akárhogy is fülel az ember, valami nagy horderejű dolgokról nem hall, bár az is lehet, hogy igen, mert a világ a szembogárban van. A negyednek is, az utcáknak is megvan a megszokott életvitel, mégis minden új nap különleges, megismételhetetlen.

Ő, a Vörös-hajú a 149-es buszt vezeti. Arca szeplős, csendet és hangokat követve vezet, de tekintete és beszéde gyorsabb, mert déli, szegedi.

*

Később, a piacon egy fűszernövényekkel tele asztal előtt látom. Magas és szemrevaló, szeme smaragd-színű, és most a vezetőfülkén kívül, ahogy mosolyog, két fehérén csillogó fogsorát is látom.

A fűszerkínálat hiányos. Ilyen hidegben a koriander, a bazsalikom és egyéb fűszernövények, mint a nevezetes tárkony vagy a vérfű 93 érzékeny levelei megfagnak. A forró nyarat, talpunk alatt az izzó aszfaltot nyirkos, csúszós levélzet meg vadgesztenye váltotta fel. A parkokban a gyerekek az átlagember számára ismeretlen nevű fákról hullott zöld, teniszlabdához hasonló gömböket rugdosnak.

Megismer a Vörös-hajú. Nem váll-lapokkal ellátott egyenruhában, hétköznapi öltözékben először látom. Angol és magyar szavakat keverve beszél. Nekem is, és a szintén déli, csongrádi születésű elárústónak is ejtőernyős versenyekről készült képeket mutat.

Ejtőernyő, hobbija és szenvedélye. Mondja, a tanfolyamot sikeresen átvészelte, és néhányszor ugrott is. Többször is megtenné, ha az ugrás nem lenne olyan drága.

– Félelmetes az ugrás? – kérdem.

Voltak olyanok, akik befejezték az ejtőernyős tanfolyamot, a ki-képzővel ugrottak is, de az első önálló ugrás pillanatában szívük összeszorult. Ő, ahogy meséli, mikor önállóan először ugrott, félt, később viszont a levegőre és a gravitációra bízta magát. Ám az ejtőernyővel való lebegéshez és a könnyű talajfogáshoz erős kéz kell.

Ezért gyakorol. Gumiból készült expandereket mutat, ínszalagjait, csuklóit így erősíti. Érdekel, a levegőben ereszkedés közben a repülőgéppel a rádió-kapcsolatot hogyan tartja, és mi van akkor, ha valaki ugrás közben megszédül, és eszméletét veszti.

– Mindenképpen leér – válaszolja – ha elszédül, maga a levegő rázza fel, és ha egy kar felmondja a szolgálatot, van tartalék.

– És ha az a tartalék is felmondja a szolgálatot?

– Akkor megöleled a földet, nem marad más hátra – állítja a Vörös-hajú. Vidám, mosolya teljes és egészséges, megveszi a műanyagba csomagolt koriandert, és mintha az ugrás játszadoxás lenne, a mesét a halálról úgy folytatja.

*

Új városba térve, az utas valamilyen módon átváltozik. Az új képekkel emlékek vegyülnek, igaz, a nyelvet nem tudja, az utcákat nem ismeri, de maga az út vezet. Itt, Budapesten, minden út folyón keresztül vezet, nyolc hídon át, nevüket könnyű megjegyezni, a sorrendet már nem. A Budáról Pestre guruló villamosokon és buszokon magyar keserűséggel, leszegezett tekintetekkel, csenddel kevert szaggatott beszédet hallani.

A magyar nemzet eredetéről, vándorlásáról, a nemzetek kapujáról sok mese szól. Honnan jöttünk mi, a Baltikumról vagy a Viszláról, ahol az őshazánk, és honnan jöttek ők, Attila hun vitézei vagy az északi finn harcosok lezármazottai, ereikben miből mennyi vér folyik?

94 Hajdani mesék szólnak az eredeti magyar emberről, de ilyen nincs, körülöttünk budapesti őslakosok vannak, és mások, akiket ide vetett a sors. Mátyás, a csapos mesebeli grófra hasonlít, tudja, hogyan kell viselkedni és koktélt készíteni; a hindu fényképész, név szerint Abisak éppen csak, mint selyem alatt az idomokat, sejti a várost; ő, a Vörös-hajú, a hajlékony és karcsú nő, taktusra vezeti a 149-es buszt, ejtőernyővel, mintegy meleg fürdőbe, könnyedén ereszkedik a földre.

Az új várost mindenki a maga módján éli át. Egyeseknek új munkalehetőséget nyújt, új ismeretségeket és álmait a függőönt lengető talajvizek nem zavarják. A beilleszkedés nem oly könnyű, mint amilyen könnyedén a Vörös-hajú az ejtőernyő nyílása után lebeg, viszi akarata, a szél és a Föld vonzereje. Másnak ugyanaz a város, legyen az kisváros vagy metropolis, zűrzavart, álmatlanságot jelent, számára a víz is, a környezet is, a bor is nehéz.

A mese pedig, az maga az író, arcképe a víz felszínén. Lehet lehangolt, esetleg hangja el-elcsuklik, de a múltidézés térképe új élményekkel és hangokkal, új tájakkal és párbeszédekkel tele. A mese nem az álomba bágyadt lelkek tartományában, az élet kitaposatlan ösvényein halad.

Budáról az utak északra, Szlovákiába, nyugatra az Alpok és a Mediterrán felé, keletre a Duna mentén a Fekete-tenger irányába vezetnek; a térképen egy lábnyomnál nem több. Délre Szeged felé vezet az út, ahonnan a Vörös-hajú is jött. Arra az út tiszta és egyenes, a sztráda mellett a kerítésen sok a vörös vércse meg egy-egy mezei madár.

A Rózsadombról az egész város látszik, mintha a fény és a sötét játéka, a hidak, a királyi palotához méltó parlament épülete a tenyéren lenne. Most, télvíz idején tűzijátékok is vannak, az égen szikrák pattognak, az is nézi, aki nem tudja, mit ünnepelnek.

(Budapest, 2021 tele)

Fordította: Fehér Illés

Akteon meztelenül látta Dianát.
Nemhogy emberként
nem láthatja.

Leginkább emberként *tiltott* a látása.
Az istennő azzal, hogy
szarvassá változtatta,
megmentette – hogy őt láthassa.
Mlg ha saját kutyái
szét is tépik – csakhogy őt láthassa!

I died for Beauty

– *Emily Dickinson*

Minden cél mily hasztalan, céltalan,
az összerök teljessége mily gyámoltalan –
az abszolút meztelenség színe előtt:
meghalni a szépségért!

Szinte direkt a szemembe pillantanak
a lovak, amikor néznek, akárha nem is léteznék –
az abszolút meztelenség színe előtt:
meghalni a szépségért!

Amint szigorú formaként ismeresz rá a káoszra,
minden szigorú formában káoszt sejtessz.

Az én harci feladatom:

az életet értelmétől és értelmetlenségétől fosztani meg.

Az általam teleírt cetliket harangöntéshez
használatos olvadt bronzba hajigálok,
imákat így ismétel.

Nem tudok segíteni rajtad. Én
csak az életed jöttem megmenteni.

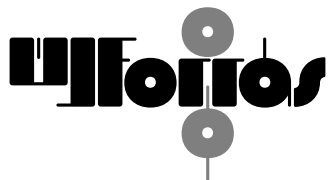
Lukács Zsolt fordításai

*Miklavž Komelj (1973 – Kranj) Művészettörténész, író, költő, műfordító, esszéista és festő. A ljubljana-i Bölcsészettudományi Karon doktorált művészettörténelemből. Magáról így ír: „Álmomban vagyok leginkább éber. Lehet, hogy egy mennybemenetel során ragadtattam el. Lehet, hogy az égbolt a fejemre esett. Minden csodán kívüli rettenetesen bizarr.” A betűk fiktív birodalmában találta meg nyugalmát... Eddig tizenhárom verseskötete jelent meg, a legutolsó 2021-ben *Lángoló könyv (Goreča knjiga)* címmel; az itt közölt versek is ebből a kötetből lettek válogatva. Ezen kívül egy regénye (Stanislav Lenič püspök életéről), három novelláskötete és két esszékötete valamint két gyermekverskötete jelent meg.

LÁNGOLÓ KÖNYV

(részletek)

Miklavž Komelj* 95

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők
JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak
HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online
PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak
BARI KÁROLY, BUJI FERENC, CSEKE ÁKOS, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MONOSTORI IMRE (1945–2021), MUZSNAY ÁKOS,
TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

ÚJ FORRÁS
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvan kilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4
E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332
Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.